

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIŲ MOKSLŲ KATEDRA

VILMA ŠČERBINSKAITĖ

Studijų programos Literatūrologija II kurso studentė

Akistata su mirtimi Larso Gustafssono romane *Bitininko mirtis*

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas
Prof. dr. Vytautas Bikulčius

Šiauliai 2018

Turinys

I.	ĮVADAS	3
II.	PER TRAUMINĘ PATIRTĮ Į MIRTĮ	8
	2.1. Ligos pakirsto kūno fenomenas	8
	2.2. Išėinančiojo kelio į išsilaisvinimą etapai.....	15
	2.3. Mirtis kaip dvasinis augimas	21
III.	KŪNO IRIMAS IR SKAUSMAS	25
IV.	<i>PENKIŲ SIELVARTO ĮVEIKOS PAKOPŲ MODELIS ROMANE</i>	37
	4.1. Neigimas ir izoliacija.....	37
	4.2. Pyktis	41
	4.3. Derybos.....	43
	4.4. Neviltis ir depresija.....	46
	4.5. Susitaikymas	52
V.	IŠVADOS	57
VI.	SANTRAUKA.....	62
VII.	SUMMARY.....	64
VIII.	LITERATŪRA.....	66
IX.	METRIKA	73
X.	BIBLIOGRAPHIC DESCRIPTION	74

I. ĮVADAS

Mirtis yra toks Slėpinys, kurio neįmanoma sugauti kalbos sietu, paversti autentiška gyvo kūno patirtimi. Pasiliekančiajam ji yra absoliučiai nepažinus *kitam* duotos erdvės ir laiko užsivėrimas, jo sąmonės šviesos užgesimas. Svetimo kūno ištuštėjimas. Kūno, kuris, pasak prancūzų filosofo R. Barthes'o, nenutrūkstamai srūvančios informacijos ir reginių persisotinusių visuomenės šiandien yra „atiduotas <...> tam tikrai nemirtingumo svajonei“¹, amžinos jaunystės vilčiai ir kurio mirtis galima tik per klaidą.

Temos naujumas ir aktualumas. Lakoniškai suformuluota magistro darbo tema siekiama akcentuoti iš gyvenimo išeinančio žmogaus susidūrimą su savo baigtinumu, fenomenalios akistatos su mirtimi, suvokiamos kaip ilgas, sudėtingas *mirimo procesas*, metu mirštančiojo išgyvenamą patirtį.

Švedų romanisto, poeto, filosofo Larso Gustafssono (1936–2016), šio įstabaus subtiliausių žmogaus sielos ir kūno potyrių vertėjo į žodžių materiją, trumpas, nuostabaus grožio metaforine kalba parašytas romanas *Bitininko mirtis* (*En biodlares död*, 1978 m.) – vienas žinomiausių jo tekstų pasaulinėje literatūroje. 1999 m. išverstas į lietuvių kalbą², iki šiol vis dar tebėra vienintelis Lietuvoje pasirodęs šio autoriaus kūrinys, priklausantis autobiografiniais motyvais sukurtam, vieno bendro pavadinimo neturinčiam penkių romanų ciklui³. *Bitininko mirtis* – paskutinis šio ciklo romanas. Visus penkis skirtingos tematikos kūrinius į vieną visumą sieja trys esminiai kiekvieno iš jų pagrindiniai veikėjai, kuris visuose romanuose yra vis kita asmenybė, būdingi iš paties rašytojo biografijos perkelti bruožai: ta pati, kaip ir autoriaus, gimimo data ir vieta, tokia pat Vesterose praleista vaikystė ir visų bendras vardas Larsas. Kiekviename iš penkių romanų analizuojama vis kita šiandieninio pasaulio problema. Itin mėgęs eksperimentuoti romanų formos srityje⁴, vienai kuriai nors konkrečiai literatūrinei srovei L. Gustafssonas⁵ nepriklausė. Kartais jo prozoje galima justti XX a. V deš. metu Švedijoje

¹ Barthes Roland, „Dar sykį – kūnas“, iš prancūzų kalbos vertė Lina Michelkevičė, in: *Kūno raiška šiuolaikiniame socialiniame diskurse*, sudarė Nijolė Keršytė, Vilnius: Baltos lankos, 2007, p. 41.

² Iš švedų kalbos romaną vertė Raimonda Jonkutė.

³ Visi šio ciklo romanai: *Pats ponas Gustafssonas* (*Herr Gustafsson själv*), *Vilna* (*Yllet*), *Šeimos šventė* (*Familjefesten*), *Žygmantas* (*Sigismund*), *Bitininko mirtis* (*En biodlares död*).

⁴ *Bitininko mirtis* – taip pat gan keistos formos romanas, prasidedantis knygos pasakotojo *preliudu*, kuriame jis, trumpai pristatęs romano herojų, atsisveikina, akcentuodamas, kad toliau skaitytojas klausysis nebe jo, o romano herojaus balso. Po *preliudo* toliau pateikiama užrašų knygelėmis vadinamų trijų *šaltinių apžvalga*. Juose be namų ūkio pastabų, senų žurnalų, laikraščių iškarpų, telefonų numerių yra surašytos ir romano herojaus pastabos apie ligą. Likusioji kūrinio dalis būtent ir sudaryta iš tuose šaltiniuose rastų fragmentiškų vėžių sirgusiojo prisiminimų. Po kiekvienu iš jų būtinai nurodoma ir knygelė, kurioje tas įrašas buvo rastas.

⁵ Rašytojas yra gavęs nemažai literatūrinių apdovanojimų: *Thomo Manno literatūros premija* (2015 m.), *Švedijos Akademijos Šiaurės premija* (2014 m.) ir kt. Paskutinė, prieš pat mirtį, jam įteikta premija – *Zbigniew Herbert tarptautinė literatūros premija* (2016 m.). 1997 m. buvo nominuotas *Tarptautiniam Dublino literatūros apdovanojimui, Nobelio literatūros premijai*.

kūrusių rašytojų įtaka. Dėl metafizinę vertę turinčių klausimų akcentavimo savo kūryboje, šis „neabejotinai vienas iš produktyviausių, intelektualiausių švedų rašytojų“⁶ neretai yra lyginamas su savo amžininku, Nobelio premijos laureatu, tokiu pat genialiu vaizdingos metaforinės kalbos meistru švedų poetu T. Transtromeriu⁷ (1931–2015).

Lietuvoje *Bitininko mirtis* – išsamių tyrinėjimų nesusilaukęs romanas. Tačiau tai ne vienintelis šios temos naujumo argumentas. Tikrasis jos aktualumas slypi pačiame L. Gustafssono sumanyme šiais dvasinių vertybių nuvertėjimo, vartotojiškumo, hedonistinių poreikių tenkinimo, „visuotinio mirties ištrynimo <...>“⁸ iš visuomenės gyvenimo laikais išdrįsti menine kalba išpažinti intymiausius mirčiai į veidą žvelgiančio žmogaus potyrius. Rašytojo drąsoje atvirai papasakoti, ką išgyvena vėžiu susirgęs žmogus, pajutęs pirmuosius aštresnius fizinio skaudesio priepuolius ir suvokęs, kad slaptai į kūno gelmenų audinius įsimetusi liga yra ne laikinas organizmo sunegalavimas, bet „parabolės pasisukimas atgal, *mirties gimimas*“⁹. O šis baigiamasis magistro darbas – L. Gustafssono kūrinysje įžodintos mirštančio žmogaus kūniškosios ir dvasinės patirties *išgryninimas*.

Tokių grožinių tekstų, kuriuose taip detalizuotai būtų atskleistas mirtinai įsisirgusio žmogaus paveikslas, ne vieną mėnesį trunkanti jo kelionė į nesatį, tiek lietuvių, tiek užsienio literatūrose nėra daug¹⁰. Esminė šios temos vengimo priežastis – įsigalėjęs mirties neigimas Vakarų pasaulyje. Nerašytas draudimas viešai prabilti apie asmenį gyvenime ištinkančias netektis, tokiu būdu siekiant „nepakenkti“ visuotinei laimei, nes „nuo šiol pripažįstama, kad gyvenimas visada laimingas arba privalo visada toks atrodyti“¹¹. Pirmasis apie šį visuotinai paplitusį mirties šalinimąsi šiuolaikinėje kultūroje prakalbo anglų sociologas, etnologas G. Goreris, 1955 m. paskelbdamas *Mirties pornografija* (*The Pornography of Death*) pavadintą etiudą. Vėliau šia tema nemažai rašė prancūzų istorikas Ph. Ariesas.¹² Žmogaus kūno nykimo, jo agonijos slėpimas nuo kitų žvilgsnio ypač ryškus L. Tolstojaus apsakymuose. Rašytojo, filosofo A. Piatigorskio teigimu, šiandien net grožiniame tekste

⁶ Lilja Eva, „Hans Söderström, Bilden som byggsten. Om Lars Gustafssons poetik och lyriska praktik“, *Samlaren: Tidskrift för svensk litteraturvetenskaplig forskning*, 2003, nr. 124, p. 303 [žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: <http://www.svelitt.se/samlaren/2003.php>.

⁷ 2016 m. lietuviškai išleistas T. Transtromerio poezijos rinkinys *Per svyruojantį pasaulį*.

⁸ Barthes Roland, *op. cit.*, p. 44.

⁹ Jung Carl Gustav, „Siela ir mirtis“, in: *Psichoanalizė ir filosofija: Rinktinė*, iš anglų kalbos vertė Zigmantas Ardicikas [ir kt.], sudarė Antanas Andrijauskas, Antanas Rybelis, Vilnius: Pradai, 1999, p. 179.

¹⁰ Iš lietuvių autorių, rašiusių šia tema, minėtinos: J. Ivanauskaitė *Viršvalandžiai* (2007 m.) (tai ne romanas, o prisiminimų knyga); V. Jasukaitytė *Kaip mes mokėmės mirti: Vienos vilties romanas* (2013 m.). Prancūzų rašytojai ir jų kūriniai: Ph. Besson *Jo brolis* (*Son frère*, 2003 m.); C. Collard *Laukinės naktys* (*Les nuits fauves*, 1989 m.); H. Guibert *Draugai, kuris negelbėjo man gyvybės* (*À l'ami qui ne m'a pas sauvé la vie*, 1990 m.); G. Hocquenghem *Eva* (*Eve*, 1987 m.).

¹¹ Ariès Philippe, *Mirties supratimas Vakarų kultūros istorijoje: Esė rinkinys*, iš prancūzų kalbos vertė Birutė Gedgaudaitė, Dalia Šarkūnaitė, Vilnius: Baltos lankos, 1993, p. 76.

¹² Žymiausias jo veikalas – 1975 m. pasirodęs *Mirties supratimas Vakarų kultūros istorijoje* (*Essais sur l'histoire de la mort en Occident*).

mirštančiojo kančių aprašymo „sąmoningai vengiama kaip kažko atgrasaus, būtent estetiškai atgrasaus“¹³. Ir visgi nors mirtis dabartinėje kultūroje suvokiama kaip absoliutus žmogaus pralaimėjimas, ji – kiekvieno ateityje laukianti patirtis. O daugiau nėra nieko, kas merdėjančio „žmogaus kūno subtilumo <...> pasaulį galėtų perprasti geriau nei literatūra“¹⁴.

Pats L. Gustafssonas šį savo romaną labiau linkęs vadinti ne *Bitininko mirtimi*, o tiesiog *Skausmo knyga*. Šiuo skaudesio akcentavimu jis siekia parodyti, kad pasaulį valdo *skausmas*, kad visų aukščiausioji jame egzistuojanti tiesos forma yra būtent *gėla*. Šitaip išsamiai grožiniame kūrinyje perteikto kūniškojo ir dvasinio sopulio tyrinėjimų taip pat nėra daug¹⁵. Ir tai yra dar vienas šios temos naujumo ir aktualumo argumentas, kuris ateityje galėtų inspiruoti ir vien tik tai *skausmo* šiame L. Gustafssono romane tyrinėjimo galimybę.

Darbo objektas. Mirštančiojo kūniškoji ir dvasinė patirtis L. Gustafssono romane *Bitininko mirtis*.

Darbo tikslas. Remiantis *fenomenologine skausmo teorija* (F. Svenaeus) ir *penkių sielvarto įveikos pakopų modeliu* (E. Kübler-Ross), ištirti, ką išgyvena ant mirties slenksčio stovintis L. Gustafssono romano herojus.

Darbo problema. Kaip akistata su mirtimi keičia L. Gustafssono romano protagonisto fizinį ir dvasinį pasaulius?

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti mirtinos ligos naikinamo kūno fenomeną.
2. Aptarti E. Kübler-Ross išskirtus kelio į mirtį etapus.
3. Apibrėžti mirtį kaip dvasią auginantį potyrį.
4. Aprašyti, kaip priešmirtinė kūną ardanti liga sukelia skausmą ir kaip šis veikia kūną.
5. Išanalizuoti *penkių sielvarto įveikos pakopų modelį* romane.

Tyrimo metodologija. Klasingai organizmo audiniuose viešpataujanti mirtina liga pirmiausia yra *kūno jausmas*, vien jo paties išgyvenamas fizinis kęsmas. Mirtinai įsisirgusio L. Gustafssono romano herojaus kūniškajai patirčiai pažinti pasitelkiamas *fenomenologinis* tyrimo metodas, turintis savy slėpiningų galių nelyginant skalpeliu nuimti vienas po kito visus išorinius kūno sluoksnius ir įsigauti į akių šviesai nepasiekiamas grakščiai vienas prie kito prigludusių organų gelmes. Kiekvieno kūniškojo potyrio *esmėtyros (eidos)* siekianti fenomenologinė filosofija steigia galimybę „*kiaurai*“

¹³ Piatigorskij Aleksandr, „Fenomenologinis mirties supratimas“, iš rusų kalbos vertė Rūta Birštonaitė, *Šiaurės Atėnai*, 2010, nr. 42 (1012), p. 1.

¹⁴ Barthes Roland, *op. cit.*, p. 45.

¹⁵ Žymiausi skausmo tyrinėtojai švedų literatūroje yra medicinos filosofai J. Bullington ir F. Svenaeus. Ispanų literatūroje – filosofas J. C. Couceiro-Bueno'as. Iš lietuvių filosofų didžiausią dėmesį fenomenologiniams skausmo tyrinėjimams (tačiau ne grožiniuose kūrinuose) skiria S. Geniušas.

įsismelkti į romano sergantį ir vaizduotėje patirti, kaip neišgydoma liga reiškiasi užgrobtame, auka tapusiam kūne; kaip jame įsikūręs sergančiojo *aš* išgyvena nykstantį, vis labiau galių netenkantį kūną; koks mirštančiojo santykis su juo ir apskritai, koks jausmas kūnu būti pasmerktam nebūčiai. Kaip sunkiai įsisirgęs kūnas rodo si kiekvienam šalia esančiajam ir kaip giliai *kitam* gali būti pasiekiamas jame tarpstanti kančia.

Kadangi naujų navikinių ląstelių pasklidimas po kūną, jų įsitvirtinimas ir vešlus augimas anksčiau ar vėliau ima kelti skausmą, siekti pažinti audinių nyksmą, ištisu organų sistemų irimą išgyvenantį kūną reiškia gilintis į kiekviena jo ląstele juntamo *skausmo* fenomenologiją. Romano protagonisto kūne kerojančio sopulio prasmės išskleidimui šiame darbe taikoma švedų medicinos filosofo F. Svenaeuso (g. 1966 m.) argumentais pagrįsta *fenomenologinė skausmo teorija*¹⁶. Esminių jos įžvalgų inspiruojamas tyrimas leidžia intuityviai patirti ir iš dalies suvokti, kaip trapus sergančiojo kūnas yra išbandomas skausmu; *kaip* intensyviausio skaudesio akimirkomis jis yra *įstveriamas*; kas ir kaip jam padeda prisitaikyti prie nebepakeliama tapusios fizinės gėlos; kaip šis absoliučios neregimybės fenomenas keičia jį išgyvenančiojo erdvės ir laiko pojūčius ir kokia tikroji kūną į nesatį vedančio skausmo prasmė.

Nors fenomenologiškai įmanoma tyrinėti absoliučiai kiekvieną į sąmonės akiratį patenkančią patirtį, giliai įsisirgusio herojaus mintys, elgsena, emocinės būsenos, dvasinės intencijos ir jų visų raida mirties akivaizdoje šiame darbe analizuojamos remiantis *psichologiniu* tyrimo metodu. Tiek fenomenologijai, tiek psichologijai yra vienodai svarbi fizinės ir dvasinės gėlos sklidina mirštančiojo *sąmonė*, tačiau detalesniam jos turinių ištyrimui abu šie metodai naudoja skirtingus instrumentus.

Neįžvelgiamame kiekvieno mirštančio žmogaus vidiniame pasaulyje visada lieka tam tikras žodžių materija taip ir nepaverstos dvasinės patirties *likutis*, net sau pačiam pašnibždomis neiškalbėtų minčių *likutis*, „kuri neturi nieko bendra su žmogaus žodyno turtingumu ar puikiu kalbos valdymu. <...> Filosofai ir mistikai visuomet kalbėjo apie tą su niekuo nepalyginamą *likutį*, kurio neįmanoma išsakyti ir kuris pasilieka žmogaus sieloje, nepaisant poreikio ir noro jį išsakyti bei kančios, jog tai padaryti neįmanoma.“¹⁷ Ši slaptą, neiškalbamą, mirštančiojo visada be išimties anapusių išsinešamą *likutį* geriausiai atskleidžia baigiamojo darbo tiriamojame dalyje taikomas JAV gyvenusios šveicarų psichologės, psichiatrės E. Kübler-Ross (1926–2004) suformuluotas, iš gyvenimo išeinančių žmonių

¹⁶ Beveik kiekvienas literatūroje, filosofijoje, psichologijoje ar medicinoje skausmą fenomenologiškai tyrinėjantis mokslininkas yra susikūręs savitą *skausmo teoriją*, todėl pasaulinėje filosofijos praktikoje egzistuoja *ne viena* fenomenologinė *skausmo teorija*. Šiame darbe, analizuojant kūniškąją herojaus patirtį, bus remiamasi būtent F. Svenaeuso susikurta teorija todėl, kad šis filosofas savo moksliniuose tyrinėjimuose itin didelį dėmesį skiria skausmui L. Gustafssono kūryboje.

¹⁷ Colombero Giuseppe, *Nuo žodžių į dialogą: Psichologiniai asmenų tarpusavio komunikavimo aspektai*, iš italų kalbos vertė Rasa Paleckytė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2004, p. 183.

elgsenos, psichologinių būsenų stebėseną paremtas *penkių sielvarto įveikos pakopų modelis*. Jo paskirtis būtent ir yra „sugriebti“ šį pasiliekančiam nepažinų mirštančiojo vidinių patirčių likutį, jį išgryninti ir padaryti kiek įmanoma labiau *kitam* „regimą“. O tokią galimybę suteikia tikrai *psichologinis* (ne fenomenologinis!) E. Kübler-Ross išskirtas neišgydomai įsisirgusio žmogaus būsenų *atskleisties modelis*. Kartu tai ir argumentas, kodėl romano herojaus fizinių ir dvasinių išgyvenimų analizei nepakanka vieno į bet kokią sąmonės išgyvenamą patirtį orientuoto metodo.

Nors E. Husserlis kai kuriuose savo veikaluose ir mėgino paneigti fenomenologinio ir psichologinio pažinimo metodų suartėjimą, šio darbo tyrimui *vienodai svarbūs* abu teksto skaitymo būdai: ne tiek egzistuojantys lygiagrečiai vienas kito¹⁸, bet daugiau kaip vienas kitą steigiantys, vienas kitą papildantys ir tomis skirtingomis savo įžvalgomis nepaprastai išplečiantys tyrimo horizontą.

Fenomenologinė skausmo teorija ir penkių sielvarto įveikos pakopų modelis suteikia galimybę *nuosekliai ir detalai* ištirti gyvenimą baigiančio herojaus kūniškąją ir dvasinę patirtį ir ją pagrįstai, apibendrintai įvertinti.

Darbo struktūra. Po *įvado* einančioje *teorinėje* darbo *dalyje* gilesniam piktybinės ligos pakirsto kūno fenomeno pažinimui pateikiama fenomenologinė organizmo audinių nyksmą išduodanti skausmo samprata; psichologinio kelio, kurį nueina veik kiekvienas nepagydomai įsisirgęs žmogus, etapai; mirties, kuria neišvengiamai baigiasi harmoningą organizmo veiklą sugriovusi liga, reikšmė mirštančiojo dvasiai. Dviejuose *tiriamosios dalies* skyriuose, remiantis teorinėje dalyje susikonstruota savotiška tyrimo formule, analizuojami iš gyvenimo išeinančio romano protagonisto fiziniai ir dvasiniai potyriai. Tyrimo metu gauti rezultatai apibendrintai pateikiami *išvadų* skyriuje. Po jų eina lietuvių ir anglų kalbomis parašyta *santrauka*, darbe naudotos *literatūros* sąrašas ir *metrika* lietuvių ir anglų kalbomis.

¹⁸ Ilgainiui mėginamas nusakyti, ką fenomenologija ir psichologija reiškia viena kitai, E. Husserlis jas prilygino niekada nesusikertančių lygiagrečių tiesių egzistavimui vienoje plokštumoje.

II. PER TRAUMINĘ PATIRTĮ Į MIRTĮ

2.1. Ligos pakirsto kūno fenomenas

Su gyvenimu ir mirtimi mus galutinai susieja vienintelis dalykas – mūsų kūnas.
F. Savateras¹⁹

Siekiant giliau pažinti, ką išgyvena ties mirties bedugne stovintis onkologine liga sergantis L. Gustafssono romano herojus, kūrinio interpretacijai pasitelkiamas įžvalgus, raiškiausiai išeinančiojo kūniškąją prigimtį nušviečiantis fenomenologinis metodas. Kaip psychologizmo kritika ar atsakas į scientizmą E. Husserlio sąmonėje užgimęs metodas atraminis visų galimų tyrinėjimų slenksčiu laiko kūne inkarnuotą sąmonę, iš kurios, kaip pirmapradės versmės, steigiasi aplinkinis pasaulis ir jo prasmė. Grįžimą prie tikrosios daiktų prigimties inspiruojantis fenomenologinis imperatyvas iš esmės siekia vienintelio, paties svarbiausio, dalyko – kūno išgyvenamos patirties, sąmonės šviesoje virstančios suvokiniais, arba fenomenais, esmės išgryninimo (*eidosis*). Fenomenologiškai reflektuojamas trapus gyvenamas žmogaus kūnas suvokiamas kaip *aš* prieglobstis pasaulyje, kaip vienintelė to pasaulio turėjimo galimybė, pati jo įžvalga ar tiesiog nuo kitų atribojanti *sava* iššūkiška erdvė, „vieta, kur pasaulio gaudesys virsta trumpalaikė prasme“²⁰. Jautriam fenomenologo žvilgsniui atviras ne vien tikrai tvirtas, jėgų kupinas, „kaip laisvės laukas valiai“²¹ pasaulyje besireiškiantis kūnas. Jam ne mažiau reikšmingas ir neišgydomos ligos nualinto kūno fenomenas. Fenomenologinė filosofija būtent ir yra tas vienintelis metodas, tiriančiam įkvepiantis drąsos pro paviršinį kūno sluoksnį smelktis gilyn į slėpingoje kūno ertmėje vykstančius neregimus, vien skausmu apsireiškiančius procesus ir taip mėginti įspėti ligos žaliamų audinių nykimo mįslę. Fenomenologinė žiūra į išeinantį yra ne kas kita, kaip reali galimybė ieškoti autentiška patirtimi grįstų atsakymų į klausimus, kaip žmogaus kūnas esti sau, kitiems sirgdamas, merdėdamas; kaip jo sąmonei rodosi daiktai, pasaulis ir koks miršančiojo santykis su jais, kaip jis keičiasi, senkant gyvenimo laikui ir mėtant kūniškojo veikimo erdvei? Kaip ilgai ligos išsekintas kūnas gali ištvirti, pavojingai egzistuojamas *tarp* gyvenimo ir mirties? Siekti šios trauminės patirties²² fenomenologinio išskleidimo iš esmės reiškia gilintis į filosofinę *skausmo*

¹⁹ Savater Fernando, *Gyvenimo klausimai*, iš ispanų kalbos vertė Pranas Bieliauskas, Vilnius: Tyto alba, 2002, p. 272.

²⁰ Rubavičius Vytautas, „Žmogaus artumo ištiktu žvilgsniu“, *Kultūros barai*, 1998, nr. 1, p. 77.

²¹ Behnke Elizabeth A., „Edmund Husserl's Contribution to Phenomenology of the Body in *Ideas II*“, in: *Issues in Husserl's Ideas II*, editors by Thomas Nenon and Lester Embree, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1996, p. 139 [žiūrėta 2018-02-07]. Prieiga per internetą: https://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-94-015-8628-3_8.

²² *Trauminė patirtis* šiame darbe suvokiama kaip fiziškai subjektą žalojantis „gyvenimo lūžis, turintis didelę psichologinę reikšmę ir keliantis grėsmę jo asmenybės vientisumui – gerai nuomonei apie save, socialinei padėčiai, sveikatai <...>, gyvybei“. *Psichologijos žodynas*, specialieji redaktoriai: Rimvydas Augis, Rimantas Kočiūnas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993, p. 149.

sampratą ir jo reiškimaši kūne. E. Husserlis, pirmasis savo įžvalgomis aktualizavęs gyvo, gyvenamo kūno problemą, nors „kai kuriose savo filosofinių veikalų vietose atkreipė dėmesį į skausmą, visgi šis niekada netapo jo tyrinėjimų centru <...>“²³. Tad šio darbo tyrimui jis reikšmingas tik dėl pačios fenomenologinio kūno idėjos. Į išorinę kūno prigimtį – kinestetiką ar fantomines kurios nors kūno dalies netekimo patirtis orientavęsis M. Merleau-Ponty arba kūno sau, *kitam* laikysenas analizavęs J. P. Sartre’as didesnės svarbos skausmo alinamo kūno fenomeno esmėtyrai taip pat neteikė. Visi šie trys paminėti filosofai labiau akcentavo kūniškojo veikimo laisvę, asmeninį apsisprendimą, ką ir kaip savo kūnu veikti pasaulyje. Tačiau mirtina liga susirgęs kūnas nors ir yra laisvas rinktis fiziškai kad ir apribotą, tačiau autentišką gyvenimo būdą, visgi toji absoliuti būties laisvė iš jo yra atimta. Toks kūnas visada priverstas paklusti *ligos, traumos, o ne savo valiai*. Todėl detalesniam skausmų kamuojamo, mirties link gyvenančio kūno patirties išgryninimui bus taikoma medicinos filosofo F. Svenaeuso įžvalgomis paremta *fenomenologinė skausmo teorija*, leidžianti giliau pažinti, kaip kūnu išgyvenamas ir suvokiamas skausmas; kiek žmogus pajėgus jį išverti (*skausmo pakentimo slenksčiai*); kuris iš tų slenksčių yra paskutinis, nebepakeliamos agonijos draskomą kūną išvedantis į amžiną laisvę nuo bet kokios kančios.

„Pagal pačią savo prigimtį mūsų kūnas nuolat išstato mus mirčiai <...>“²⁴. Vienas iš nedaugelio būdų, kuriuo nelyginant nuometu apsisiautęs jis išsirengia pasitikti mirties, yra sudėtinga, organų funkcionavimą, viso organizmo veiklą negrįžtamai saardanti liga, kurią, beje, kaip ir pačią mirtį ar visus į ją vedančius gyvenimo sunkumus, kančias, Seneka savo *Laiškuose Lucilijui* vadina įmantriai subtiliu, nei gėrio, nei blogio prado savo prigimtyje neslepiančiu žodžiu *beskirtybė*. Ligoje, kuri „kerta kaip neteisybė“²⁵, visuomet glūdi skausminga grįžtis į kūną. Įprastoje kasdienybės tėkmėje, kūnui esant sveikam, žmogus dažniausiai nejaučia „savojo kūno svarbos dėl to, kad kūnas visuomet yra transcenduojamas, peržengiamas kaip taškas, iš kurio pasirodo visa kita“²⁶. Didesniąją gyvenimo dalį jis skendi tyliojoj sąmonės užmaršty ir yra prisimenamas labiau fragmentiškai, pavienėmis akimirkomis, netikėtai sukilus kokiam nors aštresniam pojūčiui (pvz., nuo ilgo skaitymo nuilsus akims ar berašant nutirpus rankai). Tikroji kūno atmintis, jo jusena sugrįžta pasiligojus. Nesaties siaubo

²³ Svenaeus Fredrik, „The phenomenology of chronic pain: embodiment and alienation“, *Continental Philosophy Review: Special Issue: Nordic Perspectives on Phenomenology*, 2015, t. 48, nr. 2, p. 109 [žiūrėta 2018-02-07]. Prieiga per internetą: <http://web.b.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jml=13872842&AN=102990882&h=g95%2fvSsPw95Pq7oMHOZIGGIvRs9S8SK0BKZTRc7WgzYFydk4mvmAvjC3FPQcHJ%2f9FXV2IDy%2bRkaZtMtKRkpBQ%3d%3d&crI=c&resultNs=AdminWebAuth&resultLocal=ErrCrlNotAuth&crlhashurl=login.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3dehost%26scope%3dsite%26authtype%3dcrawler%26jml%3d13872842%26AN%3d102990882>.

²⁴ Savater Fernando, *op. cit.*, p. 272.

²⁵ Besson Philippe, *Jo brolis*, iš prancūzų kalbos vertė Stasė Banionytė, Vilnius: Žara, 2005, p. 112.

²⁶ Mickūnas Algis, Jonkus Dalius, *Fenomenologinė filosofija ir jos šešėlis*, Vilnius: Baltos lankos, 2014, p. 145.

įbauginta sąmonė, toji kūno kančios liudininkė, visomis šviesiomis savo išgalėmis tuomet susitelkia į pašnekėsį su juo ir pasilieka „nuolatiniam dialoge“²⁷.

Mirtinos ligos užgrobtas kūnas anksčiau ar vėliau pasiduoda agresorei ir virsta neįgalium, begalės kasdienių judesių nebeįstengiančiu atlikti fenomenu. Literatūrologė A. Birgerytė, analizuodama šį kūnui itin skausmingą virsmą, pabrėžia, jog giliai įsisirgęs, daugelio galių netekęs „[a]smuo savo kūną pirmiausia patiria ne kaip *aš galiu* jausmą, bet kaip *aš negaliu* pojūtį“²⁸.

Fenomenologui M. Gutauskui veikimo laisvės netekęs patologinis kūnas asocijuojasi su ribiniu subjektu, pasaulio paraštėms priklausančiu marginalu, kuris veikia jame, jį patiria ir suvokia tik jam vienam būdingu, sveikajam neįprastu, nepažiniu būdu. Gyvybei pavojinga liga yra būtent tas metas, kai „imamos pažinti lig tol nežinotos savojo kūno galimybės <...>“²⁹.

Toji mirtimi grasanti liga, kuriai kūnas visada bus gimtoji erdvė, yra nebe akimirksninė kūno grįžtis į save, kaip akių nuovargio, rankos tirpimo atvejais, o ištisas *procesas*, kelionė, silpstantį kūną ilgainiui paverčianti tikru „mirties atvaizdu“³⁰. Ji visada savy turi slėpiningos galios išlavinti kūną subtiliausių skausmo atspalvių patirčiai. Mirtinos ligos alsinamas kūnas anksčiau ar vėliau tampa nebe numaldomo skausmo ir kančios „fenomenologinio susitikimo vieta“³¹.

Fizinis skausmas yra kūno sielvartas; jis taip pat yra ir viena iš pačių išraiškiausių jo kalbų. Kūnas juo atsiveria ir išpažįsta savo gelmiškuosius slėpinius. Kęsti aibę stiprumo tonų ir pustonių savy slepiantį skausmą – reiškia pažinti kūną begale būdų. Mirtinai susirgus, skausmas ir jį lydinti kančia seikėjami begalybės matu. Vienoje iš Italijos ligoninių mirštančiųjų kapelionu dirbantis kunigas ir psichologas G. Colombero'as įžvalgiai pastebi, jog „[ž]mogaus gyvenimo istorijoje niekas neužsitarnauja tiek pagarbos, kiek skausmas“³².

Patirtimi kūnui besirodantis skausmas, kaskart „priverčiantis žmogų sutelkti dėmesį tik į jį, o ne į pasaulio prasmų struktūras, kuriomis jis paprastai būna užsiėmęs“³³, tegali būti išgyvenamas, (iš)kenčiamas ir išties suvokiamas tik pirmuoju asmeniu. Šalia esantieji nuoširdžiai gali atjausti kenčiantįjį, jo gailėti, bet perimti savin merdėjančio kūno kančios, kentėti vietoj sergančiojo jie negali.

²⁷ Daujotytė Viktorija, *Literatūros fenomenologija: Problemikos kontūrai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003, p. 70.

²⁸ Birgerytė Aistė, „Neįgalaus kūno asmens tapatybės kaita XX amžiaus pirmoje pusėje: Prano Daunio *Vargo kelias*. *Atsiminimai iš kovų dėl nepriklausomybės ir aklųjų gyvenimo*“, *Literatūra: Projekto LITTERA darbai: Kūniškoji tautinės tapatybės dimensija, Mokslo darbai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, t. 48, nr. 6, p. 71.

²⁹ *Ibid.*, p. 71.

³⁰ Weil Simone, *Dievo laukimas*, iš prancūzų kalbos vertė Diana Bučiūtė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2017, p. 69.

³¹ Daujotytė Viktorija, *op. cit.*, p. 139.

³² Colombero Giuseppe, *Vidinio išgijimo kelias: Kad geriau sutartume su savimi*, iš italų kalbos vertė Asta Venskauskaitė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2008, p. 50.

³³ Svenaesus Fredrik, *op. cit.*, p. 119.

Tai išskirtinai *pirmojo asmens* modalumu besireiškianti *patirtis*: „skausmas uždarytas subjektyvios patirties ribose, todėl jis nėra prieinamas visiems, išskyrus mane“³⁴.

Pragariško skausmo metu nervų skaidulos sukuria sunkiai įžodinamą mistinį potyrį, tarsi kūnas būtų išgyvenamas iš savo tyliosios, amžiname aklume skendinčios pusės. Ši ribinė patirtis apnuogina kūną, „kaip turintį vidaus (*ižengia į*) arba gilumo (*sunkiasi gilyn*) matmenį“³⁵.

Honkonge besidarbuojantis lietuvių filosofas S. Geniusas, savo tyrinėjimais ypatingą dėmesį skiriantis fizinio skausmo fenomenui, pastebi, jog ligai išėlinus į kūną ir skausmu ėmus griauti jos harmoningą veiklą, užmirštamam kūno *turėjimo* matmuo (aš *turiu* kūną) ir ne savo valia atsiduodama *esaties* matmeniui (aš *esu* kūnas): „kada skausmas yra toks ekstremalus, kad net užgožia sąmonės turinį, mano kūnas jau nebėra tuo, ką aš turiu: jis tampa tuo, kas aš esu <...>“³⁶.

Aklo skausmo apimtas kūnas, kuriame nenuilsdama darbuojasi mirtis, neretai tampa pats sau *svetimas*. Skausmingo priepuolio ištikties metu sergančiajam jis rodo, kaip nuo aplinkinio pasaulio užsivėręs, į agoniją paniręs kitas *aš*, ekstremaliausią fizinės kančios akimirką užgimęs iš įvykusios skilties tarp tikrojo *aš* ir kūno. Fenomenologas D. Jonkus šią skausmo geliamo kūno susvetimėjimo patirtį vadina „genetiniu savasties virsmu svetimybėje“³⁷.

Skausmo fenomeną analizuojančioje filosofinėje, psichologinėje literatūroje galima aptikti begalę skausmo klasifikacijų, bet viena iš dažniausiai sutinkamų yra *fizinio* ir *dvasinio* skausmo skirtis. Kūnui įsisirgus, fizinis skausmas anksčiau ar vėliau išsiplečia iki dvasinės kančios valdų. Prancūzų filosofė, mistikė S. Weil, pati gyvenime nemažai prisikentėjusi dėl silpnos sveikatos, skaudingų priepuolių metu išgyvenusi ne vieną mistinį regėjimą, skausmą skirsto į grynai fizinį, suvokiamą kaip kūniškoji kančia, ir dvasinį, būtinai savy turintį ir fizinio skausmo apraiškų ir labiau panėšėjantį į nelaimę (*le malheur*). O nelaimė S. Weil yra „gyvenimo išrovimas su šaknimis, artimesnis ar tolimesnis mirties atitikmuo,

³⁴ Geniusas Saulius, „On Naturalism in Pain Research: A phenomenological Critique“, *Metodo. International Studies in Phenomenology and Philosophy*, 2013, t. 1, nr. 1, p. 7.

³⁵ Šmitienė Giedrė, *Kalbėti kūnu: Fenomenologinė Alfonso Nykos-Niliūno kūrybos studija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007, p. 164.

³⁶ Geniusas Saulius, *op. cit.*, p. 6. **Pig.** Filosofės J. Bullington, fenomenologiškai tyrinėjantios žmogaus kūno slėpinius, teiginys apie lėtinio skausmo sekimą kūną: „Mes dažniausiai sakome, kad turime kūnus, nors kur kas teisingiau būtų teigti, jog esame mūsų kūnai.“ Bullington Jennifer, „Embodiment and Chronic Pain: Implications for Rehabilitation Practice“, *Health Care Analysis*, 2009, t. 17, nr. 2, p. 101 [žiūrėta 2018-02-04]. Prieiga per internetą: <http://web.a.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jml=10653058&AN=39656236&h=tw%2b5oZ6rtl%2b%2fE5GKO40FzZNTK4iy3LrYEFqATjgEj2r1%2bmKOMXvA4CicQQ0Bi6oL%2fGc8kALuzN9gFsawXbu%2fLg%3d%3d&cr|=f&resultNs=AdminWebAuth&resultLocal=ErrCriNotAuth&crlhasurl=login.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3dehost%26scope%3dsite%26authtype%3dcrawler%26jml%3d10653058%26AN%3d39656236>.

³⁷ Jonkus Dalius, *Patirtis ir refleksija: Fenomenologinės filosofijos akiračiai*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2009, p. 163.

nepermaldujamai užgriūvantis sielą fiziniu skausmu <...>. Jei neįjuntama jokio fizinio skausmo, sielai nėra nelaimės <...>“³⁸.

Tokius pat skausmo atspalvius įžvelgia ir lietuvių filosofas J. Girnius, teigiantis, jog neišgydomos ligos sukelta kūninė „[k]ančia yra sąmonės laipsnį pasiekęs skausmas. Ji – sąmoningas žmogiškosios baigtinybės skausmo išgyvenimas.“³⁹

Nors fenomenologas F. Svenaeusas pabrėžia, jog kūniškasis skausmas neretai gali būti išgyvenamas kaip viena iš klaukiausiu kančios formų, visgi pati „kančia yra nepalyginamai turtingesnė sąvoka nei skausmas, ir ji ne visuomet yra susijusi su kūnu“⁴⁰. Fenomenologinėse šio darbo dalyse, siekiant išvengti pernelyg dažno žodžio *skausmas* kartojimosi bei vienpusiškumo, kalbant apie fizinį skausmą, sinonimiškai vartojama ir *kančios*, kaip ligos sukeltos kūniškosios kankynės, sąvoka.

Skausmas – slėpiningas fenomenas. Mirtinai sergančiam ar koku kitu būdu jį į save įsileidžiančiam kūnui jis visada duodamas kaip *kančios objektas*, kurį privalu iškęsti. Antrojo pasaulinio karo metais Aušvico ir Buchenvaldo koncentracijos stovyklose protu nesuvokiamus kankinimus išgyvenęs Austrijos rašytojas J. Améry savo apmąstymų apie stovyklos patirtis knygoje teigia, jog klaukus, vidaus organus tiesiog sprogdinantis žemyn galva pakabinto ir budelio rankų laužomo kūno skausmas, tas siaubingas, kūniškosios nuosavybės jausmą sugražinantis potyris, yra „ekstremaliausia kūno išbandymo pakopa“⁴¹, paverčianti jį absoliučios kančios srautu. Vienintelis galimas šios kančios prasminis atitikmuo, turintis savy tokio pat reikšminio svorio, yra pati *mirtis*. Iš šios žiaurios patirties gimusi ir garsioji J. Améry skausmo „lygtis: kūnas = skausmas = mirtis“⁴², reiškianti, jog tiesiausias kelias į mirtį – kolosalus kūno skausmas, kenčiančiojo ribas išplečiantis iki pasaulio ribų.

Nepakeliamo intensyvumo akimirkomis skausmas išties tampa ištisu žmogaus makrokosmosu. Sunkią, kūną iš vidaus ardančią ligą, ataustą kaskart dažnesniais ir vis aštrėjančiais skausmo priepuoliais bei tos ligos sukeltą kančią S. Geniušas vadina „*paslėpties* fenomenu“⁴³. Šio skausmingo proceso esmei (ligos *eidōs*) nusakyti filosofo vartojama *slėpinio* sąvoka „nereiškia, kad šis fenomenas

³⁸ Weil Simone, *op. cit.*, p. 68.

³⁹ Girnius Juozas, „Kančia kaip žmog iškosios tobulybės kaina“, in: Girnius Juozas, *Raštai*, t. 1, sudarė Giedrė Bautrėnienė, Vilnius: Mintis, 1991, p. 226.

⁴⁰ Svenaeus Fredrik, *op. cit.*, p. 108. **Plg.** „bet koks skausmas, pasiekęs tam tikrą intensyvumo lygmenį, virsta kančia, tačiau kančia nebūtinai reiškiasi kaip skausmas“. Lewis Clive Staples, *Kančios problema*, iš anglų kalbos vertė Rasa Drazdauskienė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2006, p. 89.

⁴¹ Améry Jean, *At the Mind's Limits. Contemplations by a Survivor on Auschwitz and its Realities*, translated by Sidney Rosenfeld, Stella P. Rosenfeld, Indiana University Press: Bloomington, 1980, p. 32.

⁴² *Ibid.*, p. 33.

⁴³ Geniušas Saulius, „Apie daugialypį kentėjimo fenomenalumą“, *Žmogus ir Žodis: Filosofija: Mokslo darbai*, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2010, t. 12, nr. 4, p. 15 [žiūrėta 2018-02-07]. Prieiga per internetą:

<http://www.lyb.lt/primolibrary/libweb/action/dlDisplay.do?vid=LDB&docId=TLITLIJ.04~2010~1367179193727&fromSiemap=1&afterPDS=true>.

glūdi anapus bet kokio suvokimo“⁴⁴. Tuo tenorina pasakyti, kad nei pats skausmą kenčiantis, nei tuo metu šalia esantis žmogus negali išvysti audinių pluoštais sklindančio ir juos deginančio skausmo misterijos. Išoriniam žvilgsniui šis fenomenas visada liks nematomas. Regimos tik jo sukeltos pasekmės: skausmo intensyvėjimą ar atoslūgį išduodančios subtiliausios kūno išraiškos, o pati kančia kūnu visada „skleidžiasi pasislėpdama“⁴⁵. Skausmu „kūnas įgyja neregimą dalį“⁴⁶ – savotišką prasminį prieaugį, kuris *kito* akims tegali pasirodyti metaforomis.

Greta esančiajam sergantis kūnas tėra pažinus tik kaip išorinis kančios sluoksnis. Pensilvanijos universiteto profesorius A. Lingio teigimu, *kitas* prie ligos ardomo kūno kančios gali prisilytėti nebent „paviršiniu jautrumu“⁴⁷, kuris niekada nevirš grynų kenčiančio kūno pažinimu. Filosofo išskiriama gelmiškoji *kito* „[p]ercepcija, tasai matymas kiaurai, prasiskverbiantis ir suvokiantis gilumą, kančios nefiksuoja. Svetima kančia nesidriekia per regėjimo atstumą, o užgauna <...> jautrumą netarpiškai“⁴⁸, dėl ko merdėjančio kūno dramą regintis *kitas* pasijunta sukrėstas tik pačios ligos imperatyvo.

Kitam prasiskverbti iki absoliučių sergančio kūno gelmenų, filosofo M. Gutausko teigimu, neleidžia ir šio fenomenalaus potyrio *anonimiškumas*. Nors ligos sekinamo kūno skaudėjimas yra vien tik jį išgyvenančiojo patirtis, visgi pats skausmas kaip reiškinys, netikėtai galintis įsimesti ir į bet kurią kitą kūną, yra anonimiškas: „kadangi kito išskirtinis išgyvenimas man nėra tiesiogiai pasiekiamas, tad ir kito skausmas patiriamas labai anonimiškai“⁴⁹.

Kūniškajai kančiai peržengus ribą – aukščiausią skausmo pakentimo slenkstį, už kurio skausmas tampa nebepakeliamas, fizinę kankynę išgyvenantis *aš* negali ištrūkti iš atvira gėla virtusio savo kūno, kad ir labai šito norėtų, ir palaukęs, kol skausmas bent kiek apmaš, vėl į jį sugrįžti. Kadangi fizinio skausmo kęsmas, kaip ir pats „žmogaus egzistavimas yra toks veiksmas, kurį jis gali atlikti tiktai pats“⁵⁰ (šitai ypač akcentavo Levinas), kančios aktą *aš* visada priverstas išgyventi vieniui vienas su savo kūnu ir sykiu likti šios trauminės patirties liudininku.⁵¹

Tokiu kritiniu metu kūnui prisitaikyti prie skausmo perviršio ir jį išverti padeda sąmonė, toji mintinio pasaulio šviesa, Tibeto lamų, Vydūno lyginama su nuo įvairiausių patirčių vėjo besiplaikstančia tarpduryje laikomos žvakės liepsna, kuri „sušvinta, šviečia kitoms, nušviečia,

⁴⁴ *Ibid.*, p. 15.

⁴⁵ Jonkus Dalius, *op. cit.*, p. 103.

⁴⁶ Šmitienė Giedrė, *op. cit.*, p. 277.

⁴⁷ Lingis Alphonso, *Nieko bendra neturinčiųjų bendrija*, iš anglų kalbos vertė Mėta Žukaitė, Vilnius: Baltos lankos, 1997, p. 31.

⁴⁸ *Ibid.*, p. 37.

⁴⁹ Gutauskas Mintautas, *Dialogo erdvė: Fenomenologinis požiūris*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010, p. 155.

⁵⁰ Jonkus Dalius, *op. cit.*, p. 99.

⁵¹ **Plg.** Ne tiek apie užplūdusio nenumaldomo skausmo akimirkas, kiek apie pačią mirtimi grasančią ligą panašiai mąstė ir rašytoja J. Ivanauskaitė: „Kartais turiu iliuzijų, kad atbuvus skirtingą kentėjimo laiką įmanoma iš ligos išeiti kaip iš kalėjimo.“ Ivanauskaitė Jurga, *Viršvalandžiai*, Vilnius: Tyto alba, 2007, p. 13.

peršviečia jas, patveria kurį laiką ir pranyksta⁵². Baisiausios kančios akimirkomis sąmonė gelbsti kūną nuo skausmo vos prigesdama ar ilgesniam laikui išblėsdama.

Vienintelis įmanomas kelias mirties besiglemžiamam kūnui išverti veriantį skausmą – suvokti, kad jame slypi kažkas nepalyginamai aukštesnio nei toji vienintelė nuogo kentėjimo reikšmė. Pamėginti įprasminti skausmą, jį pranokti ar tiesiog „transformuoti <...> į tai, kas jis nėra, įvilkti jį į įvairių interpretacijų rūbą, padėsiantį pabėgti nuo nepakeliamo kentėjimo beprasmiškumo“⁵³.

S. Weil, toji mistinio grožio skausme regėtoja, kiekvieną užplūdusio skaudesio akimirką įgilina, paversdama ją pasaulio grožio kontempliacija. Sunkios ligos apimto kūno sopulys ir jo kęsmas mistikei „yra kaip sunkio jėgos bangose išpraustos klostės. Štai kodėl jie turi grožio.“⁵⁴ Tiktai per skausmą grožis tegali įsismelkti į tamsiausius fiziologinius nykstančio kūno gelmenis. Skausmas, kurio šviesoje tveria veik visas aplinkinis pasaulis, S. Weil filosofijoje yra to pasaulio tvarkai paklūstanti *būtinybė*, o „kuo labiau kontempliuoji būtinybę, kuo labiau jautiesi spaudžiamas jos žiaurių ir šaltų plieninių gniaužtų, tuo labiau priartėji prie pasaulio grožio“⁵⁵. Taigi gėla = būtinybė = grožis.

Ilgesnį ar trumpesnį metą kūno galias sekinanti ir jį į mirtį išvedanti liga yra ne vien slaptas fiziologinių kūno gelmių nykimo procesą nuo visa perreginčio akių žvilgsnio *užveriantis* fenomenas. Skaudinga, neišgydoma liga sykiu yra ir *atverties* fenomenas, apreiškiantis kūnui pačią mirtį ir net dovanojantis jam dar šiek tiek laiko šitai suvokti ir įsisąmoninti. Pasak filosofo S. Geniušo, be kūną ištinančios ligos, jos keliamo „skausmo ir kentėjimo <...> negalėtume įsisąmoninti mirties kaip ribinio fenomeno. Nepatiriant skausmo ir kančios, nebūtų ir pirmąpradžio mirties fenomenalumo.“⁵⁶ Liga kūnui – kaip unikali galimybė skausmu, o ilgainiui ir pačia mirtimi „peržengti“ savo ribas, jas transcuduoti.

Ilgus metus nuo vėžio mirstančiuosius ligoninėje lankantis G. Colombero'as pastebi, jog sunkios ligos iškamuotas kūnas „ne miršta, bet sunyksta“⁵⁷, būtent čia ir slypi visas jo fenomenalumas. Ir nors neįmanoma iki galo iškalbėti merdėjančio kūno patirties, ką jis jaučia kiekvienu savo mažiausios ląstelės atomu, artindamasis prie lemtingosios išėjimo ribos, visgi fenomenologijos tikslas yra šiame trauminės patirties „fenomene padaryti matoma tik tai, kas nėra matoma, bet kas sudaro jo esmingumą,

⁵² Vydūnas, *Sąmonė: (Sąmoningumas ir nesąmoningumas): Žvilgsniai į gyvenimo esmę*, Vilnius: Vaga, 2013, p. 106. **Plg.** Psichoanalitiko K. G. Jungo mintis apie sąmonės ribotumą: „Sąmonė juda ankštuose rėmuose, būdama neilgą laiką tarp tarp pradžios ir baigties <...>“. Jung Carl Gustav, *op. cit.*, p. 185.

⁵³ Geniušas Saulius, *op. cit.*, p. 18.

⁵⁴ Weil Simone, *op. cit.*, p. 77.

⁵⁵ *Ibid.*, p. 118.

⁵⁶ Geniušas Saulius, *op. cit.*, p. 17.

⁵⁷ Colombero Giuseppe, *op. cit.*, p. 30.

unikalumą <...>⁵⁸, o tam ji turi slėpiningų galių. Fenomenologiškai įsižvelgti į mirštantįjį – reiškia kūno paviršiuje išvysti prasiveriant fizinės kančios gelmę.

2.2. Išeinančiojo kelio į išsilaisvinimą etapai

[K]enčiantis ir mirštantis žmogus
atsiskleidžia per savo kentėjimo ir mirties būdą <...>.

Tik mirtis užbaigia kito žmogaus pažinimą.

G. Colombo'as⁵⁹

Savojo kūno, o su juo sykiu ir pasaulio griūtis pojūtį sukianti onkologinė liga yra ne vien organų sistemų, jų audinių patologiniai pažeidimai. Vis labiau menkstančios jėgos, kaskart vis aštrėjanti baimė nebeįėjusi savimi pasirūpinti, o tapus neįgaliu, nebeįstengti realizuoti savęs kaip asmenybės, visu kūnu juntama neviltis, kad netolimoje ateityje viskas vieną akimirką staiga pasibaigs, sergančiajam kelia audringus dvasinius išgyvenimus. Silpstančio kūno buvimo pasaulyje būdą stipriai keičianti ir jį į mirtį artinanti liga apima ne vien somatinius, bet taip pat ir ne mažiau reikšmingus psichologinius, socialinius, egzistencinius aspektus. Ji „nesibaigia ligos pakenktų organų aprašymu, bet turi atgarsį jo [ligonio – V. Š.] viduje, kuris nebūna pažymėtas ligos istorijoje, nes yra neprieinamas laboratoriniams tyrimams, dažnai nepastebimas net ir jį gydantiems asmenims, tačiau galintis pakeisti visą jo egzistenciją“⁶⁰. Mirtinai įsisirgusiajam liga pirmiausia tampa stipriu *vidiniu sankrėčiu*, itin susiaurinančiu jo interesų ratą, susilpninančiu bet kokią iniciatyvą ir priverčiančiu susitelkti vien į grėsmingai besiantinančią gyvenimo baigtį kaip absoliučią visa ko prarastį. Liga pasiglemžia iš žmogaus iki tol prasmingai tekęsias kasdienybę ir paverčia ją kančia. Apimtas mirtino išgąščio, visiškai netikėtai, be menkiausio išankstinio perspėjimo patekęs į ribinę situaciją, asmuo nebeįstengia suvokti „savęs ir pasaulio, turi persiorientuoti ir pakliūva į krizę“⁶¹, kaip iki pat gelmių asmenybę traumuojanti lūžis. Todėl siekiant išsamesnio tyrimo ir jo rezultatų, kad neliktų nepaliestos ir ligos luošinamo kūno dvasinės intencijos, jo emocinės kančios, kūrinių analizei pasitelkiamas dar vienas – *psichologinis* – tyrimo metodas, suteikiantis galimybę atlikti nuodugnesnę mirštančiojo išgyvenimų raidos, padėties suvokimo, elgsenos beviltiškoje situacijoje analizę.

⁵⁸ Jurgutienė Aušra, „Fenomenologinis teksto interpretavimas“, *Teksto slėpiniai: Lietuvių literatūros studijos: Mokslo straipsniai, kritika, lyginamieji tyrimai, metodai*, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005, nr. 8, p. 14 [žiūrėti 2018-01-02]. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/obj/LT-LDB-0001-J.04~2005~1367152765659>.

⁵⁹ Colombo Giuseppe, *Nuo žodžių į dialogą: Psichologiniai asmenų tarpusavio komunikavimo aspektai*, iš italų kalbos vertė Rasa Paleckytė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2004, p. 237.

⁶⁰ Colombo Giuseppe, *Vidinio išgyjimo kelias: Kad geriau sutartume su savimi*, iš italų kalbos vertė Asta Venskauskaitė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2008, p. 35.

⁶¹ Kast Verena, *Gyvenimo krizės tampa gyvenimo galimybėmis: Kaip aktyviai panaudoti kritines gyvenimo situacijas*, iš vokiečių kalbos vertė Rasa Atroškevičienė, Marijampolė: Vilkaviškio vyskupijos leidykla „Ardor“, 2006, p. 56.

Nors asmens ir jo patiriamo pasaulio pažinimui fenomenologija ir psichologija taiko skirtingus instrumentarius, abu šiuos tyrimo „metodus vienija tai, kad jie turi tą patį objektą. Abu yra skirti sąmonės aktams ištirti <...>⁶². Kiekvienas jų nors ir nevienodai interpretuoja visa ko suvokėją sąmonę, visgi tiek fenomenologinis, tiek psichologinis tyrimas gali padėti giliau pažinti mirštančio žmogaus skausmu ir kančia perpildytos sąmonės turinius: psichologija – kiek subjektyviau, fenomenologija – iš interpretuotojo pareikalaudama objektyvesnių išvalgų. Todėl praktinei šio darbo daliai *svarbūs abu* vienas kitą papildantys teksto interpretavimo būdai.

Nors kiekvieną susirgusį žinia apie netrukus jo laukiančią mirtį sukrečia skirtingai, išsamiau pažinti, ką toks žmogus išgyvena, pajutęs pirmuosius ryškesnius ligos simptomus, kaip jam pavyksta susidoroti su jį ištikusia krize ir jos keliamu stresu, gali padėti psichologės, psichiatrės E. Kübler-Ross, pasaulyje neretai vadinamos mirties ir mirimo guru, *penkių sielvarto įveikos pakopų modelis*. Ši iš medikės pašnekesių su mirštančiais ir jų artimaisiais gimusi susitaikymo su neišvengiama gyvenimo prarastimi teorija, kuri bus taikoma praktinėje darbo dalyje, yra „etapais vykstantis atsisveikinimas“⁶³ su gyvenimu. Ilgus metus tyrinėjusi Aliaskos indėnų, Australijos čiabuvių, hinduistų, musulmonų, budistų, krikščionių, ateistų požiūrį į mirtį ir patį mirimo procesą, E. Kübler-Ross pastebi, jog veik kiekvieno mirtinai sergančio žmogaus kelias į galutinį išsilaisvinimą driekiasi per sausringus diagnozės neigimo, pykčio dėl ištikusios nelaimės, derėjimosi su antgamtinę jėgą, širdgėlos dėl iš po kojų slystančios žemės ir lemties priėmimo slėnius. Pirmąsyk šios susitaikymo su netektimi pakopos, „nukreipiančios dėmesį nuo paciento, kaip „patologijos“, į jo istoriją ir išgyvenamą patirtį <...>“⁶⁴, paskelbtos 1969 m. mokslininkės išleistoje knygoje *Mirtis ir mirimas (On Death and Dying)*. E. Kübler-Ross suformuluotas nepagydomai sergančiojo psichologinių patirčių modelis padeda mirštantiesiems ir juos gydančiam personalui suvokti, jog vidinis vėžio sukeltas kūno audinių irsma, nugramzdinantis sergantį į didžios širdgėlos liūną, ilgainiui pažeidžiantis iki ligos asmens puoselėtą tapatybę ir priverčiantis jį užsisklęsti savy nuo aplinkinių bei pasaulio bruzdesio, yra paskutinis, pats jautriausias ir gal net pats reikšmingiausias dvasiniam tobulėjimui skirtas gyvenimo etapas. Kad jis tiek pačiam išeinančiajam, tiek šioje kelionėje jį lydintiems artimiesiems, ligoninės personalui būtų kiek įmanoma lengvesnis, nepaprastai svarbu giliau psichologiškai pažinti mirštančio žmogaus išgyvenimus,

⁶² Jurgutienė Aušra, „Fenomenologinio ir psichologinio metodų paralelumas“, in: *Sambalsiai: Studijos, esė, pokalbis*, sudarė Aistė Birgerytė, Dalia Čiočytė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005, p. 159.

⁶³ Kast Verena, *op. cit.*, p. 134.

⁶⁴ Dugan O. Daniel, „Appreciating the Legacy of Kübler-Ross: One Clinical Ethicist’s Perspective“, *The American Journal of Bioethics*, 2004, t. 4, nr. 4, p. W26 [žiūrėta 2018-01-27]. Prieiga per internetą: <https://philpapers.org/rec/DUGATL>.

jausmines patirtis visos šios kelionės metu, kuri „dažniausiai prasideda su pirma žinia ar net nuojauta apie gresiančią mirtiną ligą ir trunka <...>“⁶⁵ iki pat paskutinio atodūσιο.

Gydytojo oficialiai patvirtinta diagnozė ar po pirmųjų aštresnių skausmo priepuolių paties sergančiojo padaryta išvada apie į kūną įsimetusią gyvybei pavojingą ligą vidiniame žmogaus pasaulyje veik visada sukelia audringą pasipriešinimą, nenorą patikėti užklupusia nelaimė. Emocinio šoko ištiktas ligonis visomis išgalėmis stengiasi neįsileisti į save minties apie netolimoje ateityje jo laukiančią mirtį, gyvena apgaudinėdamas save, kad diena iš dienos stiprėjantys kūno negalavimai tėra laikinas sveikatos sutrikimas. Nesąmoningą ligonio bėgsmą nuo tikrovės, leidžiantį bent laikinai sušvelninti trauminės patirties sukeltą stresą, E. Kübler-Ross vadina *neigimu*. Atsisakymas patikėti greit pasibaigiančiu gyvenimu yra *pirmasis* ilgo, į amžiną išsilaisvinimą nuo nepakeliamų fizinių ir dvasinių kančių vedančio kelio *etapas*. Psichologijoje jis neretai dar vadinamas *pereinamąja pakopa*, leidžiančia palengva suvokti žmogaus gyvenimą ištikusią krizę, ją įvertinti ir bent iš dalies su ja susitaikyti. Šios krizės sukeltą neviltį ligonis neretai stengiasi nuslopinti pasinerdamas į aktyvią veiklą, prilygstančią savotiškai *sielvarto kompensacijai*. Jis ne tik pats vengia galvoti apie tikslią savo ligos diagnozę, ji neretai slepiama ir nuo pačių artimiausiųjų, pažįstamų. Tai nykaus užsisklendimo nuo aplinkinio pasaulio metas. Visą ligonio sąmonę užvaldęs neigimas, šis natūralus fizinio ir emocinio sukrėtimo priėmimo kelias, psichologinis savisaugos nuo grėsmingų minčių mechanizmas, pasak filosofės A. Budriūnaitės, yra ne kas kita, kaip „išvirkščioji baimės pusė“⁶⁶. Visiškai netikėtai ligos į akistatą su mirtimi iškviestas žmogus pirmosiomis dienomis ar net ištisomis savaitėmis emociju neigimu bando slopinti su nerimu sumišusią baimę prarasti autonomiją, nebepriklausyti sau pačiam ir po ilgų kankinančio merdėjimo mėnesių „tapti negyvais kūno audiniais, pačia mirtimi“⁶⁷. Filosofas P. Tillichas, apmąstydamas į beviltišką situaciją patekusio žmogaus desperatiškus išgyvenimus, atkreipia dėmesį, jog realios grėsmės gyvybei sukrėsto žmogaus dvasioje neretai drauge tarpstantys baimė ir nerimas turi skirtingus prasminius atspalvius. Nerimas yra vidinę sausrą išduodanti *būseną*; bejėgystės ištiktis, suvokus savo neišvengiamą baigtinumą; nebūčiai prilygstančios nežinios lūkestis⁶⁸. Baimė – tai dvasinę negalią išduodanti *emocija*, visada turinti labai konkretų objektą. Mirtinai

⁶⁵ Kočiūnas Rimantas, Stanaitytė Jurgita, „Artimo žmogaus netekties įprasminimo fenomenologinis tyrimas“, *Psichologija: Mokslo darbai*, 2013, nr. 47, p. 83 [žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: <http://web.a.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jml=13920359&AN=89746575&h=wOzoT%2busW7Md1IHfE0U%2fLeQ4MuD%2fn6VTbUm0SZZHX4cd99NTqmDCuoV67zPbdCIHeQQMfEe3kVmc4bnpAuh9A%3d%3d&url=f&resultNs=AdminWebAuth&resultLocal=ErrCrINotAuth&urlhashurl=login.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3dehost%26scope%3dsite%26authtype%3dcrawler%26jml%3d13920359%26AN%3d89746575>.

⁶⁶ Budriūnaitė Agnė, *Meilės ir mirties dialektika*: Mokslinė monografija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2007, p. 118.

⁶⁷ Améry Jean, *op. cit.*, p. 40.

⁶⁸ Labai panašiai nerimą reflektuoja ir A. Lingis: „nerimas <...> yra *angustia*, įkalinimas ankštumoje, įkapse, savo rankomis apsvyniojamoje“. Lingis Alphonso, *op. cit.*, p. 143.

pasiligojusiojo baimės „objektas yra laukiamas įvykis: kada pasibaigs liga ar ištiks avarija, ir todėl apims kančios agonija <...>“⁶⁹. Įsisirgusiojo dvasiniame pasaulyje kerojanti baimė anksčiau ar vėliau tampa nemenka grėsme jo savivertei. Pavojaus gyvybei išvengti ar jį bent kuriam laikui nutolinti siekiantis neigimas iš esmės yra šio psichikai žalingo reiškinio *išstūmimas* į gelmiškuosius pasąmonės sluoksnius. O „išstūmimo, apie kurį kalba psichoanalizė, esmė yra ta, kad pacientas savo kelyje <...> susiduria su kliūtimi ir, nepajėgdamas nei jos įveikti, nei atsisakyti ketinimų, užstringa eikvodamas jėgas vis naujiems mėginimams rasti įsivaizduojamą išeitį“⁷⁰.

Nuo kelių dienų iki kelių mėnesių trunkantis neigimas pasiligojusiajam gali padėti palengva prisitaikyti prie staiga jo gyvenimą užgriuvusios negandos, tačiau pernelyg ilgai užsitęsęs atsisakymas patikėti ligos keliamą grėsme tampa ne tik „neveiksmingas, bet ir patologiškas bei nepriimtinas“⁷¹. Ilgainiui mirtina liga susirgęs žmogus būna priverstas ieškoti kitų, kur kas veiksmingesnių, gynybos priemonių.

Po ilgiau ar trumpiau trukusio nenoro patikėti iki tol ramią kasdienybės tėkmę sugriovusios ligos realumu, pasibaigusio daliniu susitaikymu, prasideda *antrasis* į nesatį vedančio kelio *etapas*, psichiatrės E. Kübler-Ross vadinamas *pykčio* faze. Jėgoms ir toliau nenuilstamai senkant, neišvengiamai ateina metas, kai ligonis vieną dieną suvokia, kad ilgiau neigti lemties neišvengiamumo nebėra prasmės. Iki tol sėkmingai gelbėjusį psichologinį tikrovės atmetimo mechanizmą keičia „pyktis, įniršis, pavydas tiems, kurie dar gali gyventi“⁷². Ant per vėlai diagnozę nustačiusių gydytojų, savo dažnu apsilankymu pernelyg trikdančių artimųjų, draugų, paties Dievo ar likimo liejamas apmaudas šiuo ligoniui itin jautriu metu yra veik vienintelis jo ginklas prieš kūną naikinančios mirties baimę. Šis į mirtį vedančio kelio etapas yra ne vien visur slypinčių nuoskaudų regėjimo, bet ir egzistencinių klausimų kėlimo metas, nes liga visada „pažadina kritinį <...> protą. Kančioje žmogus tampa problema pats sau ir ima kelti pačios savo egzistencijos prasmės klausimą.“⁷³ „Kodėl aš? Kodėl būtent aš, o ne kas nors kitas, senesnis už mane? Kuo taip nusikaltau, kad Dievas šitaip negailestingai baudžia? Kokia viso to prasmė?“ Neišgydomos ligos pažemintas žmogus išgyvena gėdą⁷⁴, nepasitikėjimą savimi, gydytojais, aplinkiniais, ilgainiui tampa nekantrus ir kritiškas.

⁶⁹ Tillich Paul, *Drąsa būti*, iš anglų kalbos vertė Nida Norkūnienė, Vilnius: Vaga, 1999, p. 31.

⁷⁰ Merleau-Ponty Maurice, „Suvokimo fenomenologija. I dalis. Kūnas“, iš prancūzų kalbos vertė Jūratė Skersytė, *Baltos lankos*, 2008, nr. 28, p. 96.

⁷¹ Zimmermann Camilla, „Denial of impending death: a discourse analysis of the palliative care literature“, *Social Science & Medicine*, 2004, t. 59, nr. 8, p. 1774 [žiūrėta 2018-01-07]. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0277953604000620>.

⁷² Kübler-Ross Elisabeth, *Apie mirtį ir mirimą: Pašnekėsiai su mirtinais ligoniais*, iš anglų kalbos vertė Rasa Drazdauskienė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2008, p. 320.

⁷³ Colombero Giuseppe, *op. cit.*, p. 28.

⁷⁴ J. Ivanauskaitė *Viršvalandžiuose* teigia, jog „[n]emažai ligonių gėdijasi <...> savo ligos – jei susirgai vėžiu, tampa tarsi pažymėtas geltona žvaigžde ir atsiduri sveikųjų pasaulio užribyje“. Ivanauskaitė Jurga, *op. cit.*, p. 155.

Derybų su Dievu, antgamtinėmis jėgomis, likimu, gydytojais ar savo paties vidinėmis kūno galiomis metas yra *trečiasis* į visa ko prarastį besidriekiančio kelio *etapas*. Kad ir su kuo ligonis siektų sudaryti slaptą, tik jam vienam žinomą, sandorį, derėjimasis visada bus „bandymas laimėti laiko: į sąlygas įeina prizas už „gerą elgesį“, savarankiškai nustatomas „galutinis terminas“ (pvz., dar vienas spektaklis, sūnaus vedybos ir pan.), o taip pat aiškiai pažadama, kad, patenkinus šį prašymą, ligonis daugiau nieko nebeprašys“⁷⁵. Derybomis sergantysis viliasi ne vien nutolinti lemties neišvengiamumą, bet ir laimėti bent keletą dienų atilsio nuo dažnėjančių skausmo priepuolių.

Slaptam lūkesčiui neišsipildžius, ligai ir toliau nepaliaujamai progresuojant, mirštantįjį užplūsta didžios prarasties širdgėla, E. Kübler-Ross vadinama *paruošiamuoju siekvartu*, arba *nevilties* ir *depresijos* pakopa. Tai priešpaskutinis, pats skaudingiausias, gyvenimo dugnui prilygstantis bandymo susitaikyti su besiarťinančia pabaiga *etapas*. Ligonis nebeturi jėgų kuo nors domėtis; nieko iš nieko nebesitiki ir nebereikalauja; užsisklendžia nuo draugų ir net artimųjų rato; vienystėje, tomis akimirkomis, kai skausmas tampa pakenčiamas, imasi praėjusio gyvenimo vertės apmąstymų. Prasiveržia į save nukreiptas pyktis⁷⁶, kodėl nekreipė dėmesio į pirmuosius ligos simptomus ir laiku neapsilankė pas gydytoją; galbūt vertėjo ieškoti paties geriausio ligos specialisto, kuris, jei ir nebūtų visiškai išgydęs, bent kuriam laikui būtų padėjęs pasiekti ligos remisiją. Ir visgi išraiškiausiai mirštančiojo sąmonę užvaldžiusios nevilties esmę galėtų nusakyti pati šio „žodžio etimologija: be vilties. Nematyti jokio kelio į ateitį. Nebūtis jaučiama kaip absoliučiai pergalinga.“⁷⁷

Jei mirštantysis, sutelkęs jam likusias jėgas, pereina šį gilios depresijos slėnį, jis pasiekia paskutinį kelionės į nebūtį *etapą* – *susitaikymą* su savo lemtimi ir jos *priėmimą*. Paskutinįsyk įvertinęs akimirksniu prabėgusį gyvenimo laiką, apgailėjęs begalę neišnaudotų progų, galutinai susitaikęs su mintimi, kad kova baigta, ligonis tyliai laukia mirties.

Tokį susitaikymo su gyvenimo baigtimi kelią nueina mirtina liga susirgęs žmogus. Kadangi kiekvienas ligonis į žinią, jog netrukus šiame pasaulyje jo nebebus, reaguoja labai asmeniškai, visi šie susitaikymo su mirtimi etapai tėra *apibendrintos reakcijos*, kurias išeinantysis nebūtinai išgyvena nurodyta seka: vienu etapų jo kelyje į išsivadavimą iš ligos gali visai nebūti; kartais vienu ir tuo pačiu metu ligonis išgyvena dviem pakopoms būdingas reakcijas; o neretai, ligai ėmus progresuoti, darsyk sugrįžta į kartą jau nueitą kelio etapą. Kiekvieno sergančiojo emocinė reakcija į nuolat blogėjančią sveikatą priklauso nuo daugelio tik jam vienam būdingų veiksnių. Mirštančiųjų jutimines patirtis tyrinėjantis psichologas G. Colombero'as pastebi, jog kiekvienas sunkiai įsisirgęs žmogus „*suasmenina*

⁷⁵ Kübler-Ross Elisabeth, *op. cit.*, p. 109.

⁷⁶ *Pykčio* stadijoje pagieža buvo nukreipta ne į save, o į kitus.

⁷⁷ Tillich Paul, *op. cit.*, p. 42.

savo ligą, ją išgyvena savaip, nes ji paliečia jo unikalų *savitumą*, jo jausmų, darbinės veiklos, ateities planų kontekstą, kuris gali būti panašus į daugybės kitų žmonių, bet niekada lygiai toks pat⁷⁸.

Vienintelis jausmas, neleidžiantis sergančiajam galutinai palūžti, lydintis jį visos šios kelionės į nežinią metu, yra *viltis*, „kad viskas privalo turėti kažkokią prasmę, kad už <...> vargus bus pagaliau atlyginta, jei tiktai <...> dar bent truputėlį pakentės“⁷⁹, kad galbūt bus išrasti nauji vaistai, bent trumpam sustabdantys metastazių plitimą ir tokiu būdu leidžiantys laimėti dar šiek tiek laiko.

Visi aptartieji mirštančiojo susitaikymo su gyvenimą užgriuvusia neganda etapai yra jo *natūralios reakcijos* į netrukus ištiksniančią mirtį, psichologinės *savisaugos* nuo netikėtai iškilusios grėsmės *priemonės*. Kiekviena iš penkių sielvarto įveikos pakopų sergančiajam leidžia suprasti tam tikru metu išgyvenamas emocijas, psichologinius savojo elgesio ypatumus; palengvina patį artėjančios mirties įsisąmoninimo procesą ir padeda bent iš dalies įveikti būsimos nesaties keliamą skausmą. Kiekvienas išėinančiojo išgyvenamas etapas „suteikia dingstį augti, jei tik pasinaudojama pokyčių suteiktomis galimybėmis“⁸⁰.

Prancūzų rašytojas Ph. Bessonas romane *Jo brolis*, fragmentiškais dienoraščio įrašais pasakojančiame apie nuo leukemijos mirštančio jaunuolio paskutinius gyvenimo mėnesius, į amžiną išnykimą vedantį dvasinį kelią, kurį nukeliauti yra priverstas kiekvienas nuo vėžio mirštantis žmogus, metaforiškai lygina su viską apakinančia šviesa bei į pragarmę gramzdinančia juoduma. Pirmosiomis akimirkomis, pajutus ryškesnius ligos simptomus, iki tol nesirgusio žmogaus pasaulį akinamai nutvieskia balta šviesa. Vėliau visa pasiligojusiojo kasdienybė panyrsta į grėsmingą nakties gelmių tamsumą, ir grįžimui į šviesą, tokią įprastą iki ligos, likusio laiko nebeužtenka⁸¹.

Gyvybės syvus naikinanti ir kūną į nesatį vedanti liga yra ne vien tik dvasiniame žmogaus pasaulyje besireiškiantis sukrėtimas, ji turi nepaprastai didelės reikšmės ir išėinančiojo santykiams su artimaisiais, draugais, pažįstamais ir net pačiu savimi. Paskutinius mėnesius, savaites gyvenantis žmogus, begalę kartų permąstęs ir įvertinęs savo nugyventą laiką, tampa kaip niekada gyvenime sąžiningas pats sau ir kitiems. Fiziškai ir dvasiškai ligos iškankinto mirštančiojo „žodžiai niekada nebūna nei paviršutiniški, nei banalūs. <...> jie išėina iš esančio daug giliau negu įprastiniai žodžiai jo

⁷⁸ Colombero Giuseppe, *op. cit.*, p. 35.

⁷⁹ Kübler-Ross Elisabeth, *op. cit.*, p. 175.

⁸⁰ Blevins Sharon, „A Personal Journey through the Grief and Healing Process with Virginia Satir, Dr. E. Kübler-Ross, and J. William Worden“, *The Satir Journal*, 2008, t. 2, nr. 2, p. 92 [žiūrėta 2018-01-07]. Prieiga per internetą:

<http://web.a.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jml=17182050&AN=33516401&h=5b7hKX18PMVnO712XLKaH3cQrY%2frRzs5tV%2bg5Ct%2bCEd2RWNZt3FJe9DijQRVW51BcBOb%2bKpRDOo6i3rBGGZPQ%3d%3d&crl=c&resultNs=AdminWebAuth&resultLocal=ErrCrInoAuth&crlhasurl=login.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3dehost%26scope%3dsite%26authtype%3dcrawler%26jml%3d17182050%26AN%3d33516401>.

⁸¹ Besson Philippe, *op. cit.*, p. 55.

vidinio sluoksnio, iš ten, kur slypi jo dvasios esmė⁸². Taip yra todėl, jog mirtinai įsisirgęs žmogus, kad ir su kuo bendrautų, visada ieško arčiausiai tiesos esančių žodžių, pajėgių išavokinti vien tik tai išeinančiojo patirtį.

„[U]ž to, kas atsiveria, ką galima psichologiškai paaikškinti, dar glūdi didelė paslaptis <...>⁸³. Ir visgi nors neišgydomos ligos sukelta trauminė mirštančiojo patirtis yra itin subjektyvus reiškinys, kuris išsamiausiai galėtų būti atskleistas tik paties jį išgyvenančiojo, *penkių sielvarto įveikos pakopų modelių* paremta psichologinė žiūra į išeinantįjį leidžia giliau suvokti, ką jaučia paskutinius mėnesius, savaites gyvenantis žmogus; kokį atgarsį ši fenomenali patirtis turi jo asmenybei, santykiams su aplinkiniais ir visai vertybinei orientacijai.

2.3. Mirtis kaip dvasinis augimas

[T]ą trumpą akimirką,
kai atsiveria *vita nuova* vaizdas tiems,
kurie ją patiria išeidami iš ligos.
A. Szczeplikas⁸⁴

Po ilgų skausmo ir kančios mėnesių kūne išsisėjusioms onkologinės ligos metastazėms pasiglemžus paskutinius gyvybės syvus, organizmas liaujasi funkcionavęs. Gyvybės dagtį minančiam imperatyvui ištikus audinių pluoštus, organų sistemas paklusti priverčianti liga „yra paties gyvenimo, kuris tampa jos auka, dalis, ir vienintelė galima sveikata – mirtis <...>⁸⁵, kaip nesuvokiamos gausybės piktybinių ląstelių sunaikinto kūno tikslas, pats jo išsipildymas. Mirtis, šis absoliutus sąmonės, aš išnykimas, arba metafizinis perėjimas iš esaties į nesatį, yra žmogaus dvasinio vystymosi sąlyga, reikšminga jo būties ciklo dalis, „papildanti gyvenimą iki prasmingos visumos“⁸⁶. Neišgydomos ligos sukelta mirtis, tanatologijos praktikų dar vadinama *priešlaikine nesmurtine* baigtimi, yra ne akimirksniu išstinkanti gyvybės netektis, bet skausmingas, įtemptas, ilgas mėnesius trunkantis *procesas*⁸⁷. Akimirka, kai amžiams nurimsta organizmo veikla, šį procesą tikrai užbaigia. Pati mirtis,

⁸² Colombero Giuseppe, *op. cit.*, p. 29.

⁸³ Poulet Georges, „Proustas“, iš prancūzų kalbos vertė Genovaitė Dručkutė, in: *XX amžiaus literatūros teorijos: Chrestomatija aukštųjų mokyklų studentams. I dalis*, knygą parengė Aušra Jurgutienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, p. 67.

⁸⁴ Szczeplik Andrzej, *Katarsis: Apie gydomąją gamtos ir meno galią*, iš lenkų kalbos vertė Kazys Uscila, Vilnius: Mintis, 2016, p. 128.

⁸⁵ Unamuno Miguel de, *Apie tragišką žmonių ir tautų gyvenimo jausmą: Esė*, iš ispanų kalbos vertė Linas Rybelis, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003, p. 42.

⁸⁶ Frankl Viktor E., *Sielogyda: Gydytojo rūpestis – siela*, iš vokiečių kalbos vertė Austėja Merkevičiūtė, Vilnius: Vaga, 2007, p. 100.

⁸⁷ **Plg.** Seneka *Laiškuose Lucilijui* teigia, kad „mirtį atneša ne vien paskutinė gyvenimo akimirka, kai nustojame buvę. Ji tik viską užbaigia.“ Seneka Lucijus Anėjus, *Laiškai Lucilijui*, iš lotynų kalbos vertė Dalia Dilytė, Vilnius: Tyto alba, 2009, p. 71.

kaip gyvenimo pabaiga, už kurios veriasi pasiliekančiam nepažini anapusybe, yra ne vieną reikšmę turintis fenomenas.

Su pirmaisiais aštresniais kūno negalavimais ar pirmąja atliktų tyrimų patvirtinta žinia apie į kūną įsimetusią klastingą ligą žmogaus sąmonėje užgimęs mirimo procesas po ilgiau ar trumpiau trukusio fizinio ir dvasinio kęsimo baigiasi *fiziologine* mirtimi – negrįžtamu gyvybinių kūno funkcijų užgesimu. Po jos mediciniškai konstatuojama organizmo egzistencijos baigtis ženklina *biologinę* mirtį – absoliučią visų kančių ribą. Nepagydomai įsisirgęs žmogus iki tikrosios, gyvenimą galutinai nutraukiančios, mirties akimirkos dar išgyvena ir ne mažiau skausmingą *psichologinę* mirtį, išstinkančią vos suvokus netolimoje ateityje laukiančios mirties neišvengiamumo faktą, bei į atskirtį nuo pasaulio nubloškiančią *socialinę* mirtį, iš sergančiojo ilgainiui nusavinančią veik visas kalbinio susitikimo su *kitais* galimybes.

Taip pražūtingos ligos į nesatį vedamas žmogus pakeliui išgyvena ne vieną mirtį, ruošiančią jį galutinei, didžiajai, viską užbaigiančiai *Mirčiai*.

Niekas nežino, ar mirtis, kaip skelbia didžiosios pasaulio religijos, iš tiesų yra metafizinis sielos perėjimas iš vienos būties formos į kitą, nes mirštantis žmogus į šią paskutinę savo kelionę visuomet išsirengia vienystėje. *Kiti* išeinantįjį gali tik palydėti iki šiaurinę tikrovę nuo anapus skiriančios ribos, bet patį mirties virsmą mirštančiajam lemta pasitikti vienam. Mirtis, kaip ir gimimas, yra asmeniškiausias jo išgyvenamas aktas: „joks žmogus negali numirti už kitą. <...> niekas savo mirtimi negali padėti kitam anksčiau ar vėliau išvengti mirties transo“⁸⁸.

Nors sunkiai įsisirgęs žmogus savo mirtiškumą⁸⁹ pradeda suvokti kur kas giliau nei iki ligos, visgi kol mirtis iš netolimoje ateityje laukiančios *galimybės nevirsta tikrove*, pačia mirties virsmo patirtimi, tol sergančiajam ji lieka absoliučia nežinomybe. Mirčiai išstikus, visa mirimo momentą išgyvenusiojo patirtis užgęsta kartu su juo. Miręs žmogus nebegali sugrįžti ir psichologiškai ar „fenomenologiškai aprašyti savo mirties momento <...>. Savo mirtį žmogus gali tik numatyti ir galvoti apie ją.“⁹⁰, įsisauginti jos artėjimą, nes tai vienintelė sąlyga, leidžianti jam net ir ligos patale autentiškai nugyventi likusį laiką.

Nors iš klinikinės mirties grįžusiųjų patirtis tyrinėjusi E. Kübler-Ross ir teigia, jog fenomenologiškai suvokiama „kūniškoji žmogaus mirtis yra identiška drugelio išsinerimui iš kokono,

⁸⁸ Savater Fernando, *op. cit.*, p. 39.

⁸⁹ Filosofo A. Lingio dažnai vartojama sąvoka žmogaus baigtinumui nusakyti.

⁹⁰ Чичинская Регина, „Смерть как проблема жизни: Роландас Павилёнис, Юрий Лотман, Александр Пятигорский“, *Literatūra: Russian Literature: Mokslo darbai*, 2011, t. 53, nr. 2, p. 33 [žiūrėta 2018-01-11]. Prieiga per internetą:

http://www.lvbi.lt/primo_library/libweb/action/dlDisplay.do?vid=LDB&docId=TLITLJ.04~2011~1367177518736&fromSiteMap=1&afterPDS=true.

kuris kartu su savo lerva tėra laikinas žmogiškas kūnas⁹¹, o psichologiškai interpretuojama mirties akimirka yra amžinojo dvasinio prado – sielos – gimimas naujai egzistencijai⁹², visgi tiek fenomenologinis, tiek psichologinis metodai pajėgūs padėti pažinti tik į nesatį vedantį kelią, paties mirimo momento jie nefiksuoja. Šiai autentiškai, negrižtamai mirimo akimirkos patirčiai pažinti, pasak A. Piatigorskio, reikėtų pereiti „nuo trečio gramatinio asmens „jo mirtis“, „jū mirtis“ prie pirmojo asmens“⁹³, o tai reiškia numirti pačiam, persikelti anapus mąstymo, kur jokie moksliniai tyrimo metodai nebeegzistuoja.

Nors mirtis ir nutraukia žmogaus egzistenciją, o su ja sykiu ir visus jo darbus, užsibrėžtus tikslus, nespėjusius išsipildyti lūkesčius, begalė pasaulio filosofų, psichologų, teologų akcentuoja vėžiu sergančiojo asmenybę *auginančią*, jo *aš transformuojančią* mirimo proceso patirtį. Neretai tik prieš mirtį, šoko išstiktas dėl kūną ėmusios naikinti piktybinės ligos, žmogus „praregi buvimo stebuklą <...>“⁹⁴; beišsenkantį savo gyvenimo laiką pradeda vertinti kaip neįkainojamą dovaną, kiekvieną akimirką siekdamas išgyventi giliau. Užgimsta suvokimas, kad tikroji gyvenimo prasmė slypi visai ne ten, kur jos visą gyvenimą buvo ieškoma, o kasdieniauose, arčiausiuose esančiuose paprastuose dalykuose. Kūno galioms sumenkus, veiklaus gyvenimo sąlygų netekęs ligonis daugiau susitelkia į dalykus, kuriems kasdienybės skuboje nerado laiko. Besiartinančio išsiskyrimo su mylimais žmonėmis akivaizdoje jis iš naujo atranda *kito* asmens *vertę*. Kūniniam apvalkalui menkstant, vidiniam žmogaus žvilgsniui atsiveria nauji amžinųjų gyvenimo vertybių pažinimo horizontai, galimybės anksčiau įprastais, kasdieniais laikytus dalykus suvokti ir išgyventi *kitaip*, tikresniu būdu, nes prieš mirtį „[s]ustiprėja intuicija, atsiranda lyg kitas *žvilgsnis* <...>“⁹⁵. Fizinių ir dvasinių sergančiojo kančių sklidini paskutiniai ligos mėnesiai yra lemties dovanotas laikas realizuoti savyje tai, kas kilniausia. Prie mirties slenkščio priartėjęs žmogus gauna galimybę dvasiškai apsisvalyti ir subręsti, nes iki ligos vykęs kasdienis jo tobulėjimas, „[a]ugimas buvo <...> gyvenimo būdas, o mirtis yra paskutinis žmogaus vystymosi etapas“⁹⁶, tikrosios jo esmės išgryninimui, gėstančio gyvenimo įprasminimui skirtas laikas.⁹⁷

⁹¹ Kübler-Ross Elisabeth, *Über den Tod und das Leben danach*, Herausgegeben und aus dem Englischen übersetzt Tom Hockemeyer, Güllenheim: Verlag „Die Silberschnur“, 2012, p. 13.

⁹² **Plg.** Vydūnui „mirtis yra jos [sielos – V. Š.] grįžimas į amžinąją savo givātą“. Vydūnas, *Mirtis ir kas toliau*, Tilžėje: Rūta, 1920-mts, p. 29.

⁹³ Piatigorskij Aleksandr, *op. cit.*, p. 1.

⁹⁴ Šliogeris Arvydas, *Post scriptum: Iš filosofinių dienoraščių*, Vilnius: Regnum, 1992, p. 23.

⁹⁵ Daujotytė Viktorija, „Fenomenologinis žvilgsnis: Jono Biliūno „Kūdikystės sapnai“, in: *XX amžiaus literatūros teorijos: Konceptualioji kritika*, sudarė Aušra Jurgutienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010, p. 27.

⁹⁶ Kübler-Ross Elisabeth, *Death: the Final Stage of Growth*, New York: Touchstone, Rockefeller Center, 1986, p. 15.

⁹⁷ **Plg.** Apie mirties akivaizdoje vykstantį atsigręžimą į amžinąsias vertybes, tikrosios savo esmės paieškas panašiai kalba ir Vydūnas 1920 m. išleistoje knygoje *Mirtis ir kas toliau*, kurioje aprašomas mirimo procesas taip pat galėtų būti analizuojamas tiek fenomenologiniu, tiek psichologiniu metodais: „Kūnu givendamas ir veikdamas žmogus sužadina visokias jėgas. Pirmą jos līg veržiasi į paviršių, po to jos grįžta į lengvo į giliausią žmogaus esmę.“ Vydūnas, *op. cit.*, p. 37.

Mirties akivaizdoje nebelieka prasmės prieš ką nors apsimitinėti, ligonis *tampa* pačiu *savimi*, nuo šiol kiekvienai savo minčiai ar tariamam žodžiui jis taiko amžinybės matmenį.

Sergančiojo vidinį pasaulį permainingą mirties patirtį akcentuoja ir didžiausi pasaulyje mirimo praktikų mokytojai – Tibeto lamos, teigiantys, jog ilgus mėnesius trunkantis mirimo procesas gali virsti miršančiojo „dvasią keičiančiu potyriu“⁹⁸, jei tik silpstantis žmogus turi teisingą požiūrį į jį.

Fenomenali mirimo patirtis išeinančiajam neretai sužadina ne vien gilesnio savęs, bet ir pasaulio, jo prasmės *pažinimo troškulį*. Priešmirtinė liga sergančiajam gali tapti autentiška galimybe įsileisti į save Dievą ir jį pažinti, tik tam, kad mirštantis žmogus jį ištikusią negandą suvoktų kaip Dievo kalbą, dar reikalinga vidinė šviesa ir tvirtybė. Bet „net jei netikima jokia anapusine tikrove, mirtis yra reikšminga kaip bet kokios sąmoningos ir fizinės žmogaus būties pabaiga, ribinis taškas, kurio suvokimas veikia visą žmogaus gyvenimą“⁹⁹.

Mirtis nors ir užpučia gyvybės liepsną, bet žmogaus gyvenimo prasmės nesunaikina, ją tik išgrynina ir tarsi užantspauduoja, slėpiningu būdu palikdama amžinai egzistuoti *kitų* prisiminimuose.

Ir visgi *ne visada* galima akiai teigti, jog piktybinės ligos artinama mirtis, toji amžiams išstinkanti negalia¹⁰⁰, yra sergančiojo dvasios pasaulį transformuojanti patirtis. Ryžtas mirties akivaizdoje realizuoti save priklauso nuo daugelio veiksnių: charakterio, vidinės stiprybės, asmenybės brandumo, vis labiau menkstančių kūno jėgų. Tačiau liga ir jos keliamas fizinis ir dvasinis kėsmas „tikrai nukreipia į kelią, vedantį į gilumą“¹⁰¹.

Nepagydomai sergantis nors ir negali išvengti jo laukiančio mirties nuosprendžio, visada yra laisvas keisti savo požiūrį į netrukus jį išstiksiančią gyvenimo baigtį, „kitą pažvelgti į savo skausmą, nesilaikyti jo įsikibus, suprasti save ir savo reakcijas, <...> *augti per savo kančią* ir galiausiai ją sumažinti“¹⁰².

Taigi piktybinė liga ir jos sukelta trauminė patirtis po ilgiau ar trumpiau trukusio mirimo proceso neišvengiamai baigiasi gyvybės užgesimu. Mirtis, toji amžino negrižtamumo bedugnė, yra ne vien tiktai išsekusį gyvenimo laiką ženklinanti riba. Sergančiajam ji neretai tampa paskutine vidinio augimo ir vystymosi pakopa. Neišgydomos ligos sukeltas mirimo procesas subrandina išeinančiojo dvasią, apvalo ją nuo nereikšmingų, beverčių dalykų ir užpildo vertybėmis, tampančiomis likusio gyvenimo prasme. Jei, sutelkus vidines galias, mirimas išties buvo išnaudotas dvasiniam tobulėjimui, mirtis tampa ne žmogaus pralaimėjimu, jo savimonės sugriovimu, bet asmenybę transformuojančiu triumfu.

⁹⁸ Rinpočė Sogjalas, *Tibetiečių GYVENIMO IR MIRTIES KNYGA*, iš anglų kalbos vertė Algirdas Kugevičius, Aivaras Mockus, Kaunas: Mijalba, 2007, p. 24.

⁹⁹ Budriūnaitė Agnė, *op. cit.*, p. 17.

¹⁰⁰ Prancūzų filosofo E. Levino filosofijoje mirtis yra visas žmogaus galimybes, idėjas sunaikinanti *negalia*.

¹⁰¹ Colombero Giuseppe, *op. cit.*, p. 44.

¹⁰² *Ibid.*, p. 226.

III. KŪNO IRIMAS IR SKAUSMAS

L. Gustafssono romane *Bitininko mirtis* kaligrafiškai raiškia kalba¹⁰³ išpažįstama *nepasakomybė*, tai, kas mirtina liga susirgusio žmogaus gyvenime lieka *anapus* žodžių: diena iš dienos stiprėjančio, iki baltumo organizmo audinių pluoštus įkaitinančio skausmo anatomija; baimė pripažinti ligą; dvasinės galios jai pasipriešinti; silpstančio kūno transformacija; vis aiškesnė besiartinančios mirties nuojauta. Nors kūrinyje didžiausias dėmesys skiriamas paskutinius mėnesius gyvenančiojo dvasinei patirčiai ir jos percepcijai, pirmiausia šis meninis tekstas reikšmingas kaip fenomenologiškai tikroviška vėžio ir jo darinių naikinamo kūno istorija.

Nuo seniai praėjusios paauglystės laikų „išstylėjęs“ keturiasdešimtmečio Larso Lenarto Vestino, vietinių dažniau vadinamo Veslanu, kūnas vieną vėlyvą besibaigiančios vasaros vakarą užsidega skausmu. Pirmąsyk klastingą, buką maudimą keistoje vietoje prie dešinėsios kirkšnies buvęs liaudies ir darbų mokytojas pajunta naktį, kai pabėga šuo. Ir nuo tada jis pradeda kasvakar bėgti iš namų, taip tarsi gelbėdamasis nuo besiartinančios mirties grėsmės – kvapo, kurį staiga ėmė skleisti pasiligojęs šeimininko kūnas. Šis vienuolika metų ištikimai ištarnavęs šuo, uodžiamaisiais savo smegenų centrais pajutęs šeimininko organizmo gelmėse jau kuris metas vykstantį irimą, tampa jo ligos pranašu. Tą naktį Veslanas pirmąkart po daugybės metų aiškiai pajunta *turi* kūną: „[j]is [skausmas – V. Š.] man iš naujo suteikia kūną; nuo pat paauglystės nejaučiau taip stipriai, kad turiu kūną, dabar esu jame įsitvirtinęs“¹⁰⁴. Paskutinį kartą tokį skaidrų kūno *nuosavybės* jausmą romano herojus išgyveno paauglystės amžiuje, organizme vykstant slėpiningiems brendimo procesams. Negali būti, kad daugiau nei du dešimtmečius didesnių rūpesčių nekėlęs bitininko kūnas visą šį laiką apie save būtų nieko nežinojęs. Kūnas niekada nebūna „aklas sau, jis spinduliuoja iš savęs“¹⁰⁵ kiekvieną jį ištikusią patirtį, tik kasdienybės skuboje pernelyg dažnai pats save transcenduodamas, nustelbtas kitų į sąmonės akiratį patekusių prasmų, jis tebuvo pasitraukęs į „nuošalę“. Antrą kartą nepaprastai išraiškus *savojo* kūno turėjimo jausmas Vestiną persmelkia susirgus blūznies vėžiu. Piktybinio motininio auglio ir aplinkiniuose audiniuose išsisėjusiu jo metastazių žalojamas kūnas Veslanui iškreiptai primena paauglystėje vykusius gėdingus kūno pokyčius: „[t]as nuolatinis krapštymasis prie neaiškios ir pavojingos kūno paslapties <...> man iškreiptai primena laiką iki paauglystės. Netgi atpažįstu savyje kažką truputį gėdinga.“¹⁰⁶ Tik šįkart iš ligos ir jos keliamo fizinio sopulio užgimusi nuosavo gyvenamo kūno jusena Larso Lenarto Vestino nebeapleis iki pat mirties. Pradėjęs akylai stebėti, ar nesijaučia silpnesnis nei prieš savaitę, kaip greitai

¹⁰³ Tai iš dalies ir vertėjos R. Jonkutės nuopelnas.

¹⁰⁴ Gustafsson Lars, *Bitininko mirtis*, iš švedų kalbos vertė Raimonda Jonkutė, Vilnius: Tyto alba, 1999, p. 33.

¹⁰⁵ Merleau-Ponty Maurice, *Akis ir dvasia*, iš prancūzų kalbos vertė Arūnas Sverdiolas, Vilnius: Baltos lankos, 2005, p. 47.

¹⁰⁶ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 81–82.

pavargsta, išsirengęs į gretimoje apylinkėje esančią krautuvę, ar dar pajėgia atlikti kasdienius namų ruošos darbus, herojus, ligos simptomams aštrėjant, susitelkia į kūną ir jo išgyvenimus.

Nors klastingai į blužnį įsimetusią ir aplink ją išsidėsčiusius audinių pluoštus, „skysčių kanalus, limfmazgius, <...> kraujo indus mikroskopiniais citoplazmos siūleliais“¹⁰⁷ ardančią ligą bitininkas sąmoningai neigs veik iki pat mirties, ilgainiui kūną ištikusios negandos patvirtinimą jis ima išskaityti net iš krautuvėje sutiktų aplinkinių kaimų gyventojų žvilgsnių. Kadaiše jaunystėje, pats sau norėdamas įrodyti savo paties tikrumą, Veslanas stengdavosi būtinai ką nors suvilioti, nes buvo akiai įsitikinęs, kad tik „išmėginant savo įtakos galią kitam žmogui“¹⁰⁸, galima tapti išties *kito* matomam. O dabar, sulaukęs keturiasdešimties, bet dėl ligos išsekinto kūno atrodantis kur kas senesnis, suvargęs, liesas, visas nugeltęs, išretėjusiais plaukais ir išsišovusiais skruostikauliais, *kitų* yra atpažįstamas pagal sergančiajam būdingą *ligonio eidos*. Taip yra todėl, kad piktybinės ligos žalojamas Vestino kūnas išoriškai tampa nepaprastai išraiškus. Kiekvieną akimirką, jei tik nėra pats vienas aklinau užsivėręs savo namuose, jo kūnas yra „nukreiptas į kitą arba išgyvenamas, kaip esantis kito akivaizdoje. Kūniškos išraiškos tiesiogiai dalyvauja dialoge“¹⁰⁹, todėl iš šalia esančiojo emocinės reakcijos, jo žvilgsnio herojui atsiveria galimybė dar labiau įsisąmoninti tai, ką giliai viduje jau ir taip seniai nujautė ir ką, beje, patvirtino iš lignoninės laboratorijos atėjęs, nors ir neperskaitytas, laiškas: kad diena iš dienos kūną vis kaitriau deginantys skausmai yra ne inkstuose susidarę akmenys, netyčia pasitemptas stuburas, prostatos uždegimas ar paprasčiausia skrandžio opa, bet mirtina, gyvenimą besirengianti atimti liga.

Jos pradžioje, gūdžiomis rudens dienomis bitininkas nors ir jautėsi keistai apsnūdęs, apatiškas, dėl ko ilgėliau nei įprasta rytais mėgavdavosi poilsiu lovoje, tačiau vis dar užtektinai turėjo jėgų kasdieniams darbams bityne ar ilgiems pasivaikščiojimams su šunimi po apylinkes: „jaučiuosi per daug gyvybingas, kad laikyčiau save mirštančiu“¹¹⁰. Bet sulaukęs pavasario, po ilgų svarstymų, ar kelti kopėčias į palėpę ir nusiimti medienos naujų avilių gamybai, herojus prieina išvadą, kad ne tik šio, bet ir daugelio kitų namų ūkio darbų jis tiesiog nebeįveiks. Ligai vis aršiau progresuojant, begalės kasdinių funkcijų nebeįstengiantis atlikti Vestinas iš iki tol įprastos *galėjimo* laikysenos yra priverstas persiorientuoti į *negalėjimo* laisvai kinestetškai veikti pasaulyje poziciją: „jausmas lyg norėtum kažką nuveikti ir pristingi jėgų <...>“¹¹¹. Kai kurie iki tol begalę kartų Veslano atlikinėti judesiai dabar, jam mirtinai įsisirgus, pakeičiami *kito* veiksmais: apmokestinimo komisijos pirmininkas pasisiūlo padėti

¹⁰⁷ *Ibid.*, p. 97.

¹⁰⁸ *Ibid.*, p. 50.

¹⁰⁹ Jonkus Dalius, „Fenomenologija ir literatūra (Patirties fenomenologija Sauliaus Tomo Kondroto apsakyme „Senas namas“), in: *Sambalsiai: Studijos, esė, pokalbis*, sudarė Aistė Birgerytė, Dalia Čiočytė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005, p. 132.

¹¹⁰ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 82.

¹¹¹ *Ibid.*, p. 120.

užpildyti kasmetinę pajamų deklaraciją, maistu ar kitais būtiniaisiais dalykais aprūpina kas antrą dieną į parduotuvę nuvažiuojantis Sundbladas. Kiekvienas iš šitų pagalbininkų tampa savotišku *laikinu* kasdien vis labiau menkstančių Vestino *kūno galių pratęsimu*.

Vienintelis ilgiausiai – veik iki pat mirties – bitininko turimas fizinis užsiėmimas, ilgainiui iš jo išsunkiantis paskutines jėgas, yra trijų užrašų knygių pildymas, į kurias be namų ūkio pastabų, vienos kitos impresijos ar siaubo istorijos jis surašo ir savo pastebėjimus apie piktybinės ligos progresavimą.

Veslanui silpstant, kūniškojo veikimo *erdvė susitraukia*: paskutinėmis lapkričio dienomis dar pats nusigaudavo iki gretimoje apylinkėje esančios ūkinių prekių krautuvės, bet įpusėjus žiemai, ilgiems pasivaikščiavimams su šunimi vis labiau pristinga jėgų. Nuo šiol vienintelė jo pasivaikščiavimų vieta – aplink namus kerojantis sodas, o praėjus dar savaitei kitai, nebesiekiamas tampa ir kiemas: „[n]ueiti iki pašto dėžutės – tolygu išsirengti į poliarinę ekspediciją“¹¹². Lieka namai, o galiausiai – fizinių ir dvasinių kančių pritvinkęs ligonio kambarys – „atšiauriausia vieta, kur gyvenimas apnuoginamas iki pačių esmingiausių dalykų“¹¹³.

Išoriniam žvilgsniui nepasiekiamame vidiniame Vestino organizmo pasaulyje vykstantį blūznies, kitų prie jos prigludusių organų, įmantriausiais nėrinių raštais vidurių sieneles išvagojusių kraujagyslių, skysčių latakų ar raumenų skaidulų nyksmą labiausiai išduoda paryčiais sugrižtantis *skausmas*, pirmiausia apsimetantis sapne kaip šiurpi, antgamtiška *jėga*, nuo kurios Veslanas kaskart jaučia būtinybę nusigręžti. Tačiau ji nieko nesibaimindama sėlina artyn ir apie ketvirtą penktą ryto Veslaną pažadina, pažerdama ištisą „pluoštą baltai žibančių aukso siūlų iki pat juosmens ir klubo vidinės kojos pusės <...>“¹¹⁴. Kasryt Larsą Lenartą Vestiną apimantis vis stipresnis kūniškosios kančios priepuolis yra vis kitas *skausmo pakentimo slenkstis*, besireiškiantis jame kaip prieš tai kūną ištikusio sopulio „patirties atnaujinimo, pagilino galimybė“¹¹⁵ ir išduodantis herojaus viduriuose vis stiprėjantį irimo procesą. Buvusį mokytoją užklupusi onkologinė liga *pirmiausia yra* plastiškai išlavintais nervinių impulsų choreografiniais judesiais besireiškiantis *skausmas*, o ligos alsinamas kūnas – fenomenologiškai apnuoginta šio fizinio kėsmo patirties vieta. Jėgų kūrybiškai veikti erdvėje vis labiau netenkantis kūnas Veslanui suteikia galimybę pažinti *naujas* savo *galias* tą skausmą *iškęsti*: „Savyje atradau šį tą, ko dar nežinojau esant.“¹¹⁶ *Kentėjimo* modalumu besiskleidžiantis įvairiausių tonų ir pustonių skausmas Veslanui leidžia pažinti ir išgyventi savo kūną *begale naujų būdų*.

¹¹² *Ibid.*, p. 177.

¹¹³ Donnelly Nick, *Gyvenimas su liga ir kančia: Katalikiškas vilties ir išgyjimo kelias*, iš anglų kalbos vertė Rasa Tuskenytė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2012, p. 13.

¹¹⁴ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 89.

¹¹⁵ Daujotytė Viktorija, *Patirties žodynas: Populiarioji literatūros fenomenologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010, p. 204.

¹¹⁶ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 70.

Pačią ligą pranokstanti kūniškoji gėla išskirtinai yra vien tiktai Larso Lenarto Vestino patirtis, ji gali būti apmąstoma ir suvokiama tik *pirmuoju asmeniu*, iš paties ją kenčiančiojo – skaustančiame kūne įkalinto fenomenologinio *aš* – perspektyvos: „du žmonės gali regėti tą pačią spalvą, bet negali pajusti to paties skausmo“¹¹⁷.

Skausmingo priepuolio ištikties metu iki baltumo įkaistantis, visai amžinybei deginančia lava virstantis kūnas Veslano neretai išgyvenamas kaip *svetimas*, nepažinus, negalios transformacijos įveiktas objektas: „jausmas, lyg būtum pats sau absoliučiai svetimas, lyg iš tikrųjų *keistumeis* <...>“¹¹⁸. Protu nesuvokiamos gausybės iki raudonumo įkaitusių adatų smaigstomas kūnas klaikiausiomis akimirkomis tampa nelyginant į nuošalę nuo herojaus pasitraukusiu, visų apleistu, agonijos krečiamu *kitu aš*, prieš kurį iš visų pusių driekiasi vien nepakeliamo skaudesio horizontai. Tačiau net ir didžiausio susvetimėjimo su pačiu savimi akimirksniais Vestino, kaip neįgalaus, mirtina liga sergančiojo, „asmens savivokai kūnas yra <...> neabejotinai svarbus tapatumo centras“¹¹⁹.

Kritiškiausiais momentais, kai skausmas tampa toks rėžiantis, kad net vienam kitam mirksniui sustingdo sąmonę, romano kenčiančiajam atsiveria unikali galimybė savo kūną pajusti ir išgyventi nebe kaip turėjimo (aš *turiu* kūną) objektą, tokį įprastą iki jam įsiskaustant, bet kaip *buvimo juo* (aš *esu* kūnas), tapimo pačia kūno gėla *fenomeną*: „Skausmas sudramatino tą faktą, jog man priklauso kūnas, ne, kad aš pats esu kūnas <...>“¹²⁰. Arba: „Aš tesu kūnas. Tik kūnas. Visa, kas būtina padaryti, kas gali būti padaryta, padarytina čia, viduje, šiame kūne.“¹²¹ Vienintelis, pats svarbiausias dalykas, kurį Vestinui, būnant fizinės kančios deginamam kūnu, lemta ir privalu padaryti, – tai tą kančią išverti arba, transformavus į dvasinę patirtį, bent šiek tiek ją sumažinti.

Ekstremaliausio skausmo akimirkomis fenomenologinis *aš* nors instinktyviai ir ieško galimybių išvengti jį ištikusios agonijos, tačiau ne jo valioje ištrūkti iš beforme sopulio mase virtusio savo kūno, išsiveržti kuo toliau už savo asmeniškumo ribų. Skausmo kaliniu tapęs Larso Lenarto Vestino *aš* lieka įžemintas į kūną, nublokštas į absoliučią klaikaus skaudesio tikrovę ir todėl šią kančios pasiją yra priverstas išgyventi *išvien su savo kūnu*: „Nėra absoliučiai jokios išeities. Mes esame *visiškai* panardinti į tikrovę, į istoriją, į savo pačių biologiją.“¹²²

Įmanoma tiktai kartas nuo karto sulaukti kiekviena iškankinta kūno ląstele pajuntamo patį rojų primenančio *atokvėpio* nuo vienos skausmo ištikties iki kitos, palaimingos nuščiuvimo būsenos, kai po ką tik praūžusio chaotiško fizinės gėlos viesulo kūnu nedrąsiai nuvilnija salsvumo skonį primenanti

¹¹⁷ *Ibid.*, p. 32.

¹¹⁸ *Ibid.*, p. 68.

¹¹⁹ Birgerytė Aistė, *op. cit.*, p. 71.

¹²⁰ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 99.

¹²¹ *Ibid.*, p. 125.

¹²² *Ibid.*, p. 182.

ramybė. Vokiečių fenomenologas B. Waldenfelsas šį tarpą tarp dviejų ištikčių vadina graikišku terminu *diastazė*. Išsiskyrimą reiškianti sąvoka „Waldenfelsui <...> tampa nauju būdu apmąstyti „tarp“ terpę“¹²³. *Bitininko mirtyje* diastazė yra tarpas tarp vieno, ką tik Vestino perkopto, vis labiau mirtį priartinančio, skausmo slenksčio ir kito, dar tik priešaky jo laukiančio, kančios išbandymo, kai pačiomis pirmosiomis minutėmis, kūną deginusioms sopolio liepsnoms vos užgesus, romano herojus baiminasi net krustelėti, smarkiau įkvėpti ar intensyviau mąstyti, kad menkiausiam veiksmui atlikti įsitempiantis kūnas vėl neprišauktų skausmo: „Vyksta kažkas, apie ką aš veik nedrįstu užsiminti iš baimės, kad pats kalbėjimas nepaverstų šito netiesa. Skausmai pasitraukę jau dvylika dienų.“¹²⁴ Pats Veslanas šį ilgiau ar trumpiau trunkantį atokvėpį tarp dviejų kūną vis labiau luošinančių kėsmų, sąmonę „išraunančių <...> iš trumpų natūralios orientacijos laike momentų ir perkeliančių <...> į amžinybę“¹²⁵, vadina *pauze*, skirta išsekusioms kūno ir dvasios jėgoms atgauti. Suvokdamas mažtančio laiko vertę, šį tarpsnį, kurį S. Weil vadina ryšio su pasaulio tikrove neleidžiančiu prarasti *palengvėjimu*¹²⁶, Larsas Lenartas Vestinas visada stengiasi nugyventi *kitaip*, brandžiau: „Aš žinojau, kad man buvo duota tik pauzė. Kaip bebūtų keista, jaučiu, kad gerai ją išnaudojau.“¹²⁷ Bet labiausiai šis salsvas atokvėpio nuo kūno irimo kančių metas Vestinui primena palaimingą *rojaus būseną*: „Rojus? Kaip tik ten aš prieš sekundę buvau. Rojus yra tada, kai skausmas liaujasi. Tačiau tai reikštų, kad tol, kol nejaučiame skausmo, gyvename rojuje! Ir net nepastebime!“¹²⁸ Rojus herojui asocijuojasi su amžinai besitęsiančia laimės būseną, su nesibaigiančiu orgazmu, kai imama „ilgėtis bent trupučio atokvėpio, tik užuominos į dešimtadalio sekundės pauzė, kad spėtum atsipeikėti, tačiau tas neregėtas negirdėtas mėgavimasis vis tęsiasi, vis nesileidžia permaldaujamas, vis tęsiasi valanda po valandos...“¹²⁹ Vis dėlto per vėlai, tiktai prieš pat gyvenimo baigtį, Veslaną užplūsta įžvalga, jog didesnė jo gyvenimo dalis praėjo gyvenant rojuje, šito jam taip ir nežinant, vis ilgintis tinkamesnio gyvenimui laiko, *kitokios, į pačią esmę orientuotos „tikrovės įsiveržimo, asmenybės išsivadavimo“*¹³⁰ iš bereikšmių, niekada nesibaigiančių kasdienybės rūpesčių. Priešmirtinė liga tokio laiko jam būtent ir dovanoja.

¹²³ Gutauskas Mintautas, *op. cit.*, p. 260.

¹²⁴ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 119.

¹²⁵ Vidauskytė Lina, „Simone Weil filosofija kaip sielos išgyventos kančios patirtis“, in: Weil Simone, *Sunkis ir malonė*, iš prancūzų kalbos vertė Diana Bučiūtė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2015, p. XVIII.

¹²⁶ *Plg.* „Skausmui pasiekus tam tikrą laipsnį, pasaulis išslysta iš po kojų. Bet paskui ateina palengvėjimas. O jei prieuolis vėl užėina, ir palengvėjimas vėl sugrįžta. Jau pats šis skausmo laipsnis, jei tai žinai, tampa palengvėjimo laukimu, todėl sąlytis su pasauliu nenutrūksta.“ Weil Simone, *Sunkis ir malonė*, iš prancūzų kalbos vertė Diana Bučiūtė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2015, p. 142.

¹²⁷ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 175.

¹²⁸ *Ibid.*, p. 126–127.

¹²⁹ *Ibid.*, p. 126.

¹³⁰ *Ibid.*, p. 76.

Mikroskopinėms navikinėms ląstelėms užgrobian vis daugiau organizmo audinių, skausmui intensyvėjant ir kaskart vis ilgiau tęsiantis, herojus savo užrašuose fragmentiškai ima fiksuoti vis rečiau jo kasdienybėje pasitaikančias beskausmes dienas, kai išsikankinęs kūnas ilsisi nuo ką tik atslūgusios gėlos, o dvasia lyg ir vėl iš naujo norėtų susikurti vertybių sistemą ir pagal ją gyventi. Po daugybės kančių ji vėl įstengtų patikėti nauja prasme: „Kai skausmas prieš keturiolika dienų liovėsi, vėl tarsi patekau į pirminį rojų. Šio sugrįžimo prielaida – skausmas. <...> Dabar vėl galėčiau susikurti tam tikras vertybes.“¹³¹

Tomis retomis dienomis, kai inervacijos būdu blužniai priešingoje pusėje, visai prie pat dešinėsios kirkšnies, Veslanas nejaučia jokių skaudesio, tiktai neįprastas tos vietos jautrumas primena apie neseniai nurimusį priepuolį, ligonio būtis trumpam *suintensyvėja*. Išryškėja vis aršiau naujose organizmo vietose išsibarsčiusių ligos židinių ardomo „kūno intencijos: *dar* pamatyti, *dar* išgirsti, *dar* suprasti“¹³², dėl ko herojus, iš paskutiniųjų sutelkęs jėgas, atsiklaupęs mėgina išžiūrėti į kitapus namo esančioje altanoje užklydusį vienaakį driežą, pagal sidabrišką grindų atspalvį vis keičiantį savo odos spalvą. Arba įsistebeilijęs į lietaus nuskalbta me danguje išryškėjančias plikų lapuočių šakų pynes, „atrodančias tarsi kokios svetimos kalbos raidės <...>“¹³³, stengiasi įspėti kažkieno jomis siunčiamą įslaptintą žinią. Nuostabą kelia ir į delną įšokusi bei nusišlapinusi maža varlytė – toli gražu nedaugelio, Veslano nuomone, patirtas jausmas.

Taigi Larso Lenarto Vestino kūną ištikusi neganda jo geografiškai nepaprastai sumažėjusiame pasaulyje tampa fenomenalia galimybe intensyviau atsiverti būčiai. Kaskart vis stiprėjantis skausmas iš pradžių „suvilioja kūną, kad gautų leidimą įsismelkti į sielą“¹³⁴. Ilgainiui gėlai užgavus ir sielą, pastarosios įtakojamam neįgaliam herojaus kūnui kur kas svarbesnės ima rodytis visai kitos intencijos, nei iki susergant: kiek įmanoma giliau išžiūrėti, įsiklausyti, patirti, apmąstyti.. Tiktai visos šios paprastos, senkantį bitininko gyvenimo laiką nepaprastai praturtinančios ir įgilinančios kūniškosios juslinio suvokimo intencijos, skausmui dažnėjant ir intensyvėjant, vis rečiau Veslano aktualizuojamos ir išpildomos.

Sopuliui ir jį lydinčiai kančiai sugrįžus, agonijos apimtas Vestino kūnas įsitempia ir sustingsta, tampa viskam „abejingas, nesiskverbiantis į pasaulį. Tokios dienos visų pirma pasirodo kaip nematymo, negirdėjimo, nelietimo laikas. Apakusios, apkurtusios, be paviršiaus.“¹³⁵ Sunkiai pakeliamos gėlos užgrobtas bitininko kūnas tokiomis dienomis virsta pačia *skausmo esatimi*,

¹³¹ *Ibid.*, p. 133.

¹³² Daujotytė Viktorija, *Literatūros fenomenologija: Problemikos kontūrai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003, p. 156.

¹³³ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 29.

¹³⁴ Weil Simone, *op. cit.*, p. 149.

¹³⁵ Šmitienė Giedrė, *op. cit.*, p. 102.

sunaikinančia visus kitus sąmonės turinius, visą dėmesį priverčiančia sutelkti vien tik į jį – skausmą: „Buvau, matyt, bent kiek nuo visko nutolęs šiomis dienomis, mat per tą laiką visas peizažas spėjo pasikeisti.“¹³⁶

Nors nepakeliamai įsiskaudėjus ir nutolstama nuo pasaulio, jo rūpesčių, visgi tomis kolosalaus sopulio akimirkomis herojaus kūno ribos neretai išsiplečia iki pat jį supančio pasaulio ribų, prieš akis besidriekiantis kraštovaizdis tampa pačiu fizinio skausmo pratęsimu, savotišku skaudesio *prasmės priedėliu*. Kai po keleto dienų, gėlai atlėgus, šiek tiek atgavęs jėgas Veslanas sugrįžta į tą pačią vietą, kurioje anąsyk, trumpam išslinkus į lauką įkvėpti gryno oro, netikėtai plykstelėjo visą kūną apėmęs skausmas, pastebi, kad net tos vietos landšaftas nusidažęs tuo pačiu skausmo atspalviu, kurį jis tuo metu kentė. Net kaimyninių tvorų stulpeliai, į kuriuos praeidamas iš nepakeliamo skaudesio ramstėsi, vis dar tebestovi persisunkę tuo pačiu fenomenologiškai apnuogintu skausmu: „pastebėjau, kad visas landšaftas paskutiniaisiais mėnesiais man įgijo to skausmo spalvą. Šen bei ten stovi tvoros, į kurių stulpelius daužiau ranką, kai ėjau pro šalį. Kai grįžau čionai vėliau, tomis beskausmėmis dienomis, skausmas, taip sakant, tebesilaikė tvoroje. Skausmas – tai landšaftas.“¹³⁷ Per fizinę kančią transcenduojamos romano herojaus kūniškosios ribos. Veslano kūną ugnimi tvilkantis skausmas „sąmonės kanalais išteka iš“¹³⁸ jo ir kristalizuojasi kraštovaizdyje, būtent tokiu būdu ir įvyksta tos vietovės *įskausminimo* procesas. Išorinis pasaulis aukščiausių pakentimo laipsnį pasiekusios gėlos akto metu tampa herojaus *vidinio pasaulio atspindžiu*. „Būtent tokia kūno ir pasaulio vienvė bei jų abipusis ryšys <...> kelia įspūdį, kad pasaulis yra jo [kenčiančiojo – V. Š.] viduje“¹³⁹. Šios gėla persisunkusios vietovės aprašymas romane yra labiausiai fenomenologiškai išgryninta, kiekviena kūno ląstelių pajuntama erdvė.

Larso Lenarto Vestino kūne vykstantį slėpinį irimą apreiškiantis skausmas yra sudėtinga fenomenologinė patirtis, kurią sergantysis yra priverstas *iškęsti*: „Jei atsigulsiu, skaudės dvigubai smarkiau, jei sėdėsiu ir toliau, skausmas pasklis po visą nugarą, jo tonai nerimsta, baltai švytinčio aukso dažniai ir sūkių skaičius vis kaitaliojasi, sudarydami akordus, išties skambius akordus, kol šie pagaliau atsitrenkia tartum į dugną ir pasidaro *rėžiantys*. Bet, po velnių, niekam aš dėl to nepriekaištauju! Niekam!“¹⁴⁰ Neretai tuo pat skausmo kęsimo metu herojus, sutelkęs jėgas, šią mistinę patirtį dar ir *apmąsto* (skausmo kontempliacija), o nepakeliamose kančiose skendinčiojo „[m]ąstymas

¹³⁶ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 55.

¹³⁷ *Ibid.*, p. 33.

¹³⁸ Merleau-Ponty Maurice, „Suvokimo fenomenologija. 4. Savo kūno sintezė“, iš prancūzų kalbos vertė Jūratė Skersytė, *Baltos lankos*, 2010, nr. 31/32, p. 288.

¹³⁹ Juzefovič Agnieška, *Tuštumos fenomenas: Tuštumos sklaida daoizme, fenomenologinėje filosofijoje, kinų ir vakarų estetikoje bei dailėje*: Monografija, Vilnius: Technika, 2014, p. 148.

¹⁴⁰ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 89.

yra ne kas kita, kaip didžiulė nuostaba¹⁴¹, kurią sergančiajam kelia kūne tūnančios nepažinios galios išgauti protu nesuvokiamą skausmo stiprumo laipsnį ir sykiu jį iškęsti: „kokių negirdėtų slaptinčiausių jėgų sugeba išgauti vargšė iškamtuota nervų sistema. Jėgų, kurios nukreiptos vien tik prieš mane. Prieš mane, vienintelį iš visų žmonių!“¹⁴² Dėl šių unikalių, dubens organų sieneles, ištikus audinių pluoštus bei raumenų skaidulas iki baltumo įkaitinančių ir jas aštriais aukso siūlais pjaustančių slėpiningų vidinių jėgų, jų gebėjimo viduriuose sukurti tikrą skausmo misteriją, bitininko „[k]ūną galima lyginti veikiau su meno kūriniumi nei su fiziniu objektu“¹⁴³. Tokiu pat mįslingu, kaip ir laukujės durys, nusilupusiais dažais, kuriose tik prieš pat gyvenimo baigtį Vestinas išvysta kerintį grožį ir kurias ima laikyti „slapto meno kūrinio dalimi“¹⁴⁴.

Besiartinančią kūno mirtį pranašaujančiam skausmui bei pastangoms jį iškęsti Veslanas pagal sudėtingumo laipsnį sudarytame menų sąrašė, prasidedančiame erotika ir besibaigiančiame artilerijos menu, neranda vietos. Per daugybę skausmo pakentimo slenksčių perkopusio Vestino nuomone, gebėjimas ištvirti fizinę kančią ir nepalūžti visada pranoks patį sudėtingiausią meną. Kūniškoji gėla jo filosofijoje reiškia vienintelę šiame pasaulyje galimą *tiesos formą*; tą pasaulį valdančią *jėgą*¹⁴⁵ ar pačią egzistenciją dovanojantį *būties matą*, paskirus sąnarius sujungiantį į vieną harmoningą kūną. Dažniausiai paryčiais irstančiuose Veslano viduriuose ilgam įsikuriantis skausmas yra „karalystė, kurioje viešpatauja nenuginčijama tiesa“¹⁴⁶.

Nors sopulio laužomas herojaus kūnas savo paviršiumi tampa nepaprastai išraiškus, visgi *kitiems* ištisomis savaitėmis piktybinės ligos ardomų vidurių keliamas skausmas vidumi lieka nepasiekiamas. Nei vienas iš jį aplankančiųjų nėra pajėgus susiliesti su merdėjančiame kūne tarpstančia gėla, su to skaustančio kūno intencijomis. Organus spaudžiančių ir juos žalojančių augančių auglių keliamas skausmas, šis kūniškosios „neregimybės patirties pagrindas“¹⁴⁷, iki pat mirties tebus vien tiktais Larso Lenarto Vestino kūno patirtis, vienas iš to kūno egzistavimo būdų, pačios esaties atmaina. Bitininko dubens srityje vėduokle besiskleidžiantis skausmas niekada neperžengs gimtojo kūno ribų ir netaps absoliučiu greta esančiojo išgyvenimu: „du žmonės gali regėti tą pačią spalvą, bet negali pajusti

¹⁴¹ Améry Jean, *op. cit.*, p. 39.

¹⁴² Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 100.

¹⁴³ Merleau-Ponty Maurice, *op. cit.*, p. 271.

¹⁴⁴ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 127.

¹⁴⁵ *Plg.* Mistikė S. Weil teigia, jog „[f]izinių pojūčių lygmenyje tiktais skausmas yra sąlytis su ta būtinybe, kuria pagrįsta pasaulio tvarka <...>“. Weil Simone, *Dievo laukimas*, iš prancūzų kalbos vertė Diana Bučiūtė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2017, p. 80.

¹⁴⁶ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 179.

¹⁴⁷ Sverdiolas Arūnas, „Filosofas ir tapyba“, in: Merleau-Ponty Maurice, *Akis ir dvasia*, iš prancūzų kalbos vertė Arūnas Sverdiolas, Vilnius: Baltos lankos, 2005, p. 19.

to paties skausmo¹⁴⁸. *Kitiems* ligos apimtas Vestino kūnas pažinus tik kaip išorinis *angustia*¹⁴⁹ sluoksniu, suvokiamas daugiau intuityviai.

Ir pačiam romano herojui jo organizmo gelmėse vykstantis irimo procesas, veik pusę metų kankinantis aštrėjančiais skausmais, lydymais vėmimo priepuolių bei temperatūros svyravimų, yra nuo akių žvilgsnio užsivėrusi jūros gelmių juodumo mįslė, didžiulis *slėpinys*, o „[p]aslėptis niekada netampa visiška perregimybe <...>“¹⁵⁰. Ji tikrai pajuntama dešiniuoju Veslano šonu sklindančiais aukštesniais ar žemesniais skausmo akordais. Silpstančiame organizme kerojančia gėla „[k]ūniška patirtis ėima neregimybę, ir metafora ją randa“¹⁵¹. Vestino vidurius juosiantis skausmas yra individualus, beformis ir absoliučiai neregimas. Išavokinti jį taip, kad žodžiai ir juos lydinti tylą įgytų naują, vien tik skausmui būdingą prasmę, įmanoma nebent metaforomis – vienintele menine priemone, gebančia išmatuoti pačią sopulio gelmę ir *kitam* ją parodyti. Mirtina liga įsisirgęs protagonistas apsigyvena „metaforos akivaizdoje, apsuptas ir išuptas perkėlimo galimybių“¹⁵² jei ir ne tiksliai perteikti, tai bent pabandyti *kitam* parodyti savo kūną apėmusios kančios stiprumo laipsnį. Todėl romane tiek daug irstančio kūno patirtį įžodinančių nuostabaus grožio metaforų, skaitančiam padedančių intuityviai pajusti, kaip Vestino kūne sukyla skausmas, kaip nelyginant išsilydęs metalas skysčių latakais jis atiteka iki dešinėsios kirkšnies ir iš čia šakojasi į daugybę mažyčių vagelių, viską paskui save nudegindamas. Toje kiek neįprastoje vietoje dažniausiai paryčiais netikėtai įsiplieskiantis ir po visą kūną pasklindantis skausmas tekste metaforiškai nusakomas gūdžiais, maurais užėjusiais vandenimis, neskubriai besišakojančiais į tūkstančius smulkiausių kanalėlių. Herojaus skausmo pasažams nepaprastai jautrus „Gustafssonas tą patį vaizdą kartoja visame kūrinyje, tik skirtingais atspalviais.“¹⁵³ Kiekviena nauja gėlos išiktis romane perteikiama itin subtiliai, poetiškai galbūt dar iš dėl to, kad „[k]ančios metaforizavimas padaro ją lengviau iškenčiama“¹⁵⁴.

Vienintele kūno vaduotoja iš nepakeliamos kančios didžiausio skaudesio akimirkomis tampa *sąmonė*, toji kūno kančios liudininkė, stipriausiai įsiaudrinanti Veslano viduriuose kaskart sukilus naujam smilkulio priepuoliui. Būtent ji bitininko kūnui padeda prisitaikyti prie kiekvieno vis aukštesnio skausmo pakentimo laipsnio.

Intensyviausio sopulio metu vienintelė galimybė Vestinui ištvirti šią kančią, nesileisti sulaužomam jos beprasmiškumo – sutelkus vidines galias, kasdien, iki pat lemtingosios išėjimo

¹⁴⁸ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 32.

¹⁴⁹ Filosofo A. Lingio neretai vartojamas lotynų kalbos žodis, reiškiantis „kančią“.

¹⁵⁰ Jonkus Dalius, *Patirtis ir refleksija: Fenomenologinės filosofijos akiračiai*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2009, p. 103.

¹⁵¹ Šmitienė Giedrė, *op. cit.*, p. 278.

¹⁵² Daujotytė Viktorija, *op. cit.*, p. 129.

¹⁵³ Lilja Eva, *op. cit.*, p. 301.

¹⁵⁴ Szczeplik Andrzej, *op. cit.*, p. 83.

akimirkos vis iš naujo mėginti „šią chaotišką patirtį paversti asmenine prasme <...>“¹⁵⁵, stengtis ją transformuoti į dvasią auginantį potyrį. Tiktai įprasminęs fizinę kančią, herojus gali tauriai pakelti irstančių kūno gelmių keliamą skausmą, jį netgi pranokti: „Mane aplankė naujos prasmės, naujos pradžios nuojauta.“¹⁵⁶

Klatingai į kūną įsigavusi piktybinė liga ir jos keliamas veriantis skausmas yra ne vien nuo *kitų* ar paties Vestino visa perreginčio žvilgsnio užsivėręs slėpinys. Larso Lenarto Vestino kūnui jo paties mirtiškumą ne tik skausmu, bet ir naktiniais vėmimo priepuoliais, bėrimu ar ištisomis paromis besilaikančia aukšta temperatūra apreiškianti liga sykiu yra ir *atverties* fenomenas, padedantis romano herojui įsisąmoninti savo ribotumą, besartinančios mirties tikrumą. Nei akimirkai nebeapleidžiančios kūno kančios apgyvendintas „dabarties, pažeminimo ir skausmo karalystėje“¹⁵⁷, Veslanas paskutinėmis savo gyvenimo savaitėmis kaip niekad anksčiau daug laiko praleidžia mąstydamas apie mirtį, mėgindamas įsivaizduoti, kas yra toji paskutinė gyvenimo akimirka, po kurios *aš* panyra į absoliučią nesatį; kiek trunka pats mirimo momentas ir ką jo metu kiekviena savo ląstele patiria kūnas; ką kūnui reiškia būti sunaikintam mirties ir apskritai, koks jausmas būti negyvam; kaip nebūti atrodo iš vidaus? Nors „[f]enomenologijos rėmuose kiekviena patirtis gali įvesti Niekį (Nebuvimą)“¹⁵⁸, o visų labiausiai šį keistą nebūties artumą leidžia pajusti neišgydomos ligos sukeltas kūno nyksmas, visgi pažinti mirties, kol ji nėra nutraukusi organizmo gyvybinių funkcijų, nėra virtusi pačia kūno tikrove, neįmanoma. Bet kokia išankstinė galimybė apmąstyti savo paties baigtį Veslanui „pagrįsta kalbiniu nesusipratimu. Maždaug taip, kaip ir galimybė pavadinti save „tu“. Arba galimybė vadinti save vardu.“¹⁵⁹ Šiaurės vestmanlandiškių tarmėje netgi nėra žodžių junginio „žmogus mirė“. Norėdami pasakyti, kad vieno žmogaus jų tarpe nebeliko, Vestino krašto gyventojai sako „paliko negyvs“¹⁶⁰. Pirmasis įspūdis, kurį jiems sukelia kieno nors mirtis, yra amžiams nurimęs, ištuštėjęs, negyvu tapęs kūnas.

Nuo pat pirmųjų sopulio priepuolių vidiniame Veslano pasaulyje įsiviešpatavusi stipri mirties baimė yra iš pašamonės kylantis nerimas nebebūti niekuo, nebegalėti jausti savęs kaip Larso Lenarto Vestino, nebeturėti savo kūno, o su juo sykiu netekti ir įkūnyto pasaulio požiūrio: „nėra nieko, ko pašamonė taip bauginčiusi, kaip jausmo *nebūti visiškai niekuo*“¹⁶¹. Bet dažniausiai toji

¹⁵⁵ Bullington Jennifer [ir kt.], „From pain through chaos towards new meaning: Two case studies“, *The Arts in Psychotherapy*, 2005, t. 32, nr. 4, p. 263 [žiūrėta 2018-01-02]. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0197455605000535>.

¹⁵⁶ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 70.

¹⁵⁷ Vidauskytė Lina, *op. cit.*, p. XIX.

¹⁵⁸ Juzefovič Agnieška, *op. cit.*, p. 102.

¹⁵⁹ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 182.

¹⁶⁰ *Ibid.*, p. 179.

¹⁶¹ *Ibid.*, p. 46.

nebūties keliama baimė silpstančiam Vestinui asocijuojasi su virtimu kokia nors kita būtybe, kuo nors absoliučiai *kitu*, niekada daugiau nebegalėsiančiu mąstyti ir jausti kaip iki šiol.

Beveik devynis mėnesius – nuo rugpjūčio pabaigos iki gegužės vidurio – iš lėto ilsės, nykęs, raukšlėjęsis bitininko kūnas, visus šiuos ilgus ligos mėnesius mokėsis „gyventi kentėdamas, prisimindamas savo mirtingumą“¹⁶², galiausiai pasiduoda. Larso Lenarto Vestino organizmą išstinka *fiziologinė* mirtis – staigus vidinės kūno pusės irimas, lydymas isteriškų, įkyrių vėmimo priepuolių, kai organizmas puola priešintis net gavęs šlakelį šilto vandens su medumi; kūną krečiančio šalčio, nei akimirksniu nenukrantančios aukštos temperatūros; vidinėje rankų pusėje besiplečiančių tamsiai rudų dėmių bei smulkaus viršutinės kūno dalies bėrimo ir jau nebe vien vidurių, bet *viso kūno* skausmo, nei pradžios, nei pabaigos neturinčio klaikaus, deginančio skausmo, protagonistui nebeleidžiančio net įdėmiau į ką nors įsiziūrėti: „Negaliu skaityti laikraščių. Aš skaitau, t. y. kilnoju žvilgsnį nuo žodžio prie žodžio, tačiau kiekviename jų tėra skausmas.“¹⁶³ Šis po visus vidaus organus išsisėjęsų vėžio darinių keliamas skausmas vieną gegužės rytą „užpuola ir kalbą. <...> Skausmas ne tik priešinasi kalbai, apsunkindamas bendravimą, jis sunaikina pačią kalbą <...>“¹⁶⁴, atima iš bitininko galimybę kalba patirti iki lovos ir mažyčio stalelio greta jos susitraukusį pasaulį. Kančia iš pradžių sunaikina Veslano tapatybę, nuasmenina ją, o paskui išplėšia iš jo ir patį gebėjimą prabilti: „Aš, aš, aš, aš... vos po keturių kartų – beprasmis žodis.“¹⁶⁵ *Kalbos mirtis* ir yra tas paskutinis skausmo pakentimo slenkstis, kuris sunykusį herojaus kūną išveda į *biologinę* mirtį, kaip visų kančių baigtį, po kurios Larso Lenarto Vestino organizmas liaujasi funkcionavęs. L. Gustafssono romano herojus miršta ne natūralia, o *priešlaikine nesmurtine* mirtimi, ištikusia ją iki tol darniai funkcionavusias organizmo gelmes negrįžtamai suardžius piktybinei ligai.

Tikroji bitininko mirtis romane tik nuspėjama, nei vienoje iš trijų jo paties pildytų užrašų knygelėlių nėra jokio įrašo, kuris liudytų tikslią Vestino mirties datą. Bet jo ir negalėtų būti: neįmanoma išgyventi savo mirties, o po jos sugrįžti ir dienoraštyje įrašyti ką tik patirto virsmo datą. Be Larso Lenarto Vestino mirtį konstatuojančio kūrinio pavadinimo vienintelė paties romano autoriaus

¹⁶² Donnelly Nick, *op. cit.*, p. 13.

¹⁶³ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 179.

¹⁶⁴ Bullington Jennifer, „Embodiment and Chronic Pain: Implications for Rehabilitation Practice“, *Health Care Analysis*, 2009, t. 17, nr. 2, p. 104 [žiūrėta 2018-02-04]. Prieiga per internetą:

<http://web.a.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jml=10653058&AN=39656236&h=tw%2b5oZ6rtl%2b%2fE5GKO40FzZNTK4iy3LrYEFqATjgEj2r1%2bmKOMXvA4CicQQ0Bi6oL%2fGc8kALuzN9gFsawXbu%2fLg%3d%3d&cr=f&resultNs=AdminWebAuth&resultLocal=ErrCrINotAuth&crIhasurl=login.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3dehost%26scope%3dsite%26authtype%3dcrawler%26jml%3d10653058%26AN%3d39656236>

¹⁶⁵ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 187.

išsakyta šitai paliudijanti mintis yra ši: „Tai, kas dabar bus pateikta, yra išlikę jo užrašai <...> Balsas, kurio klausysitės nuo šiol, – jo, ne mano, todėl su jumis atsisveikinu čia.“¹⁶⁶

Paskutinėmis Vestino gyvenimo dienomis nebepakeliamu tapęs skausmas *Bitininko mirtyje* yra nelyginant pačios ligos sinonimas, nes žodis „liga“ jame minimas vos kartą kitą. Herojaus kūno gelmėse vykstantis patologinis irimas, šis *ilgas*, veik devynis mėnesius trunkantis, *procesas*, reiškiasi kaskart vis aštrėjančiu skausmu. Kiekvienas Veslano iškenčiamas skausmo priepuolis, psichologijoje dar vadinamas skausmo pakentimo slenksčiu, byloja apie vis labiau nykstantį jo kūną. Per daugybę tokių slenksčių perkopusio bitininko kūniškoje patirtyje skausmas atsiveria kaip iki ligos nepažintų vidinių galių, „galimybių gelmė“¹⁶⁷, kaip sąlyga, leidžianti savo kūną pažinti unikaliu būdu. Kiekvienas toks rašytojo metaforiškai nugludintas sopulio priepuolis Vestinui padeda vis labiau įsisąmoninti mirtišumą, savojo kūno baigtinumą. Fizinė gėla kūną apnuogina, dėl ko *kitiems* nepažinus herojaus organizmo nyksmas per skausmą tampa regimas kaip paviršinis *angustia* sluoksnis. Dėl fenomenologiškai išlavintų galių įsismelkti į kiekviena Larso Lenarto Vestino kūno ląstele sklindantį skausmą vidinės jo organizmo pusės irimas intuityviai yra juntamas ir veik kiekvienam šį romaną skaitančiajam.

¹⁶⁶ *Ibid.*, p. 46.

¹⁶⁷ Behnke Elizabeth A., „Pasaulis be opozicijos / Pasaulio kūnas“, iš anglų kalbos vertė Giedrė Šmitienė, *Literatūra: Projekto LITTERA darbai: Kūniškoji tautinės tapatybės dimensija: Mokslo darbai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, t. 48, nr. 6, p. 156.

IV. *PENKIŲ SIELVARTO ĮVEIKOS PAKOPŲ MODELIS ROMANE*

Netikėtai į slėpiningas, plika akimi neįžvelgiamas organizmo gelmes įsimetusi onkologinė liga romano herojaus gyvenime reiškiasi kaip skausminga, sukrečianti, gyvybingumą paralyžiuojanti *psichologinė* mirtis, generuojanti visą kūrinio prasmę. Paskutinius mėnesius gyvenančio Larso Lenarto Vestino elgesys, emocijos, minčių ir išgyvenimų raida šioje darbo dalyje bus analizuojami taikant psichiatrės E. Kübler-Ross *penkių sielvarto įveikos pakopų modelį*, padedanti giliau pažinti ir suvokti, kokį psichologinį susitaikymo su artėjančia gyvenimo baigtimi kelią nueina nepagydoma liga susirgęs žmogus.

Po gausybės Vesteroso regioninėje ligoninėje atliktų audinių ir kraujo tyrimų atkeliavęs laiškas iš laboratorijos Vestinui sukelia stiprią mirties baimę. Giliai širdyje jis jaučia, kad tame laiške – ne kas kita, kaip jam diagnozuotos mirtinos ligos patvirtinimas. Nuo šio momento herojus pirmąsyk gyvenime susiduria su savo mirtingumu kaip realybe, kaip grėsminga, ekstremalia situacija, kurios nebeįmanoma pakeisti, tačiau kurią jis pasirenka neigti, tokiu būdu stengdamasis veik iki paskutinio atodūσιο išsaugoti viltį: „[j]ei tame laiške mano mirtis, tai aš atsisakau jos. Su mirtimi nereikia prasidėti.“¹⁶⁸ Veslanas vaikiškai viliasi, kad, sudegindamas laišką, nuo savo namų nutolinsiąs mirtį.

4.1. Neigimas ir izoliacija

Laiško gavimo akimirka emocinio šoko sukeltas ligos neigimas bitininkui rodosi kaip vienintelis saugus būdas išvengti gyvybei kilusio pavojaus, kaip psichologinis savisaugos mechanizmas, sušvelninantis Vestino nors ir neperskaitytos, tačiau vidumi nujaučiamos diagnozės poveikį, ir suteikiantis galimybę *palengva* įsisąmoninti netolimoje ateityje jo laukiančios mirties tikrumą. Pasak E. Kübler-Ross, „[n]eigimas – tokia pirmiausia kylanti reakcija, būdinga ir tiems, kuriems apie ligą buvo pasakyta tiesiai, ir tiems, kurie po kurio laiko patys priėjo šią išvadą“¹⁶⁹. Ši iš psichiatrės pokalbių su mirštančiaisiais paašškėjusi tiesa leidžia manyti, kad besiantinančios mirties siaubo sukrėstas Larsas Lenartas Vestinas, nuo pat laiško gavimo dienos isteriškai puolęs neigti vidaus organus žalojančios ligos požymius, išgyvena pirmąjį E. Kübler-Ross išskirtą *neigimo ir izoliacijos* etapą. Iki ligos Vestinas buvo stiprus, kūrybingas, darbštus, vertino veikimo laisvę, todėl šią skausmingą, vidumi itin sukrėtusią akimirką jam per sunku staiga imti ir pripažinti, kad gyvenimas

¹⁶⁸ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 31.

¹⁶⁹ Kübler-Ross Elisabeth, *Apie mirtį ir mirimą: Pašnekesiai su mirtiniais ligoniais*, iš anglų kalbos vertė Rasa Drazdauskienė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2008, p. 53.

baigiasi. Jis net pats sau *nedrįsta prisipažinti*, kad netikėtai tapo kūno išduotas. Tikrai kartais, organizmui nepakeliamai įsiskaudėjus, užplūdus begaliniam troškimui išsiveržti kuo toliau už šio sopulio ribų, jis prabyla apie nebegalėjimą ilgiau tame kūne išbūti: „kad tas kūnas netikės. Jame kaitina.“¹⁷⁰ Bet skausmui apmalšus ar dienai kitai apleidus kūną, protagonistas toliau grumiasi su mintimi apie gyvenimą netrukus ištikšiančią mirtį, savyje ir išorėje ieškodamas kokių nors ženklų, kurie galėtų patvirtinti jo išgyvenamų skausmų menkumą. Veslanas įtikinėja save, kad šuo jo ėmė vengti tik todėl, jog dėl senatvės sutriko smegenyse išsidėstę uodimo centrai, dėl ko šuo ir nebeatpažįsta savo žmogaus pagal kūno skleidžiamą kvapą¹⁷¹. Keletui dienų dešinią šoną apleidęs skausmas gal tebuvo smulkūs inkstų akmenukai, kurie, veikiami vaistų, sutirpo: „[š]iaip jau simptomai gana tiksliai atitiko inkstų akmenų sukeltus skausmus“¹⁷². O diena iš dienos stiprėjantis silpnumas, nuovargis, svaigstanti galva ir vis labiau besiblausianti sąmonė galbūt tėra paprasčiausias pavasarinis nuovargis, kuris, saulei labiau ėmus kaitinti, kūnui atgavus jėgas, pranyks. Galiausiai Veslanas ramina save, kad jei praėjus net kelioms savaitėms nuo laiško gavimo ligoninė, kuri privalo pasirūpinti savo sunkiai sergančiais pacientais, nei karto taip ir neatsišaukė, vadinasi, tai tebuvo menkniekis, koks nors nestiprus prostatos ar pilvaplovės uždegimas. Toks įnirtingas skausmų nereikšmingumą patvirtinančių ženklų ieškojimas rodo, kad netikėtai gyvenimą užgriuvusi neganda bitininkui kelia didžiulį jaudulį, dėl ko šią akimirką jis ir nenori žinoti tiesos, kad serga vėžiu, jaučiasi nepajėgus susitaikyti su besitartinčios mirties faktu. „Sudegindamas tą prakeiktą laišką, visą naštą užsiverčiau ant savo pečių. Grumsiuos vienas ir sulauksiu savo mirties. Ir vis dėlto netikiu ja. <...> jaučiuosi per daug gyvybingas, kad laikyčiau save mirštančiu“¹⁷³. Ištisas savaites trunkantį aklą tiesos neigimą nulemia ne vien tai, koku būdu bitininkas sužinojo savo ligos diagnozę (nuo laiško gavimo akimirkos jis iš tolo ima vengti pašto dėžutės). Troškimas neigti, siekiant kuo ilgiau išsaugoti viltį, priklauso ir nuo Veslano charakterio, asmenybės bruožų, pasaulėžiūros (ligą Vestinas suvokia kaip jam nutikusį „šlykštų, atstumiantį, žeminantį dalyką <...>“¹⁷⁴, kaip kažką asocialaus), įprasto žmonių vengiančio vienišiaus gyvenimo būdo (giminaičių vizitas per šventas Velykas Veslaną išvargina: „[p]astebėjau, kad jau nemėgstu, kai kas nors išmuša mane iš įprastų vėžių“¹⁷⁵), susiformuotų vertybių. Ir iki ligos neigimas Larso Lenarto Vestino kasdienybėje buvo vienintelis patikimiausias savigynos būdas: jis amžinai buvo blogos nuomonės apie šalies valdančiuosius; niekada nepritarė neekonomiškai pinigus leidžiančiai

¹⁷⁰ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 33.

¹⁷¹ Nors giliai širdyje Veslanas jaučia esant ir kitą, kur kas tikresnę, šuns bėgimo iš namų priežastį: keičiantis žmogaus ar kokio kito „gyvo organizmo būsenai, keičiasi kvapo atspalvis. Todėl <...> šuo jaučia savininko negalavimą ar savijautos pokyčius“ ir šalinasi jo. Januškis Vaidotas, *Gyvūnų gebėjimai*, Vilnius: Didakta, 2013, p. 48–49.

¹⁷² Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 119.

¹⁷³ *Ibid.*, p. 82.

¹⁷⁴ *Ibid.*, p. 185.

¹⁷⁵ *Ibid.*, p. 134.

mokyklų valdybai; pusryčius abu su žmona skirdavo „kaltinamosioms kalboms, smerkiančioms rajonų plėtimą, retai apgyventų vietovių mokyklų ir plikųjų kirtimų naikinimą“¹⁷⁶. Todėl ir dabar, ištiktas didžiosios savo gyvenimo krizės, herojus griebiasi diagnozę nuneigiančios gynybos taktikos, tokiu būdu mėgindamas apsaugoti save nuo artėjančios neišvengiamos tragiškos baigties. Trokšdamas atsiriboti nuo jam tekusios lemties, nuo jos užsimiršti, kartais Veslanas net dirbtinai stengiasi save pralinksminėti: „Jis [skausmas – V. Š.] man iš naujo suteikia kūną; nuo pat paauglystės nejaučiau taip stipriai, kad turiu kūną, dabar esu jame įsitvirtinęs.“¹⁷⁷ Jis tik kartkartėmis ir tai tik akimirkai susimąsto apie bauginančią galimybę „*nebūti visiškai niekuo*“¹⁷⁸ ir vėl nyra į prisiminimus, šiuo grįžties į praeitį judesiu siekdamas išvengti pernelyg didelio jėgų išsekvojimo, kurį sukelia menkiausia mintis apie besitartinančią gyvenimo pabaigą.

Galbūt romano herojui taip svarbu kiek įmanoma ilgiau neigti jo laukiančią nebūtį dar ir dėl to, kad jis norėtų mirti savo paties namuose – širdžiai mieloje aplinkoje, o ne svetimoje, slogioje ligoninėje, labiau panėšėjančioje į savotišką nuasmenintą *skausmo oikumeną*, kur siekiama „ne sumažinti žmogaus kančias, bet prailginti jo gyvenimą“¹⁷⁹, užmirštant pačią sergančiojo asmenybę. Tas kelias dar likusias savaites ar net vieną kitą mėnesį Vestinas norėtų nugyventi prasmingai ir oriai, o ligoninėje jis tebūtų „subadytas adatų, gyvastį velkantis tik su laidais, vamzdeliais ir buteliais, klaikiai perkaręs <...>, vaikštantis su dviejų seselių pagalba, prausiamas su tualetine pirštine ir vartaliojamas kankinimų lovoje“.¹⁸⁰ Gultis į ligoninę ir pradėti intensyvių, brangiai kainuojantį gydymą Veslanui neleidžia ir gana kukli jo finansinė padėtis: „padidino komunalinę buto pašalpą <...>“¹⁸¹.

Dar viena nenoro pripažinti ligą priežastis: Vestinas, kaip ir kiekvienas žmogus, giliai pasąmonėje jaučiasi esąs nemirtingas. Mirtis jam rodoma kaip kažkas absoliučiai svetimo, baisaus, kas niekada jo gyvenime neįvyks. Kol kas Veslanas dar neįstengia suvokti, kad labai greitai jo „gyvenimas čia, žemėje, baigsis; jei jam ir tektų nutrūkti, tai įvyktų tiktai piktavališkai įsikišus išorės jėgai“¹⁸². Tačiau bitininkas be didesnio jaudulio mintimis dažnai sugrįžta prie labiausiai į atminties klodus įsirežusių jam brangių žmonių netekties: prisimena senele Ema vadintą mamos pamotę, mirusią, kai jis dar tebuvo vaikas; šimtmetį nugyvenusią senelę Teklą keistu žvilgsniu, nei karto taip ir nesusimąščiusią, kokia buvo tikroji jos gyvenimo prasmė; seną valkatą romantiškai įsimylėjusią tetą

¹⁷⁶ *Ibid.*, p. 61.

¹⁷⁷ *Ibid.*, p. 33.

¹⁷⁸ *Ibid.*, p. 46.

¹⁷⁹ Kübler-Ross Elisabeth, *op. cit.*, p. 20.

¹⁸⁰ Besson Philippe, *op. cit.*, p. 140.

¹⁸¹ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 20.

¹⁸² Kübler-Ross Elisabeth, *op. cit.*, p. 10–11.

Klarą, tuojau pat po Antrojo pasaulinio karo mirusią plaučių uždegimu; „mažytį laukinį dervišą“¹⁸³ primenantį vaikystės dienų draugą Nike, vieną ankstyvo rudens priešpietę mirtinai partrenktą sunkvežimio. Herojus dažnai apmąsto ir savo maitintojų – pavienės bitės bei visos bičių šeimos – mirtį: „[k]ai miršta bičių šeimyna, jauties maždaug taip, tarsi mirtų vienas gyvūnas. Žmogus pasigendi asmenybės, beveik kaip šuns ar bent jau katės. Mirusiai bitei esi visiškai abejingas, iššluoji ją lauk, ir viskas.“¹⁸⁴ Vis dažniau Vestinas susimąsto ir apie tokį itin retai gyvūnijos pasaulyje pasitaikantį reiškinį, kaip bičių šeimos nesidomėjimą paskiros bitės mirtimi, tarsi jos visai nė nebūtų buvę. Apskritai kūrinyje itin daug sutelkties į bites, į jų tokį pat, kaip ir Veslano, užsklęstą gyvenimą „korio akis primenančiose vaškinėse vienutėse“¹⁸⁵, į mirtį primenantį jų žiemos poilsį, kai šaltuoju metų laiku bitėms nustojus dūgzi, miršta ir jų kalba. O žmonės, pasak R. M. Rilksės, taip pat yra „nežinomybės bitės“¹⁸⁶, visą savo trumpą gyvenimą iš pievų žiedų renkantys nektarą ir saugantys „jį didžiajame auksiniame nematomybės avilyje“¹⁸⁷. Visa šia dažnai net ir nesąmoninga atminties grįžtimi prie išėjusiųjų Veslanas siekia vienintelio, dabar jam paties svarbiausio, dalyko – psichologiškai parengti save neišvengiamai artėjančiai gyvenimo baigčiai.

Slėpiną organizmo gelmių irimą išgyvenantis romano protagonistas vis labiau ima tolti ir nuo aplinkinių (*komunikacinė izoliacija*), nes keistai suglumusiuose jų žvilgsniuose pradeda išskaityti kūną sekinančios ligos patvirtinimą. Iš visų aplinkinių į savo namus Veslanas mielai įsileidžia tik Ufę ir Jonį – du „permatomus“¹⁸⁸ paauglius, siaubingomis komiksų istorijomis gebančius bent akimirkai jį pralinksinti ir atitraukti nuo slogių minčių apie mirtį. Su šiais vaikais bitininką sieja šis tas daugiau, nei iš pirmo žvilgsnio galėtų pasirodyti, – dar Enoros liaudies mokykloje bemokytojaujant išlavintas herojaus gebėjimas perprasti ir paaugliškos sielos polinkį domėtis vaiduoklių istorijomis: „Miglotas, bet ramybės neduodantis siaubas, kurį patiria vaikai iki paauglystės, reikalauja būti iškraunamas. Jam būtini kristalizacijos branduoliai.“¹⁸⁹ Žmonių Veslanas šalinasi dar ir todėl, kad apylinkės gyventojams paprasčiausiai nenori suteikti progos jį kontroliuoti ir tokiu būdu prarasti autonomijos, nes mirtina liga visada „motyvuoja kitų domėjimąsi“¹⁹⁰ sergančiuoju, nors būdamas sveikas, romano herojus beveik niekam nerūpėjo. Mirtinai įsisirgusiajam nelengva bendrauti su *kitais* todėl, kad „žmogaus gelmėse slypi nakties juodumo mįslė“¹⁹¹, kiekvieną susitikimą su *kitu* paverčianti

¹⁸³ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 164.

¹⁸⁴ *Ibid.*, p. 21.

¹⁸⁵ *Ibid.*, p. 142.

¹⁸⁶ Ferber Michael, *Literatūros simbolių žodynas*, iš anglų kalbos vertė Laimantas Jonušys, Vilnius: Mintis, 2004, p. 63.

¹⁸⁷ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p.63.

¹⁸⁸ *Ibid.*, p. 118.

¹⁸⁹ *Ibid.*, p. 91.

¹⁹⁰ *Ibid.*, p. 25.

¹⁹¹ *Ibid.*, p. 165.

ne artimų sielų bendryste, o tik skausmingu nesusikalbėjimu. Paskutines savaites gyvenančiam bitininkui beveik ir nebėra apie ką kalbėtis su tais, kurie nors ir neserga vėžiu, tačiau savo kasdienybėje nemato nieko gražaus, kurių vienintelė tobulai įvaldyta iškalbos meno forma tėra skundas ir kitų kaltinimas.

Taigi besiantinančios mirties fakto sukrėstas, romano protagonistas žinią apie vėžį pirmiausia siekia paneigti, nesąmoningai ją *išstumdamas* į pasąmonę. Vėliau, mirties baimei šiek tiek atslūgus, Vestinas įgauna jėgų blaiviau pažvelgti į gyvenimą ištikusią krizę, ir taip ne vieną savaitę naudotą aklą neigimą ilgainiui sušvelnina *dalinis susitaikymas*.

4.2. Pyktis

Vis įnirtingiau dešiniąją kūno pusę smelkiantis skausmas, leidžiantis aiškiai suvokti, jog didžioji dalis bitininko organizmo audinių pažeisti plačiai išsijusių metastazių, ištisas savaites tragiškos lemties nutolinimui sėkmingai naudotą neigimą paverčia beprasmiu. Gydytojos E. Kübler-Ross teigimu, visada, kai tik nebelieka prasmės ilgiau neigti, „atsiranda pyktis, įsiūtis, pavydas <...>“¹⁹², todėl antrąjį kelio į mirtį etapą, kurį išgyvena nepagydoma liga susirgęs žmogus, ji vadina tiesiog *pykčio* faze. Aplink save visur ėmęs regėti vien nuoskaudas, L. Gustafssono romano herojus ilgainiui taip pat griebiasi šios E. Kübler-Ross minimos pagiežos.

Veslanas jaučiasi giliai įskaudintas šio taip klastingai jį užklupusio „šlykštaus, atstumiančio, žeminančio dalyko <...>“¹⁹³, todėl nesąmoningai imasi ieškoti kaltų dėl jo. Savo kartėlį jis pirmiausia išlieja ant gydytojų, kad šie taip ilgai, net du mėnesius, nenustatė tikslios diagnozės, už ką dabar jiems keršija, kaip jam pačiam atrodo, specialiai neatplėšdamas laiško ir jį sunaudodamas prakuroms. Vestinas širšta, kad medikai, kokiu nors būdu susiradę, nors telefono jis ir neturi, gali prievarta paguldyti į ligoninę, kurioje, prijungtam prie monotonišką pypsėjimą skleidžiančių aparatų, tektų tuščiai praleisti paskutinius brangius savo gyvenimo mėnesius.

Iš didžiulės nevilties tapęs pernelyg dirglus, bitininkas „dažnai svyruoja tarp nekontroliuojamo pykčio išraiškų ir agresyvios netolerancijos <...>“¹⁹⁴. Ligoninės rentgeno laukiamajame savo eilės laukiantys pacientai, kurių dauguma kenčia nemenkus skausmus, Veslaną tiesiog siutina. Ne jo valioje susitaikyti su tuo idiotišku jų nuolankumu nuo ankstauro ryto iki vėlumos kantriai sėdėti šaltame koridoriuje nevalgčius, baiminantis nueiti net iki tualetu, kad tik kas nors kitas tuo metu neužimtų jų vietos lėtai slenkančioje eilėje: „Kažkas toje jų kantrybėje mane nežmoniškai erzina, tiesiog iki

¹⁹² Kübler-Ross Elisabeth, *op. cit.*, p. 67.

¹⁹³ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 185.

¹⁹⁴ Herman Judith Lewis, *Trauma ir išgyjimas: Prievartos pasekmės – nuo buitinio smurto iki politinio teroro*, iš anglų kalbos vertė Milda Dyke, Vilnius: Vaga, 2006, p. 85.

agresyvumo. Jie neturėtų taikstyti... Su kuo? Su tuo, kad reikia sėdėti ir taip ilgai laukti, norint pakliūti į rentgeno kabinetą, su ta keistai nuasmeninta, kone industrine procedūra, kur niekam nerūpi, kad jie ten sėdi kiaurą dieną <...>“¹⁹⁵.

Didžiulę nuoskaudą Larsui Lenartui Vestinui kelia ir vis dažniau į namus pradėję užeidinėti arčiausiai jo vienkiemio esančių Vretarno ir Budarno kaimų gyventojai. Tokią jo reakciją vertėtų interpretuoti ne vien kaip nepagydomai įsisirgusio žmogaus pavydą tiems, kurie dar negreitai sueis į akistatą su mirtimi. Vestinui nemalonu pirmiausia todėl, kad absoliučiai *kiekvienas* iš aplankančiųjų *jaučiasi turįs teisę* jį *kontroliuoti*, netgi savotiškai suvaržyti, vis paragindamas nedelsiant važiuoti į ligoninę ir pradėti gydymą. Beveik kasdien girdimas jų lūpomis išsakomas priminimas, kad nesigydydamas bitininkas tik pirma laiko prisišauksiąs mirtį, paliksias negyvas, sergančiajam suteikia pernelyg daug skausmo. O „kalbos keliamą, kalba besireiškiantį skausmą <...>“¹⁹⁶ ispanų filosofas J. C. Couceiro-Bueno vadina dvasios jėgas pakertančiu *kalbiniu skausmu*. Veslanui atrodo, kad tokiu primygtiniu kaimynų kišimusi į tik jam vienam rūpėti teturimus reikalus yra pažeidžiama jo, kaip asmens, „*savarankiškumo* vertybė“¹⁹⁷.

Įniršį herojui kelia ir kasmetinis giminaičių vizitas per šventas Velykas. Anksčiau Veslanas su džiaugsmu laukdavo šio pusbrolių susiejimo, kurio metu daug kalbama apie senus pažįstamus, politinį šalies gyvenimą, aktualias televizijos laidas. Bet šį pavasarį, kūnui mirtinai įsisirgus, giminaičių keliamas šurmulyš ir nei akimirksniai neapleidžianti baimė, kad tik kuris iš jų neįtartų Vestiną pasiligojus, bitininką nepaprastai išvargina: „Blogai tik, kad aš išvargau.“¹⁹⁸ O juk bet kurią akimirką galėjo ir įsiskaudėti nuo tokios įtampos, kad namai pilni žmonių. Kartėliu persmelktas begalinis Veslano troškimas kuo greičiau likti vienam ir stiprus apleistumo jausmas jiems išvažiavus: „Žmonės niekad neįjuto, kad jie man *reikalingi*.“¹⁹⁹

Ligoninui nemalonu, kad jį pernelyg ėmė trikdyti mokesčių inspekcija, apmokestinimo ir gyvenamosios vietos registracijos komisijos, tartum nepakaktų ir vien ligos keliamų rūpesčių: „Prie viso to vargelio dar ir išorinis pasaulis manimi susidomėjo, pirmą kartą per paskutinius kelis mėnesius.“²⁰⁰

Bet labiausiai Vestinas niršta ant kląsta į kūną įsigavusios ir jo organus naikinančios piktybinės ligos, kurią jis suvokia kaip nepaprastai galingą, mįslingą *jėgą*, su kuria jam tiesiog „[š]lykštu likti akis

¹⁹⁵ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 25.

¹⁹⁶ Couceiro-Bueno Juan Carlos, „The Phenomenology of Pain: An Experience of Life“, *Analecta Husserliana. Phenomenology and Existentialism in the Twentieth Century*, 2009, nr. 103, p. 296 [žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-90-481-2725-2_19.

¹⁹⁷ Legauskas Visvaldas, *Socialinė psichologija: Mokomoji knyga*, Vilnius: Vaga, 2008, p. 239.

¹⁹⁸ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 134.

¹⁹⁹ *Ibid.*, p. 181.

²⁰⁰ *Ibid.*, p. 82.

į akį <...>²⁰¹. O pikčiausia, kad toji harmoningą kūno veiklą sugriovusi jėga yra nukreipta tiktai prieš jį – „vienintelį iš visų žmonių!“²⁰²

Pykčio ir aklo priešiško *kitiems* Vestinas buvo sklidinas dar vaikystės laikais, nes mokykloje jautėsi pernelyg užguitas visų, kurie tik turėjo galios jį kontroliuoti: „Vienintelis dalykas, kurį tikrai puikiai prisimenu iš tų laikų – laukinė <...> neapykanta kone visam aplinkiniam pasauliui <...>, nes jis, atrodė, nusiteikęs man vien tik priešiškai: verčia įsisprausti į rėmus, sėstis į vietą, ir vis pasinaudodamas stipresniojo teise“²⁰³. Todėl dabar, keturiasdešimties susirgęs neišgydoma liga, Veslanas dar lengviau užsidega nekontroliuojamu pykčiu kiekvienam, kuris tik „pakliūva po ranka“²⁰⁴.

Klaikiausios nevilties akimirkomis, kai deginantis dubens srities skausmas tampa nebeapakeliamas, bitininko sąmonę užplūsta nežinia ką kaltinantys klausimai ar net ištisi jų lydiniai: „Kodėl būtent aš? Kodėl būtent aš mirtingas? Kodėl būtent aš – šis skausmas? Kodėl būtent aš tapatus šiam skausmui? Kodėl būtent aš tapatus tam kažkam, jaučiančiam šį skausmą? Kodėl...“²⁰⁵ Visi šie metafizinę vertę turintys klausimai, į kuriuos nėra absoliučiai jokio atsakymo, kartu yra ir silpstančio Vestino maištas prieš pasaulio Kūrėją, kodėl šis yra toks negailestingas, kad rengiasi iš jo atimti gyvybę, taip ir nesuspėjus išsiaiškinti, kas jis, kur slypi jo esmė, kodėl jis čia atėjo? Kodėl *kažkas*, galingesnis už visus pasaulio teismus ir vyriausybes, jaučiasi turįs teisę kada tik panorėjęs amžiams sunaikinti jo gyvenimą?! Kiekvienas netrukus nuo vėžio mirsiantis žmogus į ligos sukeltą stresą reaguoja savaip, todėl iš nuoskaudos su pykčiu ištarti bitininko žodžiai „[k]okia neteisybė!“²⁰⁶ yra ne kas kita, kaip natūrali mirštančiojo reakcija į jį ištikusią tragediją.

4.3. Derybos

Kai besierinančios mirties fakto sukrėstas žmogus vieną dieną pagaliau įsisažmonina, kad mirtis nebeišvengiama, jis griebiasi paskutinės jam likusios galimybės – pamėginti nutolinti ligą ir taip pratęsti savo gyvenimą, derantis su Dievu, kokiomis nors antgamtinėmis galiomis ar tiesiog su pačiu likimu. *Derybos*, šis psichologiškai nelengvai interpretuojamas ligonio „bandymas laimėti laiko“²⁰⁷, yra trečiasis E. Kübler-Ross suformuluotas etapas pakeliui į mirtį. Iš visų penkių sielvarto įveikos pakopų neretai tai trumpiausiai trunkantis etapas. Iš pirmo žvilgsnio nėra paprasta suvokti, ar L. Gustafssono romano herojus taip pat išgyvena šią psichologinės mirties fazę, kadangi Veslanas, trokšdamas laimėti

²⁰¹ *Ibid.*, p. 185.

²⁰² *Ibid.*, p. 100.

²⁰³ *Ibid.*, p. 48–49.

²⁰⁴ Kübler-Ross Elisabeth, *op. cit.*, p. 68.

²⁰⁵ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 180.

²⁰⁶ *Ibid.*, p. 29.

²⁰⁷ Kübler-Ross Elisabeth, *op. cit.*, p. 109.

dar bent vieną kitą mėnesį laiko, nesidera su Dievu ir nieko jam nežada mainais už pristabdytą ar išgydytą ligą. Tikėjimas visatos Kūrėju ir iki ligos niekada nebuvo tapęs reikšminga Vestino gyvenimo dalimi, o onkologinė liga jį tik dar labiau pastūmėja maištauti prieš Dievą, juolab kad „[n]iekas taip nepaslepia Dievo veido kaip kančia“²⁰⁸. Netgi savo prašymus sumažinti fizinę kančią Aukščiausiam jis išsako ne tiesiogiai, o kurdamas trumpas impresijas apie ligoninėje nuo vėžio mirštantį pacientą, kurias jis užrašo į tris užrašų knygeles, nelyginant tris skirtingo storio bei formato dienoraščius (*Geltonąją, Mėlynąją ir Suplyšusiąją*): „Dieve, padaryk pagaliau tam galą, paprašė ligoninėje pacientas, sergantis vėžiu.“²⁰⁹ Po ilgų kūno negalia paženklintų apmąstymų bitininkas prieina išvadą, kad jei Dievas išties egzistuoja, tuomet šiame pasaulyje įmanoma absoliučiai VISKAS, netgi tokie ekstremalūs dalykai kaip liga ir ją lydinti kančia. Vestinas giliai įsitikinęs, kad jei kenčiantis žmogus maldomis ir kreipiasi į Kūrėją, jis niekuomet negali būti tikras, kad jo prašymas taps „tikrąja Dievo valia“²¹⁰. Todėl Veslanas labiau linkęs derėtis ne su Dievu ar kokiomis nors antgamtinėmis jėgomis, o su savo paties vidinėmis galiomis, su kūne slėpiningai tūnančia ir organus ardančia liga, kurią jis vienąkart vadina „paslaptingu vidiniu irimu“²¹¹, o kitąkart dviem – parodomuoju ir nežymimuoju – įvardžiais „*ta kita*“²¹², šitaip tik dar labiau pabrėždamas ligos svetimumą, gėdingumą, jos keliamą šleikštulį. Būtent tai ir leidžia manyti, kad L. Gustafssono romano herojus, kaip ir kiekvienas nuo vėžio mirštantis žmogus, taip pat išgyvena derybų etapą. Veslanas pasižada pats sau per tas kelias savaites, kol atostogaus netoli jo ūkio apsistojęs Sundbladas, kas antrą dieną nuvažiuojantis į parduotuvę ir apiperkantis ligonį, nedirbti nieko sunkaus, daugiau ilsėtis, kaupti jėgas, kad, kaimynui grįžus į miestą, sustiprėjęs galėtų vėl atsistoti ant kojų ir pats savimi pasirūpinti. Kad suspėtų sutvarkyti begalę šiuo metu rūpimų dalykų, Vestinui svarbu sutvirtėti ir tokiu būdu prailginti gyvenimo trukmę: reikia pasirūpinti iš po žiemos miego pabudusiomis bičių šeimomis; naujai išdžiovinta mediena apkalti po žiemos vandeniui persigėrusius jų avilius; „kai kuriems pagaminti naujas lipyklas, sutaisyti rėmus, įkloti izoliuojamąją medžiagą <...>“²¹³; laiku užpildyti ir apmokestinimo komisijai pristatyti pajamų deklaraciją, nes dieną kitą pavėlavus, į namus gali atnešti laišką su baudos mokėjimo kvitu; laiko reikia pasirūpinti ir šunimi – jam būtina surasti naują, mylintį šeiminką. Senkantį savo gyvenimo laiką dabar Veslanas ima branginti daug labiau nei iki ligos, nes tik įsisirgęs ilgainiui pradeda suvokti jo tikrąją vertę.

²⁰⁸ Colombero Giuseppe, *op. cit.*, p. 48.

²⁰⁹ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 150.

²¹⁰ *Ibid.*, p. 155.

²¹¹ *Ibid.*, p. 185.

²¹² *Ibid.*, p. 139.

²¹³ *Ibid.*, p. 20.

Apskritai ištikus organizmo audinių pluoštus, organus, raumenų skaidulas naikinanti liga, šis skaudus herojaus gyvenimo *įtrūkis*, kiek kitokią, nei įprasta, prasmę suteikia ir Vestino sielos išgyvenamo laiko segmentams: kas akimirką tolstanti praeitis pasiligojusiajam – kaip *atmintis*, nostalgiskas mėginimas „vėl iš naujo patirti, išgyventi, jusliškai suvokti, pakartotinai sudabartinant“²¹⁴ į atminties klodus seniai nugulusių dienų akimirkas.

Nepakeliama dabartis – kaip *nenoras patikėti* į kūną slėpiningai įsimetusia liga („[a]š paprasčiausiai jaučiuosi per daug gyvybingas, kad laikyčiau save mirštančiu“²¹⁵) ir sykiu kaip iš prarasties liūdesio užgimęs ilgesingas *stebėjimas* subtiliausiais skausmo atspalviais nusidažiusio pasaulio („pastebėjau, kad visas landšaftas paskutiniaisiais mėnesiais man įgijo <...> skausmo spalvą“²¹⁶). Atokvėpio nuo skaudesio valandomis Vestinui ką nors fiziškai dirbant, nostalgiskai prisimenant, ilgintis ar apie ką nors svajojant, jo „dabartis nėra sutampanti su savimi. Ji <...> peržengia ir transcenduoja save“²¹⁷. Kūniškai likdamas dabartyje, dvasia romano herojus tuo metu klajoja po neaprėpiamus seniai išsekusio, vis dar esamo ar beužsiveriančio laiko horizontus. Tiktai sunkiai išveriamos fizinės gėlos sugrąžintas į dabartį, savo sąmonėje Veslanas panyra į ją kaip į *amžinybę*. Jam dar niekada anksčiau nėra tekę taip aiškiai pajusti, kokia išžesta gali būti laiko tėkmė, kaip kūnui „iki baltumo“²¹⁸ įsiskaudėjus, nes skausmas protagonistą „tiesiog prikausto prie išgyvenamos dabarties. <...> įtraukia <...> į dabarties esamybę“²¹⁹. Niekas taip neleidžia išmatuoti jos *gelmės*, kaip pačia *skausmo esatimi* virtęs kūnas.

Toji fizinės gėlos sukelta kančia, pasak S. Weil, dar „nieko nereiškia be ryšio tarp praeities ir ateities <...>“²²⁰. Mirtį artinantį ateities segmentą silpstančio Vestino sąmonėje keičia begalinis troškimas *nepasiduoti*, organizmo gelse tūnančių savo paties galių įkalbinėjimas *kovoti*, suvokiamas kaip *viltis* nugalėti ligą, kaip naujo gyvenimo, gyvenimo *be skausmo*, pradžia: „[p]radėsime vėl iš naujo. Nepasiduosime.“²²¹

Tokia Larso Lenarto Vestino skausmu ir ilgesiu atausto „laiko augustinizacija“²²², nes būtent taip šį „tėkmės fenomeną“²²³ suvokęs ir viduramžių filosofas šv. Augustinas.

²¹⁴ Keršytė Nijolė, „Atmintis ir kartotė: Nuo įtampos prie konflikto“, *Athena: filosofijos studijos*, sudarė Danutė Bacevičiūtė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012, nr. 8, p. 200.

²¹⁵ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 82.

²¹⁶ *Ibid.*, p. 33.

²¹⁷ Jonkus Dalius, *Patirtis ir refleksija: Fenomenologinės filosofijos akiračiai*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2009, p. 79.

²¹⁸ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 150.

²¹⁹ Jonkus Dalius, *op. cit.*, p. 100.

²²⁰ Weil Simone, *Sunkis ir malonė*, iš prancūzų kalbos vertė Diana Bučiūtė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2015, p. 83.

²²¹ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 16.

²²² Nyka-Niliūnas Alfonsas, *Dienoraščio fragmentai 2009–2012*, Vilnius: Baltos lankos, 2014, p. 85.

²²³ Jonkus Dalius, *op. cit.*, p. 69.

Slaptingas bitininko derėjimasis su pačiu savimi, savo paties vidinėmis galiomis ar net likimu, mintyse vardijant begalę jo laukiančių neatidėliotinių darbų, nėra vien troškimas laimėti dar šiek tiek laiko. Kartu tai ir noras „bent kelias dienas išvengti skausmo ar fizinių kančių“²²⁴, nes iki tol pirkto inkstų akmenis tirpinančios tabletės daugiau nebegali numalšinti skausmo. O tomis vis rečiau pasitaikančiomis akimirkomis, kai nieko neskauda, tik juntamas kažkoks keistas viso kūno jautrumas, Veslanui vėl iš naujo savy pavyksta sužadinti viltį, kad gyvenimą ištikusią krizę jau įveikė: „Giliai viduje jaučiu, kad krizę įveikiau: dabar man tik maudžia. Pagrįstai ar ne, bet vis įtikinėjau save, kad lyg koks skaudulys ten trūko, ir man bemat turi palengvėti. Viliuos, kad tai tiesa.“²²⁵ Tie trumpi tarpai be skausmo, kuriuos jis vadina *rojumi*, – tai laikas, kai herojus, nugrimzdęs į metafizinius apmąstymus apie praeitį, būties vertę, savo paties ir visatos prasmę, stengiasi įsisąmoninti, kad žmogaus gyvenimas *laikinas*. Ir nors šioje mirštančiajam būdingų emocijų išgyvenimų fazėje dar neįvyksta galutinis vertybių perkainojimas, bitininkas suvokia, kad tikroji vertybė šiame pasaulyje yra *pats gyvenimas* ir galimybė jį nugyventi *be skausmo*. Tai ir yra visų didžiausias Larso Lenarto Vestino pasiekimas šiame trumpiausiai trunkančiame jo kelio į mirtį etape – derybų su pačiu savimi, o ne su Kūrėju ar kokiomis nors antgamtinėmis galiomis etape.

4.4. Neviltis ir depresija

Diena iš dienos aštrėjančių skausmų iškankintam ligoniui galutinai įsisąmoninus, kad nebėra jokios vilties išsigelbėti, nes pabaiga nenumaldomai artėja, užplūsta „baisios netekties jausmas, sukiantis *neviltį ir depresiją* <...>“²²⁶. Tai ketvirtasis, priešpaskutinis gydytojos E. Kübler-Ross išskirtas sergantįjį į nesatį vedančio kelio etapas.

Kūnui ir toliau menkstant, skausmui tampant idiotiškam, aklam, kasdien randantis vis sunkesniems ligos simptomams (vidinę abiejų rankų pusę nusėja besiplečiančios rudos dėmės; aštrų vidurių skausmą lydi šlykštūs vėmimo priepuoliai, aukšta temperatūra; menkiausio krustelėjimo keliamas nuovargis; svaigstanti galva), L. Gustafsono romano herojui darosi vis sunkiau atitrūkti nuo tikrovės, nuo jos užsimiršti: „[t]ai, kas dabar darosi, yra tiesiog galas, chaosas“²²⁷. Būtent šis užrašų knygelėje likęs įrašas ir rodo, kad Larsas Lenartas Vestinas, suvokęs, jog vidinės jo galios nepajėgios įveikti kūną ištikusios negalios, palūžta, puola depresijon. Juodžiausios agonijos valandomis, kai klaidi, „neregėta, iki baltumo įkaitusi, beveidė jėga skverbiasi į <...> nervų sistemą, sukausto ją iki paskutinės

²²⁴ Kübler-Ross Elisabeth, *op. cit.*, p. 108.

²²⁵ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 105.

²²⁶ Jakoby Bernard, *Ir tu gyveni amžinai: Naujausi tyrinėjimai apie pomirtinį gyvenimą*, iš vokiečių kalbos vertė Teodoras Četrauskas, Vilnius: Alma littera, 2000, p. 15.

²²⁷ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 101.

ląstelės ir mėgina susprogdinti kiekvieną nervą, paversti jį baltai įkaitusiu dujų debesimi, saulės vainiku <...>²²⁸, bitininką apninka siaubinga baimė išprotėti, kurią jis suvokia kaip baimę tapti *quo nors kitu*, kažkokia kita jam nepažįstamos dimensijos būtybe. Šioje nepakeliamos kančios studijoje romano herojus kūnu ir dvasia pažįsta įvairiausias skausmo, to itin *sudėtingo meno*, apraiškas, visus įmanomus jo stiprumo laipsnius, psichologijoje dar vadinamus *pakentimo slenksčiais*. Vienąkart iki begalybės stiprėjančio skausmo plitimą organizmu, „besišakojantį žemyn link dubens, iš pradžių įprastu lygmeniu, po to – iki „baltumo įkaitusiu“²²⁹, protagonistas savo lystančiu kūnu jutimiškai patiria kaip landšaftą. Kitąsyk šią fizinę gėlą jis apmąsto kaip tiesos formą, „kaip nepaprastai tikslų matą toms jėgoms, kurios jungia kūną į visumą“²³⁰ ir leidžia jam egzistuoti. O itin retai kažkokios *aukštesnės* jėgos dovanojamas beskausmės nakties akimirkas Vestinas suvokia kaip palaimingą rojaus būseną primenančias pauzes (*diastazė*) prieš netrukus naujai užklupsiantį, visu kūnu nuvilnysiantį nervų sprogimą. Tomis valandomis, kai skausmas „lėtai, pamažu įsibėgėdamas, tarsi šuo, sekdamas pėdomis“²³¹, sugrįžta, savo subtilia, tik jam būdinga kančios kalba pranešdamas, kad išėjimas – visai čia pat, Veslanas, visą gyvenimą save laikęs ramiu, vienišu, gal net užsisklendusiu žmogumi, pajunta begalinį *kito* žmogaus *ilgesį*. Tais nykais sunkiai bepakeliamo skaudesio momentais užvis labiausiai jis ilgisi žmonos artumo: „Vėl galvojau apie Margaretą. Šiame rūke ar, galėtum sakyti, pavasario apniūky vėl jos kažkodėl ilgiuosi. Jos atsargių žingsnių kilimu ankstyvą rytą, <...> jos įpročio tvarkingai sudėti laikraščius į krūvelę spintelėje po kriaukle, man net nespėjus jų perversti, jos beveik nepakenčiamo įpročio pulti darbuotis dešimtą ar pusę vienuoliktos vakare. Tai štai ką žmogus atsimeni.“²³² Slegiamas vis didėjančios tuštumos, baimindamasis mirties akimirką pasitikti visų apleistas, nevilties apimtas, Vestinas prisipažįsta sau, kad žmonės jam vis dėlto buvo reikalingi, tik patys, deja, šito nejuto: „[a]š per mažai norėjau. Visą savo gyvenimą. Žmonės niekad nejuto, kad jie man *reikalingi*.“²³³ Tačiau po ilgų, net du mėnesius trukusių, dvejonų, Veslanas visgi apsisprendžia neskambinti buvusiai žmonai ir iš gyvenimo išeiti gaubiamas tylos. Ne todėl, kad būtų per sunku matyti jos širdgėlą, o dėl to, kad „du žmonės gali regėti tą pačią spalvą, bet negali pajusti to paties skausmo“²³⁴, nes bendrystė su *kitu* žmogų neretai paverčia dar vienišesniu, nei kad jis buvo iki sutikdamas *kitą*. Net dabar, nuo skyrybų su Margareta praėjus daugiau nei dešimčiai metų, herojus vis dar tebėra įsitikinęs, kad tikroji meilė šiame pasaulyje neegzistuoja, kad ji tėra iliuzija. Pamildamas *kitą*, žmogus įsimyli ne jį sužavėjusią sielą, o

²²⁸ *Ibid.*, p. 100.

²²⁹ *Ibid.*, p. 175.

²³⁰ *Ibid.*, p. 101.

²³¹ *Ibid.*, p. 34.

²³² *Ibid.*, p. 56.

²³³ *Ibid.*, p. 181.

²³⁴ *Ibid.*, p. 32.

tik vaizduotės apgaulingai susikurtą jo sąvoką, tiktai to asmens atspindį savo sąmonėje: „Galbūt mes galime bendrauti tik su savo vaizdiniais? Galbūt mūsų mylimieji tėra sąvokos?“²³⁵ O kadangi tokio komutatoriaus, per kurį mylimajai būtų įmanoma transliuoti autentišką savo besibaigiančios būties suvokimą, juslišką iki ligonio lovos ir stalelio greta jo susitraukusią pasaulio patirtį, dvasinės ir fizinės gėlos intensyvumo laipsnius, nėra, Larso Lenarto Vestino gyvybė gęsta Margaretai nieko taip ir nesužinojus apie daugiau nei pusmetį buvusį sutuoktinį naikinusią klastingą onkologinę ligą.

Intensyviausio skaudesio metu sąmonei priblėsus, išeities bitininkas ima ieškoti savižudybės idėjoje²³⁶, toje savo valia pasirinktoje „nebūtyje, kuri išvaduotų nuo merdėjimo, nepažįstamesnio už nebūtį, sukilusio iš vidaus, kad atskirtų <...> nuo būties išoriškumo“²³⁷. Tačiau po ištisas savaites trukusių kankinančių dvejonių priėjęs išvadą, kad vėžiu sergantieji neturi jokios išeities, nes yra „*visišškai* panardinti į tikrovę, į istoriją, į savo pačių biologiją“²³⁸, vieną dieną šią galimybę atmeta kaip absurdiškiausią iš visų jo svarstytų idėjų.

Skausmams kiek apimus, Vestinui dažnai kyla troškimas suprasti, kokia galėtų būti tikroji ji užklupusios negandos priežastis, kodėl, sulaukęs vos keturiasdešimties, jis turi šitaip kentėti? Giliai įsisirgęs ir jau netekęs jėgų, dėl kasdien organizmą iš vidaus deginančio skaudesio priepuolių veik nebegalėdamas peržengti namų slenksčio, kūną ištikusios negalios kaltininku bitininkas ima laikyti kiek asocialų savo gyvenimo būdą. Kaip ir kiekvienas mirties akivaizdoje suklypęs žmogus, Veslanas tampa nepaprastai sąžiningas savo bei *kitų* atžvilgiu, dėl ko su perdėtu skrupulingumu ima vertinti kiekvieną savo besibaigiančio gyvenimo įvykį. Jam atrodo, kad ligą galėjo sukelti nesugebėjimas, o gal ir nenoras išsaugoti santuoką, kategoriškas atsisakymas dalyvauti savivaldybės rinkimuose, jo atsiskyrėliškas pomėgis nuo žmonių užsisklęsti namuose – visa tai, ką dabar jis vertina kaip asocialų savo gyvenimo būdą, nors iš tikrųjų toks *niekada nebuvo*: „visą savo sąmoningą gyvenimą jutau, kad *stoviu nuošaly*, kad giliai giliai viduj esu asocialus, nors ir moku mokesčius. Rinkimuose nesu dalyvavęs nuo pat peštynių dėl pensijų laikų. Netgi tai, kaip aš reaguojau į savo ligą, yra, savaime suprantama, asocialu.“²³⁹

Tačiau tikroji ligos, šio Larsą Lenartą Vestiną sukrėtusio *sužeidimo*, vokiečių filosofo B. Waldenfelso vadinamo senu graikišku žodžiu „*pathos*“²⁴⁰, prasmė mirštančiajam nežinoma. „Tokiems įvykiams, kurie <...> smogia, <...> užpuola, <...> tinka senas žodis „*pathos*“, kuris

²³⁵ *Ibid.*, p. 40.

²³⁶ *Plg.* Onkologinės ligos keliamus skausmus išgyvenusios rašytojos J. Ivanauskaitės mintis apie pagundą nusizudyti: „Savižudybės pagunda. Išeiti laisva valia: liga manęs neįveikė.“ J. Ivanauskaitė, *op. cit.*, p. 133.

²³⁷ Lingis Alphonso, *op. cit.*, p. 152.

²³⁸ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 182.

²³⁹ *Ibid.*, p. 137.

²⁴⁰ *Plg.* Išskirtinį dėmesį savo filosofijoje sąvokai „*pathos*“ skiria ir mistikė S. Weil: „*Pathos* reiškia tiek *kančią* (ypač *kančią* iki mirties), tiek *pokytį* (ypač *virtimą* nemirtinga esybe).“ Weil Simone, *op. cit.*, p. 84.

priežodyje *pathei mathos* žada mokymąsi kančia²⁴¹, nes kiekvienas nelaimės ištiktas žmogus, pats save guosdamas, visada yra linkęs manyti, kad jam nutikęs fizine ar dvasine gėla paženklintas įvykis į jo gyvenimą įsiveržė *per anksti*, užklupo jį nepasiruošusį kančiai. Vidinei, mirties artumo sukeltai, sumaiščiai didėjant, pasigirsta sielvartingas bitininko atodūsis-priekaištas nepažiniai pasaulį valdančiai *Jėgai*: „Kodėl būtent aš?“²⁴²; „Kokia neteisybė!“²⁴³ Tiktai kančioje skendinčios širdies *atsakas* į ją sukrėtusią nelaimę visada be išimties būna *pavėluotas*: „Turėjau išnaudoti laiką geriau, negu sėdėdamas liaudies mokykloje Vester Voloje, o paskui išėjęs į pensiją prieš laiką ir augindamas bites.“²⁴⁴ Tačiau *pathei mathos* akcentuoja nelaimės ištiktojo dvasią auginantį kančios poveikį, nes „[j]ei *pathos* paveikia, tai jau nebeleidžia likti tokiam pačiam“²⁴⁵. Fizinė kančia apvalo Veslano dvasią, ima keisti jo vertybinę orientaciją, neigiamus kūno negalios sukeltus potyrius transformuodama į tauresnį santykį su pasauliu: „[k]eista, bet dabar <...> į pirmąjį planą iškyla visai kiti dalykai – strazdo čiulbėjimas už lango tuoj man pabudus, kiek toliau – varnos medžiuose, vidurdienį atlydžiui prasidėjus, vandens lašas šakoje. Visa tai dabar išnyra tarsi kitokioje, naujoje šviesoje, o visa kita netenka reikšmės.“²⁴⁶

Romano herojui nepakeliamai sunku laukti išėjimo dar ir todėl, kad jis jaučia, jog yra ir dar vienas, už pačią mirtį skausmingesnis dalykas, šią akimirką jį slėgiantis labiausiai, – tai neprasmingai nugyventas gyvenimas. Veslaną užplūsta graužatis dėl negrįžtamai praėjusio laiko, kurį galėjo išgyventi ir *kitaip*, brandžiau, dėl begalės gyvenime praleistų progų keliauti („Gyvenime praleidau progą keliauti.“²⁴⁷), neišnaudotų galimybių, kai dar buvo sveikas. Vestinas gailisi, kad po skyrybų dar kartą nebeįsimylėjo („Visad puoselėjau švelnią, patrauklią mintį įsimylėti.“²⁴⁸), kad savo gyvenime per mažai reikalavo iš moterų („Bėda su moterimis buvo ta, kad jos jautė: per mažai iš jų reikalauju. Moterys pasirengusios viskam, jei jaučia, kad to iš jų tikies.“²⁴⁹) ir apskritai didesniąją savo egzistencijos dalį praleido stovėdamas nuošaly gyvenimo.

Vestinas nekelia klausimo, kaip po mirties pasikeis jo namai; koks bus jų likimas; ar žmogus, kuriam jie atiteks, juos taip pat brangins, kaip ir jis? Kas nugrandys nuo durų nusilupusius dažus ir jas perdažys, ko jis jau nebesuspės padaryti, tačiau kuriose jis tik prieš mirtį išvysta stulbinančio grožio

²⁴¹ Waldenfels Bernhard, „Fenomenologija tarp *pathos* ir atsakumo“, iš vokiečių kalbos vertė Tomas Kačerauskas, *Santalka. Filosofija*, sudarė Tomas Kačerauskas, Vilnius: Technika, 2009, t. 17, nr. 3, p. 96.

²⁴² Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 180.

²⁴³ *Ibid.*, p. 29.

²⁴⁴ *Ibid.*, p. 128.

²⁴⁵ Gutauskas Mintautas, *op. cit.*, p. 259.

²⁴⁶ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 60.

²⁴⁷ *Ibid.*, p. 23.

²⁴⁸ *Ibid.*, p. 39.

²⁴⁹ *Ibid.*, p. 181.

meną? Kas toliau rūpinsis bičių šeimynomis? Ir apskritai, ar bent vienas žmogus jį prisimins po mirties, ar kas nors jo gailės? Veslanas tenori žinoti, kokia bus ateinanti vasara: karšta ar „[d]rėgna ir šalta kaip praėjusioji <...>“²⁵⁰, ir ar jis dar sulauks jos?

Sergantysis pradeda aiškiai suvokti, kad jau nebebajėgs atlikti visų jo laukiančių ūkio darbų iš po žiemos miego pabudusiame bityne, nebeišdervuos rudenį vandenį ėmusios leisti valtys, nebesuspės užpildyti pajamų deklaracijos ar sumokėti namų registracijos mokesčio. Nykstantis Veslano kūnas vis dažniau reikalauja dienos poilsio ir miego, tampa vis labiau apatiškas. Jei, akimirkai kitai skausmui šiek tiek apmašus, sąmonė prašviesėja, švedų rašytojos, literatūros ir teatro kritikės Astos Emmi Bolin straipsniuose Vestinas ieško paguodžiančio atsakymo į klausimą, ar žmogaus kančia turi kokią nors aukštesnę prasmę; ar kenčiant „galima absoliuti tamsa, ar galima tokia tamsa, kurioje išvis neįmanoma susiorientuoti?“²⁵¹ Nuo senumo pageltusiuose ir aptrupėjusiuose *Scientific American* žurnaluose ieško medžiagos apie fizinių skausmų stiprumą ir jų plitimą kūnu. Gyvenimo prarasties sielvarto užvaldytas, herojus tampa savotišku filosofu²⁵², tomis itin retai bepasitaikančiomis atokvėpio nuo skaudesio akimirkomis mąstančiu apie visatos prasmę; rutulio formos sielą, kurios viduje sukuriuoja „muilo burbulų pavidalo pojūčiai bei sąmonės aktai <...>“²⁵³; apie kiekviename žmoguje slypinčią jūros gelmių juodumo Paslaptį; patį beprasmiškiausią švedų kalbos žodį „aš“, panėšėjantį į savotišką „[n]eužpildytą kalbinę ertmę“²⁵⁴; galimą didžiausią atstumą, kuris nebūtų kliūtis mylėti *kitą*; apie piktybinių auglių susidarymą ir jų metastazių pasklidimą po kūną (šveicarų psichologės V. Kast teigimu, „[k]iekvienas žmogus turi savo paties atsakymus į paskutinius klausimus“²⁵⁵). Kenčiantįjį apima begalinis ilgesys kraštu, kuriuose jis praleido beveik visas paaugliškas vasaras. Atmintyje vis dažniau išskyla fragmentiški praėjusio gyvenimo vaizdai: viename iš ūksmėtų Vesteroso parkų, švelniai už rankos paėmusi, jį bevedanti senelė Ema ir balti, milžiniško dydžio suoleliai aplinkui; vaikystės kaime prie pusryčių stalo sėdintys giminaičiai; realinės mokyklos laikai ir visam gyvenimui atmintin įsirėžusi akimirka, kai joje pirmąkart sutiko būsimą žmoną; iš studijų laikų Upsaloje – didžiulis vargas su kojoms niekaip nepasiduodančiais vargonų pedalais, ypač atliekant pasažus; penkiasdešimtaisiais vienoje kaimo virtuvių kartu su tėvu gertos pridegusios kavos skonis ar šeštasis dešimtmetis Stokholme su mėlynais tramvajaus vagonėliais priešaky. Visi šie nostalgiški praeities prisiminimai, suteikiantys galimybę dar kartą mintyse išgyventi tai, kas gyvenime buvo patirta gražiausia, leidžiantys bent akimirkai užsimiršti nuo ligos ir jos keliamo liūdesio, yra ne kas kita, kaip išeinančiojo „nuostabiai

²⁵⁰ *Ibid.*, p. 55.

²⁵¹ Jonkus Dalius, *op. cit.*, p. 117.

²⁵² Priešmirtinė liga neretai sužadina pažinimo troškulį.

²⁵³ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 141.

²⁵⁴ *Ibid.*, p. 139.

²⁵⁵ Kast Verena, *op. cit.*, p. 134.

gražus atsisveikinimas su gyvenimu <...>²⁵⁶. Romano herojus galvoja ne vien apie tuščiai prarastas, neišnaudotas savo būties valandas, bet prisimena ir gražius, taurinančius praėjusių dienų vaizdus, tokiu būdu stengdamasis iš atminties klodų pasisemti kuo daugiau dvasios tvirtybės, reikalingos gyvenimui išgyventi iki galo. Pasak *Narnijos kronikų* autoriaus C. S. Lewiso, neįmanoma, kad žmogų ištikty vėžys kaip vienkartinis, tik tą momentą sukrečiantis įvykis, o po akimirkos jis būtų užmirštas ir gyvenimas vėl tekėtų po senovei. Susirgusįjį išstinka *absoliučiai kiekviena* šios ligos „valanda, kiekviena akimirka“²⁵⁷. Tai sudėtingas, ilgas *procesas*, kurį visą siekdamas išgyventi iki galo, ligonis yra priverstas ieškotis būdų, padedančių jam bent trumpam užsimiršti nuo gyvenimą ištikusios negandos. Iš besitartinčios mirties „jutimo randasi pašąmoninė intencija nykimą sulaikyti, vis didėjančias gyvenimo properšas užpildyti – atsimenamu ir įsivaizduojamu“²⁵⁸. Todėl tuose širdžiai brangiuose prisiminimuose iš laikų, kai kūnas dar buvo sveikas, nepažinęs priešmirtinės ligos keliamo skausmo, visų jo tonų ir pustonijų, Veslanas ieško *paguodos*: „ne šiaip sau kokios lengvos paguodos, o nuoširdžios, tokios, kuri sakytų, kad niekas nepasikeis, bet aš vis tiek privalęs jaustis paguostas <...>“²⁵⁹. Priešingai nei beviltiška, ligos apribota realybė, prisiminimais, įvairiausiomis imaginacijomis²⁶⁰ herojus gali laisvai vizualizuoti dar kartą norimą išgyventi potyrį iš laikų, kurie negrįžtamai praėję. Dėl beužsiveriančio ateities horizonto išeinančio Vestino „šąmonei laikas yra apgręžtas“²⁶¹, todėl romane taip dažnai ir kartojasi retrospektyvus jo grįžties į tai, ko nebėra, ko niekada daugiau nebebus, judesys.

Dažnas romane ir tiksliausiai šiuo metu sergančiojo fizinę bei dvasinę būklę simbolizuojantis klastingai bedugnėn gramzdinančių užsistovėjusių liūnų vaizdas: „Pelkynai. Kemsynai. Lėti, nejudrūs vandenys, išsisklaidą į daugybę mažų kanalų. Paukščiai, pakylą vienu triukšmingu debesimi, kai prisartiini. Silpni vėjai, liūliuoją rudens gelmes. Debesys.“²⁶² Kartu tai ir proustiškai jutimiška prisiminimo vizija, arba paskutinio Vestino išgyvento rudens, į atmintį labiausiai įsirežusio dėl naujo, nepaaiškinamo šuns įpročio bėgti iš namų ir kūno gelmių įsiskaudėjimo, aktualizavimas nyksmo, prarasties paženklintoje dabartyje.

²⁵⁶ *Ibid.*, p. 122.

²⁵⁷ Lewis Clive Staples, *Išvertas sielvartas*, iš anglų kalbos vertė Rasa Drazdauskienė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2009, p. 29.

²⁵⁸ Daujotytė Viktorija, „Fenomenologinis žvilgsnis: Jono Biliūno „Kūdikystės sapnai“, in: *XX amžiaus literatūros teorijos: Konceptualioji kritika*, sudarė Aušra Jurgutienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010, p. 31.

²⁵⁹ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 103.

²⁶⁰ Psichologės V. Kast vartojamas terminas sergančiojo *įsivaizdavimams*, vaizduotės polėkiams nusakyti. Įvairiausios imaginacijos krizės ištiktam ligoniui padeda trumpam užsimiršti ir tokiu būdu atgauti jėgas. Kol sergantįjį tai gelbsti, įsivaizdavimą V. Kast vadina *kūrybišku* problemos *sprendimu*.

²⁶¹ Mickūnas Algis, „Proustas ir Husserlis“, iš anglų kalbos vertė Ieva Vasilionytė, *Baltos lankos*, 2007, nr. 25/26, p. 205.

²⁶² Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 103.

Po veik visus vidaus organus išsibarsčiusių ir juose parazituojančių motininio auglio metastazių keliamas klaidingas skausmas ilgai neišvengiamai pažeidžia bitininko orumą, jį nuasmenina, atima iš jo iki ligos turėtą tapatybę ir paverčia absoliučiai neįgaliu žmogumi: „Aš, aš, aš, aš... vos po keturių kartų – beprasmiškas žodis.“²⁶³ Ligonis panyra į siaubingą atskirtį nuo pasaulio: nebeįstengia domėtis naujienomis, skaityti laikraščių, nes besiliejančiuose žodžiuose ima regėti *vien skausmą*. Įrašai užrašų knygelėse tampa vis lakoniškesni, prasideda lėtas „KALBOS MIRIMAS“²⁶⁴. Ir kuo išėjimas iš gyvenimo vis labiau artėja, tuo Larsas Lenartas Vestinas grimzta į gilesnę neviltį.

4.5. Susitaikymas

Sunykęs kūnas ir galių priešintis netekusi dvasia – taip būtų galima apibūdinti netrukus mirsiantįjį nuo vėžio, prieš lemtingąjį išėjimą pasiekusį paskutinį savo kelionės etapą, gydytojos E. Kübler-Ross vadinamą *susitaikymo* su baigtimi ir jos *priėmimo* pakopa. Tai metas, kai „kančia tampa per stipri, ryšys nutrūksta, o ligonis užsidaro kažkur kitame pasaulyje“²⁶⁵.

Kaimynui iš Skrivargordeno atiduotas šuo; kažkam, kas po ligonio mirties perims bites, palikti detalūs nurodymai, ką daryti su kiekvienu iš šešiolikos avilių; bandymas nusigauti iki čia pat namo esančios pašto dėžutės, prilygstantis vaikystės svajonei išsiruošti į Šiaurės ašigalių; konvulsiskai, tik po keturių nesėkmingų bandymų šiaip taip išstenamas prasmės veik netekęs „aš“; susiieškotas centrinės ligoninės telefono numeris ir išsikviesta greitoji, turinti paimti ketvirtą po pietų; panika, kad tik kelias nebūtų slidus ir ji laiku atvažiuotų (nors gegužė įpusėjus – rytinėje Vestmanlando pusėje vis dar tebesninga) – visi šie užrašų knygelėse likę lakoniški įrašai liudija, kad L. Gustafssono romano herojus taip pat vieną dieną pasiekia momentą, kai, daugiau nebegalėdamas išverti fizinių kančių, aiškiai suvokia, kad jo „kova baigta ir gyvenimas artėja prie pabaigos“²⁶⁶. Gyvybinei organizmo energijai bebaigiant išsekti, Veslanas daugiau nebesipriešina lemčiai, nes ilgiau nei pusmetį trukusiam maistui tęsti jis nebeturi jėgų. Ir nors vienas iš paskutiniųjų *Suplyšusioje* užrašų knygelėje paliktų įrašų skelbia, kad jo „užduotis tomis dienomis, savaitėmis ar, blogiausiu atveju, mėnesiais, kurie dar liko, – būti didžiu, aiškiu NE“²⁶⁷, visgi paties išsikviesta greitoji liudija, kad Larsas Lenartas Vestinas daugiau *nebeįstengia neigti* jo laukiančios mirties – jis susitaiko su ja, „pripažįsta ją kaip asmeninę užduotį

²⁶³ *Ibid.*, p. 187.

²⁶⁴ *Ibid.*, p. 156.

²⁶⁵ Szczeplik Andrzej, *Kora: Apie ligonius, ligas ir medicinios sielos paieškas*, iš lenkų kalbos vertė Kazys Uscila, Vilnius: Mintis, 2010, p. 162.

²⁶⁶ Blevins Sharon, *op. cit.*, p. 95.

²⁶⁷ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 186.

<...>²⁶⁸ ir atsiduoda ramiam jos laukimui. Kūnui reikalaujant vien rimties ir poilsio, Veslanas galutinai užsisklendžia nuo pasaulio, jo niekas daugiau nebejaudina: „Paskutinėmis dienomis pradėjo daug kalbėti apie kažkokį „informacijos biurą“. Jų rūpesčiai jau nėra mano rūpesčiai.“²⁶⁹ Bitininkas ryžtasi išsikviesti greitąją ir atsigulti į ligoninę tik todėl, kad paskutines likusias dienas nugyventų be klaikaus, visą kūną juosiančio skaudesio, nes pradėti intensyvų gydymą nebėra jokios prasmės. Net ir susitaikęs su netrukus ištikšanās mirtimi, herojus lieka laisvas rinktis, kaip vertingiau išgyventi likusį laiką.

Šis nežinia kiek truksiantis (iki ligonio *biologinės* mirties) Veslano susitaikymo su besibaigiančia egzistencija laikotarpis yra nors ir liūdnas etapas, visgi jis – ir vilties persmelkta *neišvengiamybė*: „Visada valia tikėtis, kad nelaimė aplenks. Visada valia tikėtis.“²⁷⁰ Nuo pat pirmųjų sopulio priepuolių romano protagonistui palūžti neleidusi *viltis*, šis slėpiningas jausmas, kad kiekviena jo išgyventa ir dar išgyvensima kančia būtina turi turėti kažkokią gilesnę, nesuvokiamą prasmę, kurios Veslanas mėgino ieškoti net filosofiniuose švedų rašytojos straipsniuose, neapleidžia jo ir iki pat mirties (nuo rugpjūčio iki gegužės – visų penkių fazių metu), apie ką liudija ir paskutinė knygos epigrafo eilutė: „Aš niekada nepasiduosiu!“²⁷¹ Bet ligai ir toliau progresuojant, savirealizacijos laisvės, galimybių kūrybiškai tvarkyti savo paties gyvenimą bitininkui ji nebesuteikia. Larso Lenarto Vestino gyvenimas gęsta.

Iš visų penkių aprašytų mirštančiojo sielvarto įveikos pakopų sunkiausiai herojus išgyveno ligos *neigimo*, atsisakymo patikėti gyvenimą staiga sugriovusios tragedijos realumu etapą. Kartu tai ir ilgiausiai visoje jo ligos istorijoje trukusi stadija, vėlyvą besibaigiančios vasaros vakarą kūne netikėtai įsplieskus skausmams, prasidėjusi *psichologine* Veslano *mirtimi*, kuri, priešingai, nei fiziologinė ar biologinė mirtis, „yra grįžtamas asmens gyvybingumo nustojimas“²⁷². Po šios netikėtos išikties, sergančiajam ilgai benti iš dalies atgavus dvasines jėgas, iš paskutiniųjų puolama *kovoti, nepasiduoti*. Benti jau tol, kol leidžia fizinės galios.

Veik neįmanoma atsekti, kiek Vestino gyvenimo laiko užima likusios stadijos, labiausiai būtent ir atspindinčios jo nenuilstamą troškimą nebūti įveiktam mirties. Kiekvienos stadijos trukmė priklauso nuo jo dvasinės brandos, pasaulėžiūros, silpstančių galių net ir mirties akivaizdoje nepaliaujamai stengtis realizuoti save, nuo ligonio dvasinio ryžto *nepasiduoti*, gebėjimo kuo ilgiau išsaugoti *viltį*. Kiekvienoje iš šių penkių, romano herojaus *gal* net ir *nenuosekliai* išgyventų, pakopų galima fiksuoti

²⁶⁸ Jankovich István, *Išgyvenau savąją mirtį: Grįžimas iš klinikinės mirties*, iš vengrų kalbos vertė Margit Marija Rubaževičienė, Vilnius: Vaga, 1998, p. 165.

²⁶⁹ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 179–180.

²⁷⁰ *Ibid.*, p. 188.

²⁷¹ *Ibid.*, p. 5.

²⁷² Kramer Kenneth, *Šventas menas numirti: Kaip pasaulio religijos supranta mirtį*, iš anglų kalbos vertė Miglė Jurkuvienė, Vilnius: Dialogo kultūros institutas, 2006, p. 27.

vis labiau menkstančius, svarbą prarandančius biologinius kūno aspektus ir vis subtilesnius besirengiančiojo palikti pasaulį sielos bei dvasios poreikius²⁷³. Kiekviena iš jų mirtinai įsisirgusiajam – nelyginant savotiška psichologinė savisaugos priemonė, daugiau ar mažiau padedanti įveikti besitartinančios gyvenimo baigties keliamą širdgėlą ir leidžianti bent iš dalies pasiekti dvasios ramybę, susitaikymą su lemtimi, žmogaus būties dužlumu.

Nepagydomai įsisirgusio Veslano iš arti išgyvenama „mirties esamybė <...> sukuria galimybę dvasiškai atgimti <...>“²⁷⁴, transformuoja visą jo vertybinę orientaciją. Ligos pakirstas, L. Gustafssono romano herojus *dvasiškai subręsta*. Nuo šiol *kitaip*, amžinybės požiūriu (*sub specie aeternitatis*), jis pradeda vertinti savo santykius su draugais, pažįstamais ir net artimaisiais: „Ar ji [buvusi žmona – V. Š.] iš tikrųjų buvo (man)? Ar aš visą tą laiką bendravau tik su sąvoka?“²⁷⁵ Vestinui nėra nieko baisiau, kaip mirties akivaizdoje suvokti, kad didesnioji dalis jo gyvenime puoselėtų santykių su žmonėmis tebuvo apgaulinga bendrystė su vaizduotės meniškai susikurtomis sąvokomis, o ne su realiais žmonėmis.

Ligos pradžioje dėl kiekvieno menkniekio mėgdavęs plūstis („įsikalė sau į galvą, kad *kam nors visa tai rūpi* tik todėl, kad jie skundžiasi. IDIOTAI NERALIUOTI.“²⁷⁶), mirčiai artėjant, kiekvieną žmogaus siekį savo mintis, potyrius išsakyti kalba Vestinas ima vertinti kaip neįžvelgiamo vidinio pasaulio galių *atvertį*, kaip vienintelę tame pasaulyje egzistuojančią fenomenalią galimybę bet kurį sąmonės išgyvenamą suvokimo aktą paversti „pirmapradžiu <...> esinio bylojimu <...>“²⁷⁷, apvalytu nuo bet kokio sąmoningo iškraipymo ar paskalų („siaubas išlaisvino mane nuo visų tų kalbų, kurias kažkada buvau išmokęs <...>“²⁷⁸).

Visi iki ligos Vestino branginti dalykai – meilė, santuoka, darbas, finansinė padėtis – gyvenimui baigiantis, nebetenka esmės. Visa tai dabar „grimzta gilyn, tarsi tai būtų tik smulkmenos, tik trumpos akimirkos, visa, kas ką tik buvo užpildę <...> pasaulį ir vertė per naktis mąstyti atviromis akimis. Visa virsta tik šiokiomis tokiais epizodais daug svarbesniame pasakojime, kuriame <...>“²⁷⁹ vienintelė tikrai brangintina *vertybė* yra *kažkieno* kiekvienam skirtingai atseikėtas *gyvenimo laikas*, kurį galima išgyventi vien sielojantis dėl ištikusios vienos ar kitos negandos. Bet visada yra galimybių jį nugyventi ir *kitaip* – besistengiant padaryti visa, kas tik įmanoma, kad tragedijos sukeltas „sielvartas nusloptų“²⁸⁰.

²⁷³ Jankovich István, *op. cit.*, p. 179.

²⁷⁴ Kramer Kenneth, *op. cit.*, p. 33.

²⁷⁵ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 41.

²⁷⁶ *Ibid.*, p. 88.

²⁷⁷ Heidegeris Martynas, „Kasdienė būtis čia ir čia-būties nuopuolis“, sudarė ir iš vokiečių kalbos vertė Arvydas Šliogeris, in: *Rinkiniai raštai*, Vilnius: Mintis, 1992, p. 84.

²⁷⁸ Gustafsson Lars, *op. cit.*, p. 117.

²⁷⁹ *Ibid.*, p. 81.

²⁸⁰ *Ibid.*, p. 102.

Taigi priešmirtinė Vestino kūną sunaikinusi liga, kaip ir bet kuris kitas sukrečiantis gyvenimo potyris, turi žmogaus *dvasią auginančią vertę*. Visi tie devyni fizinio ir dvasinio kęsimo sklidinį mėnesiai – tai laikas, kai herojus mokosi iš naujo *pažinti save*.

Pasak S. Weil, „[t]ikros nelaimės nėra ten, kur viena ar kita forma nėra socialinio nuosmukio <...>“²⁸¹. Ilgus mėnesius klastingai vidinę kūno pusę ardanti liga nulemia ir Veslano komunikaciją su savimi bei aplinkiniu pasauliu. Romano herojus, jausdamas kasdien vis aštrėjančius ligos simptomus ir suvokdamas jų rimtumą, be psichologinės mirties dar išgyvena ir *socialinę* netektį. Dėl pernelyg ankstyvo (vos keturiasdešimties) išėjimo į pensiją, išsiskyrimo su žmona ir progresuojančios ligos bei jos keliamo klaikaus skaudesio, nebeleidžiančio pasirūpinti savimi, užsiveria iki tol bitininko palaikyti socialiniai, komunikaciniai ryšiai. Diena iš dienos organizmą deginantis skausmas ilgainiui „sukelia susvetimėjimą, egzistencinį vakuumą, atskiria nuo išorinio pasaulio, įkalina kūne, izoliuoja <...>“²⁸², dėl ko jėgų vis labiau netenkantis Veslanas užsisklendžia atokiame vienkiemyje drauge su šunimi ir bičių šeimynomis (*komunikacinė izoliacija*). Ir nors turi televizorių, prenumeruoja Vestmanlando *Apskrities laikraštį*, visgi daugiau gyvena seniai praėjusių laikų apmąstymais, prisiminimais iš laimingų dienų, kai kūnas dar nebuvo pažinęs vėžio keliamo skaudesio. Mieliau kalbasi pats su savimi ar šunimi, nei gretimų kaimų gyventojais, todėl socialinė Larso Lenarto Vestino mirtis yra jo komunikacinė *atskirtis* nuo svetimu jam tapusio aplinkinio pasaulio. Visų svarbiausioji vienystėje gyvenančio bitininko komunikacijos forma yra savotiškam dienoraščio rašymui prilygstantis trijų užrašų knygelių pildymas, nutrūkstantis kaip tik tą akimirką, kai net visų menkiausiam, beprasmiškiausiam, beveidžiam įvardžiui „aš“ ištarti mirštančiajam nebeužtenka jėgų.

Teigti, kad L. Gustafssonas, rašydamas apie nuo blūznies vėžio mirštančio bitininko išgyvenimus, specialiai taikė psichiatrės E. Kübler-Ross išskirtas, mirštančiųjų elgsenos stebėjimu pagrįstas pakopas, nėra pagrindo, nes nėra absoliučiai jokių tai patvirtinančių argumentų. Tačiau akivaizdu, kad rašytojas buvo detaliai susipažinęs su iš gyvenimo išeinančio žmogaus psichologija. Netgi su pačia onkologine liga, jos pasklidimu kūne, subtiliausiais sergantįjį vis labiau alinančio skausmo tonais ir pustoniais ir net akimirkai jėgas atgauti leidžiančiomis pauzėmis tarp jų, kurias jis skaitytojui perteikia juvelyriškai nugludintomis metaforomis – „kalbinės transcendencijos lygmeniu“²⁸³.

Esmingiausia, ką leidžia suvokti toks psichologinio *sielvarto įveikos modelio* taikymas mirštančio herojaus išgyvenimams, – kad mirtis – itin skausmingo savianalizės proceso lydymas

²⁸¹ Weil Simone, *Dievo laukimas*, iš prancūzų kalbos vertė Diana Bučiūtė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2017, p. 69.

²⁸² Geniusas Saulius, *op. cit.*, p. 2.

²⁸³ Daujotytė Viktorija, *Kalba ir jos menas: Filologiniai tyrimai ir patyrimai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009, p. 60.

paskutinis – aukščiausias – gyvenimo slenkstis, perkainojantis Larso Lenarto Vestino vertybes ir suteikiantis jam išskirtinę galimybę pažinti tikrąją savo gėstančio gyvenimo vertę.

V. IŠVADOS

L. Gustafssono romano *Bitininko mirtis* herojaus *kūniškoji* patirtis šiame darbe tirta remiantis fenomenologiniu metodu, suteikiančiu galimybę kiaurai „įsismelkti“ į mirtinai įsisirgusiojo kūną ir intuityviai pažinti, kaip vyksta jo transformacija, veikiama vis stipresnį skaudesį keliančios neišgydomos ligos; kaip pats herojus priima ir suvokia gyvenimo baigtį artinantį savojo kūno nyksmą; kaip slaptas fiziologinių organizmo gelmių irimas veikia jo mąstymą ir savojo *aš* suvokimą.

Vis kaitresnis dešimtosios pusės ties kirksniami deginimas Larsui Lenartui Vestinui sugrąžina savojo kūniškumo jausmą, palikus rūpesčius bityne, priverčia jį susitelkti vien tik į trapų, mirtingą kūną – ribotą savojo *aš* prieglobsčio neaprepiamame pasaulyje erdvę, vienintelę to pasaulio turėjimo galimybę, kuri, kūnui mirtinai įsisirgus, bet kurią akimirką iš Veslano gali būti atimta. Žvelgiant fenomenologiškai, šią netikėtai užgimusią savojo kūniškumo juseną, keliančią tokią pat baimę, gėdą ir šleikštulį, kaip ir paauglystėje vykusio brendimo metu, galima interpretuoti, kaip herojaus sugrįžimą prie pačios savo mirštančio kūno *esmėtyros*. Slaptomis dubens srities organus, ištusis jų audinių pluoštus, raumenų skaidulas ardanti onkologinė liga Veslanui asocijuojasi su grėsmingu, diena iš dienos aštrėjančiu, gyvenimą iš jo besirengiančiu atimti *skausmu*. Šis dažniausiai paryčiais įsibėgėjantis, ilgainiui visą kūną apjuosiantis skausmas fizinės ir dvasinės kančios kalba byloja apie vidinėje bitininko kūno pusėje vykstantį intensyvų irimą, mirtimi pasibaigiantį iki ligos darniai funkcionavusių organų veiklos sutrikimą. Kiekvienas naujai užplūstantis vis aštresnis skaudesio priepuolis kūniškoje Veslano patirtyje atsiveria kaip fenomenali galimybė savo kūną pajauti ir išgyventi iki tol *nepažintu* nervinių skaidulų gebėjimo viduriuose *sukurti* tikrą skausmo *misteriją* ir vidinių galių ją *ištverti* būdu. Dėl šių mįslingų, pačiam herojui nuostabą keliančių organizmo galių sparčiai nykstantis, besiraukšlėjantis, rudų, besiplečiančių dėmių nusėtas Veslano kūnas fenomenologiškai panėšėja į sudėtingą, gilios analizės reikalaujantį meno kūrinį, kurio vienintelė tikroji pažinėja ir interpretatorė visgi tegali būti pati mirtinai įsisirgusiojo *sąmonė*, nes *kentėjimo* modalumu besireiškiančiam skausmui pažinti visada reikalingas *pirmasis asmuo*.

Organizmui kaskart iki begalybės įsiskaudėjus, fizinės gėlos kelionę savo kūnu herojus imasi tirti topografiškai, tokiu būdu išplėsdamas *vidinės* savo kūno *pusės erdvę*, tampančią savotiška antiteze iki ligonio lovos ir nedidelio stalelio greta jos sumažėjusiai *išorinei erdvei*. Ekstremalaus skausmo metu, kenčiančiojo *aš* besiveržiant iš kalėjimu tapusio kūno, skausmas peržengia gimtojo kūno ribas ir įsismelkia į aplinką, visą herojų supantį pasaulį nudažydamas ta pačia jo organus sprogdinančia sopolio spalva. Šis Veslano sąmonėje įvykstantis metafizinis kraštovaizdžio *įskausminimas* įtvirtina naują

bitininko santykį su aplinka. Nuo šiol visas Vestiną supantis pasaulis tampa jo skaudančio kūno dalimi (aš *esu* skaudamas *kūnas* / aš *esu* ši įskausmintą *aplinka*), išoriniu jo išgyvenamo fenomenologiškai išgryninto skaudesio atspindžiu, savotišku skausmo priedėliu, jo *prieaugiu*. Fizinės gėlos išsiliejimas į aplinką ir pasklidimas po ją skausmą lyg ir padaugina, bet kartu ir sumažina jo koncentraciją herojaus kūne (per skausmą kūnas yra *transcenduojamas*). Kūniškosios kančios fenomenas yra unikalus ir asmenišką, fiziniame lygmenyje jis neperžengia Veslano kūno ribų: išverti skausmą jam tenka *pačiam*, dalijimasis kūniškąja gėla įmanomas tikrai dvasiškai, bet *kitam* jis niekada netaps autentišku kenčiančiojo skausmu. Sopulys kūną apnuogina, nepakeliamai įsiskaudėjęs, kūnas netenka galių apsimetinėti, dėl ko *kitiems* absoliučiai nepažinus Vestino organizmo gelmenų irimas per skausmą tampa regimas kaip išorinis *angustia* sluoksnis. Net pačiam herojui jo kūną žalojantis skausmas yra didžiulis *slėpinys*, kurį jis teįstengia nusakyti fizinę gėlą į transcendentinę plotmę perkeliančiomis metaforomis, nes kūniškąjai patirčiai įšavokinti jam kalboje stinga žodžių. Kūną į nesatį vedantis skausmas, ši iki ligos bitininko kasdiniame diskurse vietos neturėjusi sąvoka (nes tuomet ji dar tebuvo *kitu*, o ne jo paties kūno patirtimi) Larso Lenarto Vestino filosofijoje nuo šiol tampa vienintele pasaulyje egzistuojančia *tiesa*, priverčiančia nuolankiai paklusti net maraus kūno ląsteles. Protagonisto organizmą užgrobusi ir auka jį pavertusi liga per skausmą įgilina ne tik kūno, bet ir jo sielos pažinimą. *Diastazė* – salsvumo skonį burnoje turintis atokvėpis tarp dviejų fizinės kančios ištikčių, toji *rojaus* žemėje *būseną*, ilsina Veslano kūną, suteikdama jėgų jam pakelti naują, netrukus užklupsiantį sopulio proveržį. Ištisomis dienomis vien į skausmą sutelktas bitininko dėmesys šios trumpuotės pauzės metu nukreipiamas į filosofinius apmąstymus apie pomirtinę sielos būtį. Vestinas neįstengia suvokti savojo kūno ir jame inkarnuotos sąmonės – jį vis dar tebesupančio pasaulio suvokėjos – baigties, nes dar nėra išgyvenęs mirimo potyrio, todėl egzistenciją po kūno mirties jis reflektuoja kaip virtimą kažkuo absoliučiai *kitu*. Kiekybiškai trumpėjantis beskausmis laikas kokybiškai nusveria ekstremalaus įsiskaudėjimo laiką: tomis kūno ir dvasios jėgoms atgauti skirtomis beskausmėmis akimirkomis Veslano *būtis* trumpam *suintensyvėja*, išryškėja galimybių kūrybiškai veikti pasaulyje netekusio kūno (kūniškojo *nebegalėjimo* matmuo, nes galimybė savarankiškai veikti, kūnui tapus neįgaliu, yra atiduota į *kito* rankas) intencijos *dar* bent šiek tiek įsibūti ir suvokti, *dar* patirti ir išgyventi.

Pirmaisiais ligos mėnesiais gyvenęs nuo vienos sopulio ištikties iki kitos, ilgainiui Veslano kūnas virsta pačia *skausmo esatimi*. Iki begalybės deginantis vidurių skausmas dabar tampa jo būties atmaina, vienintele įmanoma šio mirtinai įsisirgusio kūno egzistavimo nepaprastai sumažėjusiame pasaulyje forma.

Skausmas ne tik užgrobia Vestino kūną, vieną dieną iš jo atima ir kalbą – galimybę suvokti ir žodžių materija paversti savo tapatumą. Herojaus *aš* tampa nebylus, užgęsta ne tik išorinė, bet ir vidinė jo komunikacija. *Kalbos mirčiai* išjungus sąmonę, kūną išstinka *biologinė mirtis*.

Ir visgi neišgyvenęs fizinės gėlos, šio dvasių nuskaistinančio katarsio, Larsas Lenartas Vestinas neturėtų kuo matuoti beskausmio laiko (*diastazė*). Nepatyręs nykstančio kūno kančių, romano herojus gal niekada taip ir nebūtų suvokęs, kad rojus egzistuoja ne kažkur ten, anapus, bet driekiasi prieš jo akis, žemėje, kad jis yra *laikas, kai* absoliučiai nieko *neskauda*. Nebūtų supratęs, kad didžiąją savo gyvenimo dalį nugyveno rojuje, jo taip ir nepažinęs.

Mirtinai įsisirgusio bitininko fiziniai ir dvasiniai išgyvenimai fenomenaliai yra skirtingi, tačiau dėl integralios kūniškosios ir dvasinės prigimties jie neatsiejami. Kasdien kūną sekinantis *skausmas* yra fizinė mirštančio herojaus patirtis, o jo keliamas *kančia* – daugiau dvasinė kategorija, todėl psichologiniam Larso Lenarto Vestino išgyvenimų tyrimui taip pat tenka ne mažiau svarbus dėmesys – serga, kenčia ir miršta ne fizinis kūnas, bet *asmuo*. Mirštančiojo dvasinės raidos analizei šiame darbe pasitelktas E. Kübler-Ross *penkių sielvarto įveikos pakopų modelis*, leidžiantis stebėti, kaip Veslano baimė pripažinti tiesą apie ligą (*neigimas*) išprovokuoja gausybę apsimestinių argumentų, kuriais jis siekia nuneigti ne tik intuityvius, iš sąmonės kylančius, savo padėties rimtumo įrodymus, bet ir akivaizdžius, patiriamus tiesiogiai. Didžiausio skaudesio akimirką prisipažindamas sau, kad, sudegindamas laišką, visą atsakomybę dėl kūno negalios užsivertė ant savo pečių, dėl ko dabar yra pasmerkta pats vienas sulaukti mirties, kuria visgi netiki, nes vis dar tebesijaučia esąs per daug gyvybingas, herojus vienu metu ir teigia, ir neigia. Troškimas nuneigti gyvenimą ištikusią krizę, šią kraupią žinią nesąmoningai išstumti į sąmonę leidžia daryti išvadą, kad neigimas yra Veslano charakterio, asmenybės bruožų, pasaulėžiūros ir net gyvenimo būdo dalis – vienintelė patikima jo savigynos priemonė. Diagnozės neigimas, realybės dangstymas paties išgalvotais argumentais išprovokuoja ir išorinį bitininko slėpimąsi nuo *kitų* – didėja jo fizinė ir komunikacinė *izoliacija*, kurią jis pateisina nenoru būti *kitų* kontroliuojamam. Tačiau toks įnirtingas besiantinančio mirties fakto neigimas sukelia atvirkščią rezultatą – Vestinas ima blaiviau žvelgti į jį ištikusią negandą, ir tai jį atveda į *dalinį susitaikymą*.

Netikėtai įprastą gyvenimo tėkmę sugriovusios ligos keliamas *pyktis* – dar vienas bitininko savigynos mechanizmas – į gydytojus, kaimynus, giminaičius ir net mokesčių inspekciją nukreipta agresyvi neigimo forma. Užvis ryškiausias – *egzistencinis* Vestino *pyktis* ant įvardžiais „*ta kita*“ nusakomos ligos, atėmusios iš jo kūniškojo veikimo laisvę, pažeidusios autonomiją ir dabar labiausiai jį kontroliuojančios, verčiančios keisti įprastą gyvenimo būdą. Aklas priešiškus *kitiems* nėra nauja asmenybės patirtis – *pyktis* Vestinui būdingas nuo pat vaikystės. Ši neigiama emocija blokuoja

galimybę herojaus sąmonei priimti fizinę ir psichologinę ligos patirtį kaip *savą*, kaip paties gyvenimo dalį. Kartėlis yra daugiausiai energijos išsunkianti, protagonistą labiausiai išvarginanti emocija, suteikianti galimybę jam įsisąmoninti, kad *mirtis* visgi yra *neišvengiama*.

Vestinas nors ir pripažįsta egzistuojant pasaulio Kūrėją, tačiau, neturėdamas maldos ir pasitikėjimo Dievu patirties, mieliau derasi su savo paties vidinėmis galiomis. Dabarties sunkio nepakeliamumas lyg ir nuskausminamas Veslano sąmonėje užgimstančio troškimo *nepasiduoti*, iš paskutiniųjų *kovoti*, kabintis į viltį įveikti ligą, kad būtų galima vėl pradėti gyvenimą *iš naujo*. Apmąstydamas praeitį (mirštančiojo *laikas* dėl beužsiveriančio ateities horizonto yra *apgręžtas*), būties prasmę, besibaigiančio gyvenimo vertę, Veslanas palengva įsisąmonina, kad viskas šiame pasaulyje yra *laikina*.

Didžiulę *neviltį* sukėlęs būties laikinumo, lemties neatšaukiamumo suvokimas herojų pastūmėja iš naujo permąstyti savo santykius su *kitais*, pačiu gyvenimu, kritiškai įvertinti savo paties nuostatas ir jų įtakotus gyvenimo pasirinkimus. Savo reakciją į ligą jis pavadina tiesiog *asocialumu*, tačiau tik prieš pat mirtį padaryta teisinga išvada galimybių atitolinti mirtį nebesuteikia.

Skausmas ir besiartinančios mirties siaubas palaužia vienystėje gyvenančio Veslano orumą, iš esmės perkainoja jo dvasines vertybes. Priešmirtinė liga nors ir nuskurdina herojaus kasdienybę, tačiau, suteikusi fenomenalią galimybę mokytis *kančia*, *kančioje* ir *per kančią* (*pathei mathos*), subrandina jį dvasiškai, užaugina kaip asmenybę. Kūniškosios gėlos įveiktas, ligonis nebesipriešina. Diena iš dienos kartotas jo aiškus, tvirtas NE taip pat miršta. Veslano *susitaikymą* su savo lemtimi liudijanti išsikviesta greitoji yra lyg ir jo pralaimėjimas, bet kartu ir pirmas tikslingas veiksmas, siekiant padėti sau iš gyvenimo išeiti be klaikaus, veriančio skaudesio.

Ligos pradžioje visa Larso Lenarto Vestino komunikacija buvo lydima pykčio ir *kitų* vengimo (*komunikacinė izoliacija*). Ligai įpusėjus, neviltis ir vis didėjanti tuštuma, baimė mirties akimirką likti visų apleistam mirštančiajam sužadina begalinį *kito* ilgesį (*komunikacinio artumo ilgesys*). Gyvenimui gęstant, sergančiojo interesų ratas vis labiau traukiasi, jis tetrokšta rimties ir poilsio, pasaulio rūpesčiai jau nebėra jo rūpesčiai (*artėjama prie komunikacinio akligatvio*, arba tiesiog *socialinės mirties*).

Taigi tikrąją savo kūno, šio fenomenologinio *aš* prieglobsčio pasaulyje, vertę, kaip ir paties gyvenimo vertę, Larsas Lenartas Vestinas atranda tikrai organizmo gelmėms slaptai pradėjus irti.

Devynis mėnesius trukusi jo kelionė į mirtį yra kūdikio vystymosi motinos iščiose antitezė. Galių netenkantis Veslano kūnas nyksta, tačiau jo dvasinis *aš*, pamažu suvokdamas savojo kūno mirtiškumą, nesąmoningai ruošiasi egzistencijai po mirties, nors ilgus mėnesius ir grumiasi su mintimi apie jo laukiančią tragišką lemtį. Kūdikio kūnelio ir jo asmens, kaip dvasinės būties, vystymasis ir ruošimasis

gimimui yra nesąmoningas, užkoduotas pačioje žmogaus prigimtyje. O brendimas mirčiai gali būti sąmoningas.

Esmingiausia, ką leidžia suvokti toks psichologinio *sielvarto įveikos modelio* taikymas mirštančio bitininko išgyvenimams, – kad piktybinės ligos sukelta, organizmo gyvybinių funkcijų užgesimu pasibaigianti mirtis nėra vien biologinis įvykis. Mirtis taip pat yra ir pats reikšmingiausias, giliausiai sukrečiantis, ilgas, nepaprastai *sudėtingas* psichologinis *procesas*. Atsidūręs nebūties akivaizdoje, herojus nors ir nebegali pakeisti savo lemties, visgi yra laisvas keisti savo požiūrį į ją ištikusią tragediją. Kančiose mirštančio jo kūno įsčiose subrandinama ir išnešiojama *nauja* besibaigiančio gyvenimo *prasmė*. Ir nors Larsui Lenartui Vestinui nebetenka jos išpildyti, visgi jis gęsta transcendentiskai vildamasis, kad net ir ne taip brandžiai nugyventas gyvenimas nebuvo beprasmiškas, kad jis turi unikalią, neįkainojamą vertę.

Per daugybę skausmo, kančios ir sielvarto slenksčių perkopęs romano išeinantysis esti šiek tiek aukščiau už pasiliekančiuosius, nes žmogaus gyvenime nėra nieko prasmingesnio už *kančių* ir gebėjimą ją *ištverti* iki galo.

VI. SANTRAUKA

Pagrindinės sąvokos: Larsas Gustafssonas, Fredrikas Svenaeusas, Elisabeth Kübler-Ross, liga, kūnas, skausmas, kančia, sielvarto įveikos pakopos, mirtis.

Darbe analizuojamas švedų rašytojo, filosofo Larso Gustafssono (1936–2016) romano *Bitininko mirtis* protagonisto Larso Lenarto Vestino (Veslano) piktybinės ligos ardomo kūno išgyvenamo skausmo ir jo keliamos kančios fenomenas, suvokiamas kaip į nesatį vedanti unikali ribinė žmogaus gyvenimo patirtis. Iš gyvenimo išeinančio žmogaus akistata su mirtimi, jo fenomenalus susidūrimas su savo kūno baigtinumu darbe interpretuojamas kaip ilgas, sudėtingas *mirimo procesas*.

Šio darbo objektas – daugiau nei pusmetį trunkančios kelionės į mirtį metu romano sergančiojo įgyjama *kūniškoji* ir *dvasinė* patirtis, analizuojama remiantis švedų medicinos filosofo F. Svenaeuso išvalgomis pagrįsta *fenomenologine skausmo teorija* ir JAV gyvenusios šveicarų psichologės, psichiatrės E. Kübler-Ross suformuluotu, mirštančiųjų elgsenos, psichologinių būsenų stebėsenai paremtu *penkių sielvarto įveikos pakopų modeli*. Diena iš dienos kūną sekiantis *skausmas* yra fizinė mirštančio herojaus patirtis, o jo keliamas *kančia* – daugiau dvasinė kategorija.

Ilgus mėnesius sekusi priešmirtinė liga atima iš protagonisto kūniškojo veikimo laisvę, paverčia jį neįgaliu, namų slenksčio peržengti ir savimi pasirūpinti nebegalinčiu fenomenu. Motininio auglio ir naujai išsisėjusių metastazių keliamas skausmas kūniškoje herojaus patirtyje atsiveria kaip iki ligos nepažintų jo vidinių galių *gelmė*, kaip pačios lemties dovanota galimybė savo kūną pažinti ir išgyventi unikaliu būdu. Ekstremaliausio įsiskaudėjimo metu kūnas yra transcenduojamas. Fizinė gėla apnuogina sergančiojo kūną, dėl ko *kitam* nepažinus Veslano organizmo nyksmas per skausmą tampa regimas kaip išorinis *angustia* sluoksnis.

Besiartinančios mirties fakto sukrėstas, protagonistas savo vidiniame, dvasios, pasaulyje keliauja per sausringus gydytojos E. Kübler-Ross išskirtus diagnozės *neigimo*, *kartėlio* dėl įprastą gyvenimo tėkmę sugriovusios nelaimės, trumpalaikio bandymo *derėtis* su savo paties vidinėmis galiomis, kad šios nepailstų *kovoti*, iki pat paskutinio atodūsiu *nepasiduoty*, *širdgėlos* dėl iš po kojų slystančios žemės ir tragiškos lemties *priėmimo* slėnius. Kiekvienas iš jų yra nelyginant savotiška herojaus savisaugos priemonė, palengva padedanti įsisąmoninti savojo kūno mirtiskumą ir atspindinti vidinės raidos kelią. Priešmirtinė liga nors ir nuskurdina bitininko kasdienybę, tačiau, stipriai pakeitusi sergančiojo vertybinę orientaciją, užaugina jį kaip asmenybę. Fizinės kančios išiktas ir jos paveiktas (*pathei mathos*), Larsas Lenartas Vestinas dvasiškai subręsta, nuo šiol *kitaip*, amžinybės požiūriu (*sub*

specie aeternitatis) ima vertinti savo besibaigiantį gyvenimą. Veslanas įsisąmonina, kad žmogaus būtis yra *laikina* ir kad visų didžiausioji vertybė šiame pasaulyje yra pats *gyvenimas*, kiekvienam skirtingai atseikėtas egzistencijai skirtas *laikas*. Tikrai tikrąją gyvenimo vertę, kaip ir savojo kūno, šio fenomenologinio *aš* prieglobsčio pasaulyje, vertę protagonistas atranda organizmo gelmėms slaptai pradėjus irti.

Devynis mėnesius trukęs nežvelgiamų kūno gelmenų irsmas yra Larso Lenarto Vestino *dvasiniam atgimimui* skirtas laikas. Kančiose mirštančio kūno iščiose subrandinama ir išnešiojama *nauja* besibaigiančio gyvenimo *prasmė*. Ir nors herojui nebetenka jos išpildyti, visgi jis gęsta transcendentišškai vildamasis, kad net ir ne taip brandžiai nugyventas gyvenimas nebuvo beprasmiškas, kad jis turi unikalią, neįkainojamą vertę.

VII. SUMMARY

Main concepts: Larsas Gustafssonas, Fredrikas Svenaeusas, Elisabeth Kübler-Ross, disease, body, pain, torture, grief overcoming stages, death.

A phenomenon of pain, endured from body destroying malignant disease and caused by it sufferings of protagonist Lars Lenart Vestin (Veslan) of a novel *Beekeeper's death* by Swedish writer, philosopher Lars Gustafsson (1936–2016), understood as unique limit life experience of a person, leading to non-existence, is analyzed in the paper. A confrontation with death of a dying person, his phenomenal encounter with finality of own body is interpreted in the paper as a long and complicated *process of dying*.

The object of this paper is *body* and *spiritual* experience of a sick person of a novel, obtained during a travel to death of more than half a year, analyzed on the basis of insights of *phenomenological pain theory* of a Swedish medicine philosopher F. Svenaeus and on the formulated by Swiss psychologist, psychiatrist E. Kübler-Ross, living in the USA, behavior of dying people, based on the observation of psychological states of *five grief overcoming stages model*. *Pain*, from day to day exhausting the body is a physical experience of a dying hero, and the caused by him *suffering* is more spiritual category.

Death disease, which has been exhausting the person for long months, takes from a protagonist body freedom of action, makes him disabled, a phenomenon, which can not overstep a threshold of a house and take care of himself any more. Pain, caused by main tumor and newly went out metastases in body experience of a hero opens as a *depth* of his unknown until disease inside powers, as the given by the same fate possibility to know your body and survive in unique way. During the most extreme pain, the body is transcended. Physical blossom bares the body of a sick person, as a result of which, when *the other* fails to know Veslan's organism, a nuisance through pain becomes visible as external *angustia* layer.

Shocked by the fact of a coming death, a protagonist travels in his inside spiritual world through droughty, distinguished by doctor E. Kübler-Ross diagnosis *denial*, *bitterness* because of disaster which destroyed an ordinary flow of life, a short-term attempt to *negotiate* with own inside powers in order they do not get tired *to fight*, *do not give up* till the last sigh, *grief* as a result of the slipping out from the feet ground and *acceptance* vales of tragic fate. Each of them is kind of self-defence measure of a hero, step by step helping to realize the mortality of own body and reflecting the way of inside

development. Death disease, although impoverishes beekeeper's everyday routine, however, having strongly changed the value orientation of a sick person, grows him up as a personality. Having faced physical suffering and affected by it (*pathei mathos*), Lars Lenart Vestin matures up spiritually, from now starts valuating his ending life *differently*, from the aspect of eternity (*sub specie aeternitatis*). Veslan becomes aware that human being is *temporary* and that the largest value of every person in this world is the *life* itself, *time*, devoted for existence and measured to everyone differently. In the world of asylum of this phenomenology *I*, the protagonist, having found the real value of life, like his own body, finds the value after depths of the organism start secretly decay.

Decay of unseen body depths which lasted for nine months is the time, devoted for *spiritual revival* of Lars Lenart Vestin. A *new essence* of the ending life is matured and carried in a womb of dying in sufferings body. And although the hero no longer fulfills it, still, it deteriorates by transcendently hoping that the life was not meaningless even it was lived in not so mature way, that it has a unique, priceless value.

VIII. LITERATŪRA

1. Gustafsson Lars, *Bitininko mirtis*, iš švedų kalbos vertė Raimonda Jonkutė, (Klasika), Vilnius: Tyto alba, 1999.
2. Améry Jean, *At the Mind's Limits. Contemplations by a Survivor on Auschwitz and its Realities*, translated by Sidney Rosenfeld, Stella P. Rosenfeld, Indiana University Press: Bloomington, 1980.
3. Ariès Philippe, *Mirties supratimas Vakarų kultūros istorijoje: Esė rinkinys*, iš prancūzų kalbos vertė Birutė Gedgaudaitė, Dalia Šarkūnaitė, Vilnius: Baltos lankos, 1993.
4. Barthes Roland, „Dar syki – kūnas“, iš prancūzų kalbos vertė Lina Michelkevičė, in: *Kūno raiška šiuolaikiniame socialiniame diskurse*, sudarė Nijolė Keršytė, Vilnius: Baltos lankos, 2007, p. 37–49.
5. Behnke Elizabeth A., „Edmund Husserl’s Contribution to Phenomenology of the Body in *Ideas II*“, in: *Issues in Husserl’s Ideas II*, editors by Thomas Nenon and Lester Embree, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1996, p. 135–160 [žiūrėta 2018-02-07].

Prieiga per internetą: https://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-94-015-8628-3_8.

6. Behnke Elizabeth A., „Pasaulis be opozicijos / Pasaulio kūnas“, iš anglų kalbos vertė Giedrė Šmitienė, *Literatūra: Projekto LITTERA darbai: Kūniškoji tautinės tapatybės dimensija: Mokslo darbai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, t. 48, nr. 6, p. 124–156.
7. Besson Philippe, *Jo brolis*, iš prancūzų kalbos vertė Stasė Banionytė, Vilnius: Žara, 2005.
8. Birgerytė Aistė, „Neįgalus kūno asmens tapatybės kaita XX amžiaus pirmoje pusėje: Prano Daunio *Vargo kelias. Atsiminimai iš kovų dėl nepriklausomybės ir aklujų gyvenimo*“, *Literatūra: Projekto LITTERA darbai: Kūniškoji tautinės tapatybės dimensija: Mokslo darbai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, t. 48, nr. 6, p. 59–80.
9. Blevins Sharon, „A Personal Journey through the Grief and Healing Process with Virginia Satir, Dr. E. Kübler-Ross, and J. William Worden“, *The Satir Journal*, 2008, t. 2, nr. 2, p. 89–105 [žiūrėta 2018-01-07]. Prieiga per internetą:

<http://web.a.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jrnI=17182050&AN=33516401&h=5b7hKX18PMVnO712XLKaH3cQrY%2frRzs5tV%2bg5Ct%2bCEd2RWNZt3FJe9DijQRVWW5IBcBOB%2bKpRDOo6i3rBGGZPQ%3d%3d&crI=c&resultNs=Ad>

[minWebAuth&resultLocal=ErrCrINotAuth&crIhashurI=login.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3dehost%26scope%3dsite%26authtype%3dcrawler%26jrnl%3d17182050%26AN%3d33516401.](#)

10. Budriūnaitė Agnė, *Meilės ir mirties dialektika*: Mokslinė monografija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2007.
11. Bullington Jennifer, „Embodiment and Chronic Pain: Implications for Rehabilitation Practice“, *Health Care Analysis*, 2009, t. 17, nr. 2, p. 100–109 [žiūrėta 2018-02-04]. Prieiga per internetą: <http://web.a.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jrnl=10653058&AN=39656236&h=tw%2b5oZ6rtl%2b%2fE5GKO40FzZNTK4iy3LrYefqATjgEj2rl%2bmKQMXvA4CIcQQ0Bi6oL%2fGc8kALuzN9gFsaWxbu%2fLg%3d%3d&crI=f&resultNs=AdminWebAuth&resultLocal=ErrCrINotAuth&crIhashurI=login.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3dehost%26scope%3dsite%26authtype%3dcrawler%26jrnl%3d10653058%26AN%3d39656236>.
12. Bullington Jennifer [ir kt.], „From pain through chaos towards new meaning: Two case studies“, *The Arts in Psychotherapy*, 2005, t. 32, nr. 4, p. 261–274 [žiūrėta 2018-01-02]. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0197455605000535>.
13. Colombero Guiseppe, *Nuo žodžių į dialogą: Psichologiniai asmenų tarpusavio komunikavimo aspektai*, iš italų kalbos vertė Rasa Paleckytė, (Psichologija ir asmenybė), Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2004.
14. Colombero Guiseppe, *Vidinio išgijimo kelias: Kad geriau sutartume su savimi*, iš italų kalbos vertė Asta Venskauskaitė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2008.
15. Couceiro-Bueno Juan Carlos, „The Phenomenology of Pain: An Experience of Life“, *Analecta Husserliana. Phenomenology and Existentialism in the Twentieth Century*, 2009, nr. 103, p. 295–307 [žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-90-481-2725-2_19.
16. Daujotytė Viktorija, „Fenomenologinis žvilgsnis : Jono Biliūno „Kūdikystės sapnai“, in: *XX amžiaus literatūros teorijos: Konceptualioji kritika*, sudarė Aušra Jurgutienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010, p. 53–58.
17. Daujotytė Viktorija, *Kalba ir jos menas: Filologiniai tyrimai ir patyrimai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009.
18. Daujotytė Viktorija, *Literatūros fenomenologija: Problemikos kontūrai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003.
19. Daujotytė Viktorija, *Patirties žodynas: Populiarioji literatūros fenomenologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010.

20. Donnelly Nick, *Gyvenimas su liga ir kančia: Katalikiškas vilties ir išgyjimo kelias*, iš anglų kalbos vertė Rasa Tuskenytė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2012.
21. Dugan O. Daniel, „Appreciating the Legacy of Kübler-Ross: One Clinical Ethicist’s Perspective“, *The American Journal of Bioethics*, 2004, t. 4, nr. 4, p. W24–W28 [žiūrėta 2018-01-27]. Prieiga per internetą: <https://philpapers.org/rec/DUGATL>.
22. Ferber Michael, *Literatūros simbolių žodynas*, iš anglų kalbos vertė Laimantas Jonušys, Vilnius: Mintis, 2004.
23. Frankl Viktor E., *Sielogyda: Gydytojo rūpestis – siela*, iš vokiečių kalbos vertė Austėja Merkevičiūtė, Vilnius: Vaga, 2007.
24. Geniušas Saulius, „Apie daugialypį kentėjimo fenomenalumą“, *Žmogus ir Žodis: Filosofija: Mokslo darbai*, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2010, t. 12, nr. 4, p. 14–21 [žiūrėta 2018-02-07]. Prieiga per internetą: http://www.lvb.lt/primo_library/libweb/action/dIDisplay.do?vid=LDB&docId=TLITLIJ.04~2010~1367179193727&fromSiteMap=1&afterPDS=true.
25. Geniusas Saulius, „On Naturalism in Pain Research: A phenomenological Critique“, *Metodo. International Studies in Phenomenology and Philosophy*, 2013, t. 1, nr. 1, p. 1–10.
26. Girnius Juozas, „Kančia kaip žmogiškosios tobulybės kaina“, in: Girnius Juozas, *Raštai*, t. 1, sudarė Giedrė Baurėnienė, Vilnius: Mintis, 1991, p. 226–228.
27. Gutauskas Mintautas, *Dialogo erdvė: Fenomenologinis požiūris*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010.
28. Heidegeris Martynas, „Kasdienė būtis čia ir čia-būties nuopuolis“, sudarė ir iš vokiečių kalbos vertė Arvydas Šliogeris, in: *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Mintis, 1992, p. 82–98.
29. Herman Judith Lewis, *Trauma ir išgyjimas: Prievartos pasekmės – nuo buitinio smurto iki politinio teroro*, iš anglų kalbos vertė Milda Dyke, Vilnius: Vaga, 2006.
30. Ivanauskaitė Jurga, *Viršvalandžiai*, Vilnius: Tyto alba, 2007.
31. Jakoby Bernard, *Ir tu gyveni amžinai: Naujausi tyrinėjimai apie pomirtinį gyvenimą*, iš vokiečių kalbos vertė Teodoras Četrauskas, Vilnius: Alma littera, 2000.
32. Jankovich István, *Išgyvenau savąją mirtį: Grįžimas iš klinikinės mirties*, iš vengrų kalbos vertė Margit Marija Rubaževičienė, Vilnius: Vaga, 1998.
33. Januškis Vaidotas, *Gyvūnų gebėjimai*, (Pasaulio paslaptys), Vilnius: Didakta, 2013.
34. Jonkus Dalius, „Fenomenologija ir literatūra (Patirties fenomenologija Sauliaus Tomo Kondroto apsakyme „Senas namas“)“, in: *Sambalsiai: Studijos, esė, pokalbis*, sudarė Aistė Birgerytė, Dalia Čiočytė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005, p. 119–133.

35. Jonkus Dalius, *Patirtis ir refleksija: Fenomenologinės filosofijos akiračiai*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2009.
36. Jung Carl Gustav, „Siela ir mirtis“, in: *Psichoanalizė ir filosofija: Rinktinė*, (Filosofijos klasika. Didžioji serija), iš anglų kalbos vertė Zigmantas Ardickas [ir kt.], sudarė Antanas Andrijauskas, Antanas Rybelis, Vilnius: Pradai, 1999, p. 176–189.
37. Jurgutienė Aušra, „Fenomenologinio ir psichologinio metodų paralelumas“, in: *Sambalsiai: Studijos, esė, pokalbis*, sudarė Aistė Birgerytė, Dalia Čiočytė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005, p. 158–177.
38. Jurgutienė Aušra, „Fenomenologinis teksto interpretavimas“, *Teksto slėpiniai: Lietuvių literatūros studijos: Mokslo straipsniai, kritika, lyginamieji tyrimai, metodai*, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005, nr. 8, p. 5–25 [žiūrėta 2018-01-02]. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/obj/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367152765659>.
39. Juzefovič Agnieška, *Tuštumos fenomenas: Tuštumos sklaida daoizme, fenomenologinėje filosofijoje, kinų ir vakarų estetikoje bei dailėje*: Monografija, Vilnius: Technika, 2014.
40. Kast Verena, *Gyvenimo krizės tampa gyvenimo galimybėmis: Kaip aktyviai panaudoti kritines gyvenimo situacijas*, iš vokiečių kalbos vertė Rasa Atroškevičienė, Marijampolė: Vilkaviškio vyskupijos leidykla „Ardor“, 2006.
41. Keršytė Nijolė, „Atmintis ir kartotė: Nuo įtampos prie konflikto“, *Athena: filosofijos studijos*, sudarė Danutė Bacevičiūtė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012, nr. 8, p. 198–226.
42. Kočiūnas Rimantas, Stanaitytė Jurgita, „Artimo žmogaus netekties įprasminimo fenomenologinis tyrimas“, *Psichologija: Mokslo darbai*, 2013, nr. 47, p. 76–90 [žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: <http://web.a.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jrnI=13920359&AN=89746575&h=wOzoT%2busW7Md1IHlfE0U%2fLeQ4MuD%2fn6VTbUm0SZZHX4cd99NTqmDCuoV67zPbdCIHeQQMfEe3kVmc4bnpAuh9A%3d%3d&cr=f&resultNs=AdminWebAuth&resultLoca=ErrCrINotAuth&crIhashurl=login.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3dehost%26scope%3dsite%26authtype%3dcrawler%26jrnI%3d13920359%26AN%3d89746575>.
43. Kramer Kenneth, *Šventas menas numirti: Kaip pasaulio religijos supranta mirtį*, iš anglų kalbos vertė Miglė Jurkuvienė, Vilnius: Dialogo kultūros institutas, 2006.
44. Kübler-Ross Elisabeth, *Apie mirtį ir mirimą: Pašnekesiai su mirtiniais ligoniais*, iš anglų kalbos vertė Rasa Drazdauskienė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2008.
45. Kübler-Ross Elisabeth, *Death: the Final Stage of Growth*, New York: Touchstone, Rockefeller Center, 1986.

46. Kübler-Ross Elisabeth, *Über den Tod und das Leben danach*, Herausgegeben und aus dem Englischen übersetzt Tom Hockemeyer, Göllesheim: Verlag „Die Silberschnur“, 2012.
47. Legkauskas Visvaldas, *Socialinė psichologija: Mokomoji knyga*, Vilnius: Vaga, 2008.
48. Lewis Clive Staples, *Ištvertas sielvartas*, iš anglų kalbos vertė Rasa Drazdauskienė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2009.
49. Lewis Clive Staples, *Kančios problema*, iš anglų kalbos vertė Rasa Drazdauskienė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2006.
50. Lilja Eva, „Hans Söderström, Bilden som byggsten. Om Lars Gustafssons poetik och lyriska praktik“, *Samlaren: Tidskrift för svensk litteraturvetenskaplig forskning*, 2003, nr. 124, p. 299–303 [žiūrėta 2018-01-04]. Prieiga per internetą: <http://www.svelitt.se/samlaren/2003.php>.
51. Lingis Alphonso, *Nieko bendra neturinčiųjų bendrija*, (Atviros Lietuvos knyga), iš anglų kalbos vertė Mėta Žukaitė, Vilnius: Baltos lankos, 1997.
52. Merleau-Ponty Maurice, *Akis ir dvasia*, iš prancūzų kalbos vertė Arūnas Sverdiolas, Vilnius: Baltos lankos, 2005.
53. Merleau-Ponty Maurice, „Suvokimo fenomenologija. I dalis. Kūnas“, iš prancūzų kalbos vertė Jūratė Skersytė, *Baltos lankos*, 2008, nr. 28, p. 79–105.
54. Merleau-Ponty Maurice, „Suvokimo fenomenologija. 4. Savo kūno sintezė“, iš prancūzų kalbos vertė Jūratė Skersytė, *Baltos lankos*, 2010, nr. 31/32, p. 268–299.
55. Mickūnas Algis, Jonkus Dalius, *Fenomenologinė filosofija ir jos šešėlis*, Vilnius: Baltos lankos, 2014.
56. Mickūnas Algis, „Proustas ir Husserlis“, iš anglų kalbos vertė Ieva Vasilionytė, *Baltos lankos*, 2007, nr. 25/26, p. 191–209.
57. Nyka-Niliūnas Alfonsas, *Dienoraščio fragmentai 2009–2012*, Vilnius: Baltos lankos, 2014.
58. Piatigorskij Aleksandr, „Fenomenologinis mirties supratimas“, iš rusų kalbos vertė Rūta Birštonaitė, *Šiaurės Atėnai*, 2010, nr. 42 (1012), p. 1–4.
59. Poulet Georges, „Proustas“, iš prancūzų kalbos vertė Genovaitė Dručkutė, in: *XX amžiaus literatūros teorijos: Chrestomatija aukštųjų mokyklų studentams. I dalis*, knygą parengė Aušra Jurgutienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, p. 59–88.
60. *Psichologijos žodynas*, specialieji redaktoriai: Rimvydas Augis, Rimantas Kočiūnas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
61. Rinpočė Sogjalas, *Tibetiečių GYVENIMO IR MIRTIES KNYGA*, iš anglų kalbos vertė Algirdas Kugevičius, Aivaras Mockus, Kaunas: Mijalba, 2007.
62. Rubavičius Vytautas, „Žmogaus artumo ištiktu žvilgsniu“, *Kultūros barai*, 1998, nr. 1, p. 76–78.

63. Savater Fernando, *Gyvenimo klausimai*, iš ispanų kalbos vertė Pranas Bieliauskas, (Garsiausias XX a. pabaigos knygos), Vilnius: Tyto alba, 2002.
64. Seneka Lucijus Anėjus, *Laiškai Lucilijui*, iš lotynų kalbos vertė Dalia Dilytė, (Klasika), Vilnius: Tyto alba, 2009.
65. Svenaeus Fredrik, „The phenomenology of chronic pain: embodiment and alienation“, *Continental Philosophy Review: Special Issue: Nordic Perspectives on Phenomenology*, 2015, t. 48, nr. 2, p. 107–122 [žiūrėta 2018-02-07]. Prieiga per internetą:
<http://web.b.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jrnI=13872842&AN=102990882&h=g95%2fvSsPw95Pq7oMHOZIGGIVRs9S8SK0BKZTRc7WGZyFydk4mvvmAvjC3FPQcHJ%2f9FXV2IDy%2bRkaZtMtKRkpBQ%3d%3d&crl=c&resultNs=AdminWebAuth&resultLocal=ErrCrInotAuth&crlhasurl=log.in.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3dehost%26scope%3dsite%26authtype%3dcrawler%26jrnI%3d13872842%26AN%3d102990882>.
66. Sverdiolas Arūnas, „Filosofas ir tapyba“, in: Merleau-Ponty Maurice, *Akis ir dvasia*, iš prancūzų kalbos vertė Arūnas Sverdiolas, Vilnius: Baltos lankos, 2005, p. 7–27.
67. Szczeklik Andrzej, *Katarsis: Apie gydomąją gamtos ir meno galią*, iš lenkų kalbos vertė Kazys Uscila, Vilnius: Mintis, 2016.
68. Szczeklik Andrzej, *Kora: Apie ligonius, ligas ir medicinos sielos paieškas*, iš lenkų kalbos vertė Kazys Uscila, Vilnius: Mintis, 2010.
69. Šliogeris Arvydas, *Post scriptum: Iš filosofinių dienoraščių*, Vilnius: Regnum, 1992.
70. Šmitienė Giedrė, *Kalbėti kūnu: Fenomenologinė Alfonso Nykos-Niliūno kūrybos studija*, (Naujosios literatūros studijos), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007.
71. Tillich Paul, *Drąsa būti*, (Psichologija), iš anglų kalbos vertė Nida Norkūnienė, Vilnius: Vaga, 1999.
72. Unamuno Miguel de, *Apie tragišką žmonių ir tautų gyvenimo jausmą: Esė*, iš ispanų kalbos vertė Linas Rybelis, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003.
73. Vydūnas, *Mirtis ir kas toliau*, Tilžėje: Rūta, 1920-mts.
74. Vidauskytė Lina, „Simone Weil filosofija kaip sielos išgyventos kančios patirtis“, in: Weil Simone, *Sunkis ir malonė*, iš prancūzų kalbos vertė Diana Bučiūtė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2015, p. V–XXII.
75. Vydūnas, *Sąmonė: (Sąmoningumas ir nesąmoningumas): Žvilgsniai į gyvenimo esmę*, Vilnius: Vaga, 2013.

76. Waldenfels Bernhard, „Fenomenologija tarp *pathos* ir atsakumo“, iš vokiečių kalbos vertė Tomas Kačerauskas, *Santalka. Filosofija*, sudarė Tomas Kačerauskas, Vilnius: Technika, 2009, t. 17, nr. 3, p. 92–102.
77. Weil Simone, *Dievo laukimas*, iš prancūzų kalbos vertė Diana Bučiūtė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2017.
78. Weil Simone, *Sunkis ir malonė*, iš prancūzų kalbos vertė Diana Bučiūtė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2015.
79. Zimmermann Camilla, „Denial of impending death: a discourse analysis of the palliative care literature“, *Social Science & Medicine*, 2004, t. 59, nr. 8, p. 1769–1780 [žiūrėta 2018-01-07]. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0277953604000620>.
80. Чичинская Регина, „Смерть как проблема жизни: Роландас Павилёнис, Юрий Лотман, Александр Пятигорский“, *Literatūra: Russian Literature: Mokslo darbai*, 2011, t. 53, nr. 2, p. 32–41 [žiūrėta 2018-01-11]. Prieiga per internetą: <http://www.lvb.lt/primolibrary/libweb/action/dlDisplay.do?vid=LDB&docId=TLITLIJ.04~2011~1367177518736&fromSiteMap=1&afterPDS=true>.

IX. METRIKA

Vilma Ščerbinskaitė, *Akistata su mirtimi Larso Gustafssono romane Bitininko mirtis*. Magistro darbas, vadovas prof. dr. Vytautas Bikulčius, Šiaulių universitetas, Humanitarinių mokslų katedra, 2018, 74 p.

X. BIBLIOGRAPHIC DESCRIPTION

Vilma Scerbinskaite, *Confrontation with death in novel Beekeeper's death by Lars Gustafsson*.
Master's paper, supervisor prof dr. Vytautas Bikulcius, Siauliai university, Faculty Humanity, 2018,
74 p.